

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ

2019-2023

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN CENTRE
FOR HUMAN
RIGHTS

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ 2019. – 2023. GADĀ

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2024

Pārskatu sastādīja Anhelita Kamenska, Jekaterina Tumule, Edgars Oļševskis, Liliana Garkalne, Alise Hirša

ISBN 978-9934-9273-2-4

Mājaslapa: cilvektiesibas.org.lv

Pārskats ir sastādīts projektā “Cilvēktiesības Latvijā – pagātne, tagadne, nākotne”, kuru finansiāli atbalsta Sabiedrības integrācijas fonds no Kultūras ministrijas piešķirtajiem Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par pārskata saturu atbild Latvijas Cilvēktiesību centrs.

Kultūras ministrija

Sabiedrības integrācijas
fonds

Satura rādītājs

Ievads	3
Cilvēktiesības ietekmējošie faktori un ģeopolitiskais konteksts.....	5
Vēlēšanu tiesības un politiskais konteksts.....	8
Tiesības uz pieeju taisnīgai tiesai.....	13
Ieslodzījuma vietas.....	17
Naida noziegumi un naida runa	24
Diskriminācijas novēršana.....	32
Vardarbības ģimenē novēršana.....	40
Vārda brīvība	44
Reliģijas un pārliecības brīvība	50
Pulcēšanās brīvība	54
Biedrošanās brīvība.....	60
Mazākumtautību tiesības un integrācijas jautājumi	63
Pilsonība un uzturēšanās tiesības.....	71
Patvēruma meklētāju un bēgļu tiesības	77

Izmantotie saīsinājumi

AT – Latvijas Republikas Augstākā tiesa

CPT - Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja (Council of Europe Committee for the Prevention of Torture)

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

ECK – Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

ES – Eiropas Savienība

EK – Eiropas Komisija

EP - Eiropas Padome

FID - Finanšu izlūkošanas dienests

IKVD – Izglītības un kvalitātes valsts dienests

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

KF - Krievijas Federācija

KL – Latvijas Republikas Krimināllikums

LCC – Latvijas Cilvēktiesību centrs (no 1993.-2005.gadam LCESC – Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

LM – Labklājības ministrija

LPA - Latvijas Pilsoniskās alianse

NEPLP - Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

PTAC – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs

SEPLP – Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

SPPPT - 1966. gada ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām

ST – Latvijas Republikas Satversmes tiesa

VDD – Valsts drošības dienests

VDI - Valsts darba inspekcija

VP – Valsts policija

VRS – Valsts robežsardze

Ievads

Latvijas Cilvēktiesību centrs, atzīmējot 30 gadu darbības gadus, ir atjaunojis agrāko laiku tradīciju – gada pārskata par cilvēktiesībām izdošanu. Savā ikdienas darbā esam izjutuši pieprasījumu pēc šāda pārskata gan no interesentiem Latvijā, gan ārpus tās.

LCC publicēja ikgadējus gada pārskatus par cilvēktiesībām Latvijā no 1999. līdz 2006. gadam latviešu un angļu valodās. No 2012. līdz 2022. gadam LCC sastādīja gada pārskatus par astoņām pamattiesību jomām Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai (FRANET tīkls), taču tie bija pieejami tikai angļu valodās.

Pārskata “Cilvēktiesības Latvijā 2019.-2023. gadā” mērķis ir sniegt neatkarīgu un objektīvu informāciju par cilvēktiesību situāciju Latvijā pēdējo piecu gadu griezumā. Pēdējos piecus gadus izvēlējamies, jo dažādi ģeopolitiski notikumi ir ietekmējuši cilvēktiesību situāciju Latvijā. No 2020.-2022. gadam Latvija piedzīvoja vairākus globālās pandēmijas Covid-19 viļņus, kas skāra arī pamattiesību ierobežojumus. 2021. gada augustā pieaugošo migrantu dēļ tika izsludināta ārkārtas situācija uz Latvijas - Baltkrievijas robežas. 2022. gada 24. februārī Krievija iebruka Ukrainā, un pirmo reizi kopš 2. pasaules kara beigām Latvija ir uzņēmusi lielu bēgļu, Ukrainas civiliedzīvotāju skaitu. Lai arī LCC pārskats nepretendē uz visaptverošu Latvijas cilvēktiesību ainu atspoguļojumu, tomēr mēs mēģinām izcelt progresu, aktuālās problēmas un galvenos attīstības virzienus jomās, kas ir LCC uzmanības lokā.

Pārskatā ir aptvertas tādas jomas kā tiesības uz pieeju taisnīgai tiesai, cilvēktiesību problēmas ieslodzījumu vietās, diskriminācijas novēršana, naida noziegumu un naida runas novēršana, vārda brīvība, reliģijas un pārliecības brīvība, pulcēšanās un biedrošanās brīvība, vēlēšanu tiesības, patvēruma meklētāju un bēgļu tiesības, mazākumtautību tiesības un integrācijas jautājumi, vardarbības ģimenē novēršana, pilsonība un uzturēšanās tiesības. Pārskata sastādīšanai tika izmantoti dažādi avoti, tostarp pētījumi, ziņojumi, valsts iestāžu gada pārskati, politikas dokumenti, tiesību aktu izstrādes materiāli, tiesu nolēmumi, plašsaziņas līdzekļu sniegta informācija, LCC darbā iegūta informācija (iestāžu atbildes uz LCC informācijas pieprasījumu).

Traģiski notikumi Jēkabpilī un Krāslavā lika atbildīgajām iestādēm vēl vairāk stiprināt upuru aizsardzību pret vardarbību ģimenē, 2023. gada novembrī Latvijai beidzot ratificējot Stambulas konvenciju. Tika uzsākta Liepājas cietuma celtniecība, savukārt Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja savā ziņojumā norādīja, ka "neaiskaramo" (zemākā kasta ieslodzīto hierarhijā) ieslodzīto situāciju Latvijā varētu uzskatīt par Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. panta pārkāpumu. Latvija ratificēja ANO Spīdzināšanas izskaušanas konvencijas Fakultatīvo protokolu (OPCAT) un Tiesībsarga birojs tika nozīmēts par nacionāli preventīvo mehānismu. Tika atrisināts ebreju īpašumu restitūcijas jautājums, Latvijas Saeimai pieņemot [likumu](#) “Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai”. 2022. gadā tika noteikta pilna vispārējās izglītības programmu valsts, pašvaldību un privātajās izglītības iestādēs pāreja tikai uz latviešu valodu,

mazākumtautību skolās, atsakoties no bilingvālās izglītības programmām. Romi joprojām ir viena no vismazāk sociāli aizsargātām grupām Latvijā, un joprojām liels romu bērnu īpatsvars ir iesaistīti speciālās izglītības programmās. Tikai otro reizi kopš ES pretdiskriminācijas direktīvu pārņemšanas pēc iestājas Eiropas Savienībā, Latvijas tiesa konstatēja diskrimināciju uz etniskās piederības pamata, automaģatavas īpašniekam liekot samaksāt kompensāciju Ukrainas pilsoni 1000 eiro apmērā par atteikšanos sniegt pakalpojumu. Gan Covid-19 pandēmijas, gan Krievijas iebrukuma Ukrainā ietekmē pieauga naida runa, jo īpaši internetā. Tiesību aizsardzības iestādes pastiprināti reaģēja uz jebkādu atbalstu Krievijas agresijai Ukrainā. Vienlaikus Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīšanā atradās lieta Hanovs pret Latviju par homofobisku vardarbību.

Baltkrievijas autoritārais vadītājs A. Lukašenko, reaģējot uz ES ieviestajām sankcijām, veicināja trešo valstu pilsoņu skaita palielināšanos uz ES un Baltkrievijas robežām, kas pēc 2021. gada augustā ārkārtas situācijas ieviešanas uz Latvijas un Baltkrievijas robežas ir būtiski ietekmējušas piekļuvi teritorijai un patvēruma procedūrai. Latvijas valsts, pašvaldības iestādes, NVO sektors un Latvijas sabiedrība kopumā ir veikušas un veic milzīgu darbu, solidarizējoties ar Ukrainu un uzņemot turpat 45 tūkstošus Ukrainas bēgļu. Tomēr nevar nepamanīt, ka Ukrainas civiliedzīvotājiem pieejamais atbalsts ir daudz plašāks nekā personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu, kuras arī bēg no kariem un konfliktiem, vai tiek vajātas savas pārliecības dēļ. Izpildot divus Satversmes tiesas spriedumus, tika pieņemts partnerattiecību, t.sk. viendzimuma partnerattiecību regulējums. Arvien biežāk cilvēktiesību jautājumu aktualizēšanā iesaistījās sabiedriskie mediji un pētnieciskie žurnālisti, vienlaikus aptaujas liecina, ka 78% saskarās ar pazemojošu vai naida runu, 72% piedzīvoja publisku sava darba diskreditēšanu un 14% piedzīvoja vajāšanu. Ukrainas kara ietekmē tika atjaunots obligātais militārais dienests, kas paredz arī alternatīvā dienesta iespēju personām, kuras savu domu, apziņas vai reliģiskās pārliecības dēļ nevar pildīt valsts aizsardzības militāro dienestu.

Šis ir tikai dažas no konstatētajām aktualitātēm cilvēktiesību jomā pārskata periodā.

Latvijas Cilvēktiesību centrs cer, ka pārskats veicinās plašākās sabiedrības informētību un izpratni par dažādiem cilvēktiesību jautājumiem, ļaus izvērtēt progresu/atkāpes dažādās cilvēktiesību jomās, kalpos kā informatīvs resurss izglītības iestādēm, valsts un pašvaldību iestādēm, NVO, plašsaziņas līdzekļiem un plašākai sabiedrībai. LCC cer, ka tas iedrošinās arī citas NVO sastādīt līdzīgus pārskatus savas darbības jomās.

Anhelita Kamenska
Latvijas Cilvēktiesību centra direktore

Cilvēktiesības ietekmējošie faktori un ģeopolitiskais konteksts

Pārskata periods Latvijas sabiedrībai un valdībām nācis ar milzīgiem izaicinājumiem, t.sk. ģeopolitiskiem, kas arī ietekmējis virkni pamattiesību jautājumu.

Covid-19 pandēmija

2020. gada 11. martā Pasaules veselības organizācija paziņoja, ka SARS-CoV-2 infekcijas uzliesmojums ir sasniedzis globālas pandēmijas līmeni. Latvija piedzīvoja trīs pandēmijas viļņus. Valdības vadītājs Krišjānis Kariņš (JV) ar mērķi ierobežot Covid-19 izplatību pirmo reizi izsludināja ārkārtējo situāciju no 2020. gada 12. marta līdz 14. aprīlim, bet tā tika pagarināta līdz 12. maijam. Rudenī sākās otrais infekcijas vilnis. Ņemot vērā straujo Covid-19 izplatīšanos un pieaugošo veselības nozares pārslodzes risku, valdība no 2020. gada 9. novembra, atkārtoti visā valsts teritorijā izsludināja ārkārtējo situāciju, kas tika vairākkārt pagarināta līdz pat 2021. gada 6. aprīlim. Trešais saslimstības vilnis sākās 2021. gada jūlija beigās. Vairākkārt tika noteikta komandantstunda jeb mājsede. 2022. gada 28. februārī ārkārtējā situācija beidzās.

2020. gada 28. decembrī Latvijā tika uzsākta veselības aprūpes darbinieku vakcinācija, savukārt 2021. gada 5. februārī reģistrēties vakcīnai pret Covid-19 varēja jebkurš vakcinēties gribētājs. Līdz 2023. gada 8. maijam Latvijā bija atklāti [977 667 Covid-19 saslimšanas gadījumi, bet miruši bija 6346 pacienti](#). 2023. gada maijā Pasaules veselības organizācija paziņoja, ka Covid-19 pandēmija vairs nav uzskatāma par starptautisku ārkārtas situāciju veselības jomā.

Latvijā liela loma bija neinstitucionālai brīvprātīgo kustībai [#paliectmājās \(#vieglipalīdzēt\)](#), kas izveidojās Covid-19 pandēmijas

Līdz 2023. gada 8. maijam
Latvijā bija atklāti
977 667
Covid-19 saslimšanas
gadījumi, bet miruši bija
6346 pacienti

2022. gada 24. februārī
Krievija iebruka Ukrainā

2021. gada 10. augustā
Latvija izsludināja **ārkārtas**
situāciju Latvijas un
Baltkrievijas pierobežā

pirmā viļņa laikā. Tās aktivitātes mazināja pandēmijas izraisītās krīzes sekas, sniedzot palīdzību tiem iedzīvotājiem, kuri bija riska grupās un kuriem bija jāievēro pašizolācija vai karantīna.

Covid-19 pandēmijas ierobežošanai pieņemto pasākumu dēļ Latvija informēja [Eiropas Padomi](#)¹ un [ANO](#) par atkāpšanos no atsevišķu starptautisko saistību civiltiesību jomā izpildes. Atbilstoši Eiropas Civiltiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECK) 15. pantam un 1966. gada ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – SPPPT) 4. pantam 2020. gada martā Latvija iesniedza notas par atkāpšanos no ECK 8. panta (tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību), 11. panta (pulcēšanās brīvība), 1. protokola 2. panta (tiesības uz izglītību) un 4. protokola 2. panta (pārvietošanās brīvība), kā arī SPPPT 12. panta (pārvietošanās brīvība), 17. panta (tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību) un 21. panta (pulcēšanās brīvība). Līdz ar ierobežojumu pakāpenisku atcelšanu atkāpes tika atsauktas. 2020. gada 31. decembrī Latvija atkārtoti iesniedza atkāpi no ECK 11. panta (pulcēšanās brīvība) un SPPPT 21. panta (pulcēšanās brīvība). Līdz ar ārkārtējās situācijas atcelšanu arī šīs atkāpes ir atsauktas.

Krievijas iebrukums Ukrainā

2022. gada 24. februārī Krievija iebruka Ukrainā. Latvija ir asi nosodījusi brutālo Krievijas agresijas karu un Ukrainas teritoriju okupāciju un aneksiju. Miljoniem Ukrainas iedzīvotāju pameta valsti, bēgot no kara. Latvijas valdība, pašvaldības, uzņēmēji, NVO un plašāka sabiedrība, t.sk., privātpersonas turpina sniegt Ukrainai humāno, politisko, finansiālo un militāro atbalstu. 2022. gada martā ES aktivizēja Pagaidu aizsardzības direktīvu – ES ārkārtas shēmu, ko izmanto ārkārtas apstākļos masveida pieplūduma gadījumā, lai pārvietotām personām sniegtu tūlītēju un kolektīvu aizsardzību. 2022. gada 3. martā Saeima steidzamības kārtībā pieņēma [Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumu](#). Milzīgu darbu brīvprātīgo iesaistei palīdzības koordinācijā Ukrainas kara bēgļu atbalstam veica NVO “Gribu palīdzēt bēgļiem”, kas arī izveidoja tīmekļvietni [Palīdzī Ukrainai \(No Ukrainas uz Latviju\)](#).²

Latvija ir uzņēmusi Ukrainas civiliedzīvotājus, kuri bēg no kara Ukrainā. 2024. gada vasarā Latvijā bija reģistrēti 45 560 Ukrainas civiliedzīvotāji. No bēgļiem 62% bija sievietes un meiteņi un 38% bija vīrieši un zēni, tostarp abās grupās 2% personu ar invaliditāti.

Karš veicināja valsts drošības pasākumu stiprināšanu arī Latvijā. Vienlaikus tika ieviesti dažādi ierobežojumi vairākās jomās, kas skāra arī civiltiesības.

Karš arī veicināja uzskatu polarizāciju Latvijas sabiedrībā. [2022. gada marta aptaujā](#) dominējošā daļa 78% (94% latviešu, 47% krievu, 57% citu tautību pārstāvji) aptaujāto Latvijas iedzīvotāju bija pret Krievijas uzsākto karu Ukrainā, bet 8% aptaujas dalībnieku (krievu auditorijā 19%, citas tautības (izņemot latvieši) 17%) atzina, ka kopumā atbalsta Krievijas prezidentu V.Putinu un viņa sabiedroto iebrukumu Ukrainā. 56% aptaujāto piekrita, ka karš Ukrainā pastiprina spriedzi latviešu un krievu starpā.

¹ [Atkāpšanos no ECK izdarīja vēl Albānija, Armēnija, Igaunija, Gruzija, Ziemeļmakedonija, Moldova, Rumānija, Sanmarino un Serbija.](#)

² 2024.gadā tā joprojām ir kolektīvi veidota, privāta platforma, nevis oficiāla valsts tīmekļa vietne

[2023. gadā veiktajā aptaujā](#)³ latviski runājošās ģimenēs 78% atbalstīja Ukrainu, bet starp krieviski runājošajiem tikai 27%. 79% latviešu uzskata Krieviju par galveno atbildīgo kara izraisīšanā, bet krievu vērtējumā atbildīgas ir Krievija (32%) un ASV (28%).

Krīze uz Latvijas un Baltkrievijas robežas

2020. gada augustā īsi pēc Baltkrievijas prezidenta vēlēšanu rezultātu pasludināšanas sākās Baltkrievijas iedzīvotāju masveida protesti pret vēlēšanu rezultātu viltošanu. Protesti turpinājās vairākas dienas. Pēc Baltkrievijas autoritārā vadītāja A. Lukašenko pavēles protesti tika brutāli apspiesti. Rezultātā vairāki tūkstoši cilvēku tika aizturēti, vairāki simti cieta no vardarbības un vismaz divi cilvēki gāja bojā. Vairāki tūkstoši Baltkrievijas pilsoņu pameta valsti, meklējot patvērumu citās valstīs, tostarp Latvijā.

Nosodot vēlēšanu rezultātu viltošanu, protestu vardarbīgu apspiešanu un opozīcijas līderu ieslodzīšanu, Eiropas Savienība ieviesa sankcijas pret A. Lukašenko un citām augstām Baltkrievijas amatpersonām. Atbildot uz sankciju ieviešanu, A. Lukašenko tīšām veicināja migrantu plūsmu pāri Baltkrievijas robežai uz ES. Tā rezultātā, sākot ar 2021. gada augustu, vairāki tūkstoši Irākas, Afganistānas, Sīrijas un citu valstu pilsoņi mēģināja šķērsot Baltkrievijas robežu ar Poliju, Lietuvu un Latviju. Reaģējot uz to, Latvija izsludināja ārkārtējo situāciju Latvijas–Baltkrievijas pierobežā. Vairāki simti migrantu ilgstoši uzturējās pie valsts robežas, mēģinot to šķērsot pat ziemā. Vēlāk tika sākota žoga būvniecība, lai novērstu nelegālus robežas šķērsošanas mēģinājumus. Situācija veicināja arī organizētu cilvēku nelikumīgu pārvešanu pāri robežai.

³ Detalizēti par aptauju rezultātiem saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, sk. [Valsts kancelejas pasūtītus pētījumus](#) un [Frīdriha Eberta fonda pētījumu un aptaujas](#)

Vēlēšanu tiesības un politiskais konteksts

Vēlēšanas Latvijā neizbēgami ietekmēja Covid-19 pandēmija, Krievijas iebrukums Ukrainā un dažādi nacionāla mēroga notikumi. Pārskata periodā notika Rīgas domes ārkārtas vēlēšanas, pašvaldību vēlēšanas, kas norisinājās pēc administratīvi teritoriālās reformas, un Saeimas vēlēšanas. 2019. gadā par Valsts prezidentu tika ievēlēts Eiropas Savienības tiesas tiesnesis Egils Levits, bet 2023. gadā – ilggadējais ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs. Tika grozīts Pašvaldību domes vēlēšanu likums attiecībā uz apcietinātām personām un Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums, liedzot kandidēt Latvijas un ES pilsoņiem, kuri bijuši PSRS, Latvijas PSR valsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta štata darbinieki vai darbojošies konkrētās organizācijās pēc 1991. gada 13. janvāra.

2020. gada 29. augustā Rīgas domes ārkārtas vēlēšanās piedalījās **40,58%** balstiesīgo

Rīgas domes atlaišana un ārkārtas vēlēšanas

2020. gada 13. februārī Saeima pieņēma [Rīgas domes atlaišanas likumu](#), kas stājās spēkā 25. februārī. Ņemot vērā valstī izsludināto ārkārtas situāciju un ieviestos drošības pasākumus Covid-19 izplatības ierobežošanai, vēlēšanas no aprīļa pārcēla uz 29. augustu. Par iemeslu valdības lēmumam rosināt Rīgas domes atlaišanu kļuva atkritumu apsaimniekošanas lieta, jo Rīgas dome nolēma uz nākamajiem 20 gadiem visu atkritumu apsaimniekošanu uzticēt vienam operatoram – vairāku uzņēmumu izveidotajai akciju sabiedrībai "Tīrīga". Konkurences padome liedza "Tīrīgai" sākt darbus Rīgā. Saskaņā ar likumu domi atlaida, jo tā 1) nebija spējīga pieņemt lēmumus tādēļ, ka trīs sēdēs pēc kārtas nav piedalījusies vairāk nekā puse no attiecīgās domes deputātu kopskaita; 2) pieļāva nelikumīgu rīcību un nepildīja pašvaldības autonomo funkciju – sadzīves atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu. Laikposmā līdz domes vēlēšanām Rīgā tika iecelta pagaidu administrācija. Tika noteikts, ka Rīgas domi pārvēlēs 2025. gada 7. jūnijā.

2022. gada 14. Saeimas vēlēšanās piedalījās **916 368 jeb 59,41%** balsstiesīgo pilsoņu. Tas ir gandrīz par **5%** vairāk nekā 13. Saeimas vēlēšanās.

Pēc neatkarības atgūšanas šis nebija pirmais gadījums, kad ar Saeimas lēmumu tika atlaista dome un rīkotas jaunas vēlēšanas, tomēr tas notika daudz mazāk apdzīvotās vietās – 2003. gadā toreizējā Kuldīgas rajona [Rendas pagastā](#) un 2008. gadā toreizējā Rīgas rajona [Kekavas pagastā](#).

Rīgas domes vēlēšanās piedalījās 40,58% balsstiesīgo. [Deputātu mandātus ieguva](#) septiņi kandidātu saraksti - "Attīstībai/Par!", "Progresīvie" (18 deputātu mandāti); "Saskaņa" sociāldemokrātiskā partija (12); "Jaunā Vienotība" (10); "Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!" - "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK"/Latvijas Reģionu Apvienība" (7); partija "Gods kalpot Rīgai" (5); "Latvijas Krievu savienība" (4); "Jaunā konservatīvā partija" (4). Par Rīgas mēru ievēlēja Mārtiņu Staķi ("Attīstība/Par"), kurš bija mēra amatā līdz 2023. gada 3. jūlijam līdz amatu atstāja, par iemeslu minot disciplinārlietas ierosināšanu pret RD Satiksmes departamenta amatpersonām. Izjuka arī Domes vadošā koalīcija. 2023. gada 17. augustā par Rīgas mēru kļuva Vilnis Ķirsis ("Jaunā Vienotība").

Pašvaldību vēlēšanas

2021. gada 5. jūnijā Latvijā, izņemot Rīgu, notika pašvaldību vēlēšanas. Jaunās [Administratīvi teritoriālās reformas](#) rezultātā Latvijā tika izveidotas 43 pašvaldības (7 valstspilsētas pašvaldības un 36 novadi) līdzšinējo 119 vietā, kā rezultātā domēs ievēlējamo deputātu skaits samazinājās gandrīz uz pusi. ST [lietā Nr. 2020-43-0106](#) 2021. gada 28. maijā atzina, ka Varakļānu novada pievienošana Rēzeknes novadam neatbilst Satversmes 1. un 101. pantam. Līdz ar to 2021. gada 1. jūnijā Saeima pieņēma [grozījumus](#) likumā, kas paredz Varakļānu kā atsevišķa novada izveidi. Rēzeknes un Varakļānu novados vēlēšanas notika 2021. gada 11. septembrī.

2022. gada 30. martā ST pasludināja spriedumu lietā [Nr. 2021-23-01](#) Par [Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta](#) ceturtās un astotās daļas atbilstību [Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam](#). Sūdzību ST iesniedza A. Lembergs, jo likuma spēkā esošās normas liedza pašvaldības domes vēlēšanās balsot personām, kurām kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums un kuras atrodas brīvības atņemšanas vietā, kas nav tā apgabala teritorijā, kura vēlēšanu sarakstā šīs personas ir reģistrētas. ST atzina minētās normas par neatbilstošām Satversmei, t.sk. attiecībā uz sūdzības iesniedzēju.

Vienlaikus ST vērsa likumdevēja uzmanību uz to, ka [Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 32. panta](#) ceturtā daļa ierobežo arī to personu tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, kuras veselības stāvokļa dēļ nevar ierasties vēlēšanu telpās; tādas personas, kas pašvaldības domes vēlēšanu laikā uzturas ārstniecības vai sociālās aprūpes iestādēs. Arī šīs personas pašvaldības domes vēlēšanās var balsot tikai tādā gadījumā, ja to atrašanās vieta ir tā vēlēšanu apgabala teritorijā, kura vēlēšanu sarakstā šīs personas reģistrētas.

2022. gada 20. oktobrī Saeima pieņēma [grozījumus Pašvaldības domes vēlēšanu likumā](#). Grozījumi paredz, ka ieslodzītie varēs piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, balsojot pa pastu. Tos izstrādāja, lai novērstu situācijas, kad tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās tiek ierobežotas personām, kurām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums un tās atrodas ieslodzījuma vietā, kuras atrašanās vieta var nesakrist ar vēlēšanu apgabalu, kurā šī persona ir reģistrēta kā vēlētais (vai kurā personai pieder nekustamais īpašums). Šīs personas varēs

pedalīties pašvaldības domes vēlēšanās, balsojot pa pastu, un balsot par sava vēlēšanu apgabala izvirzītajiem kandidātiem.

Saeimas vēlēšanas

Kopš 2019. gada 23. janvāra premjera amatā bija K. Kariņš ("Jaunā Vienotība"), šajā laikā izveidojot divus Ministru kabinetus. Kariņa pirmā valdība darbojās līdz 2022. gada 14. decembrim. Valdības sākotnējo koalīciju veidoja "Jaunā Vienotība", "Jaunā konservatīvā partija", "Attīstībai/Par", "Nacionālā apvienība "Visu Latvijai – "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK"" un "KPV LV". 2020. gada novembrī no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra amata atkāpās Juris Pūce ("Attīstībai/Par") par prettiesisku SIA "Rīgas satiksme" autostāvvietas caurlaides izmantošanu, esot ministra amatā. 2021. gada sākumā K. Kariņš izteica neuzticību veselības ministrei Ilzei Viņķelei ("Attīstībai/Par"), par iemeslu minot vakcinācijas plāna trūkumu. Par jauno veselības ministru kļuva Daniels Pavļuts ("Attīstībai/Par"). 2021. gada 2. jūnijā koalīcijas partneri nolēma turpināt darbu bez "KPV LV", pārdalot ministru amatus. Kariņa valdība izrādījās visilgāk strādājošā valdība.

2022. gada 1. oktobrī Latvijā un ārvalstīs notika [14. Saeimas vēlēšanas](#), kurās piedalījās 916 368 jeb 59,41% balsstiesīgo pilsoņu, no tiem ārvalstīs – 25 960 pilsoņu. 63 342 jeb 4,11% no balsstiesīgajiem nobalsoja pirms vēlēšanu dienas. Vēlēšanu aktivitāte 14. Saeimas vēlēšanās bija lielāka nekā 2018. gadā notikušajās 13. Saeimas vēlēšanās, kurās piedalījās 844 925 jeb 54,6% balsstiesīgo pilsoņu.

Parlamentā iekļuva septiņas partijas un partiju apvienības – "Jaunā Vienotība" (26 vietas); "Zaļo un Zemnieku savienība" (16 vietas); "Apvienotais Saraksts – Latvijas Zaļā partija, Latvijas Reģionu Apvienība, Liepājas partija" (15 vietas); Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!" – "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" (13 vietas); politiskā partija "Stabilitātei!" (11 vietas); "Latvija Pirmajā vietā" (9 vietas); "Progresīvie" (10 vietas).

Partija "Saskaņa" – ilggadējā Saeimas vēlēšanu līdere, kura gan vienmēr tika atstāta opozīcijā, – nespēja pārvarēt 5% barjeru un neiekļuva parlamentā. Straujš partijas reitinga kritums sākās 2022. gada pavasarī pēc tam, kad partija [nosodīja Krievijas militāro iebrukumu Ukrainā](#).

Pirmo reizi Saeimā iekļuva partija "Progresīvie", kas ir kreisi centriska partija, kā arī partija "Stabilitātei", kas ir populistiska, eiroskeptiska un centriska partija. Saeimā iekļuva arī gadu pirms vēlēšanām izveidotā partija "Latvija Pirmajā vietā", kuras valdes priekšsēdētājs ir Ainārs Šlesers, [viens no tautā tā dēvētajiem trim oligarhiem](#), kurš pēc 11 gadiem atkal ieguva deputāta mandātu.

Pēc 14. Saeimas vēlēšanām tika izveidota jauna valdība, kura turpināja darbu Krišjāņa Kariņa vadībā līdz 2023. gada 15. septembrim. Valdībā ietilpa Apvienotais saraksts, Jaunā Vienotība un Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!" – "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK." Jūlijā par Valsts prezidentu ar opozīcijas "Zaļo un Zemnieku savienības" un "Progresīvo" deputātu balsīm tika ievēlēts ilggadējais ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs. Premjers K. Kariņš augustā paziņoja par koalīcijas paplašināšanu, taču pēc neveiksmīgām paplašināšanas sarunām atkāpās no amata.

Jaunās valdības izveidi Valsts prezidents uzticēja labklājības ministrei Evikai Siliņai ("Jaunā Vienotība"), kura centās izveidot iespējami plašāku koalīciju, taču līdzšinējie partneri – "Nacionālā apvienība" – atteicās sadarboties ar "Progresīvajiem", bet "Apvienotais saraksts" nolēma palikt opozīcijā. 2023. gada 15. septembrī Saeima ar 53 balsīm "par" izteica uzticību E. Siliņas vadītajam Ministru kabinetam. Valdību veido trīs politisko spēku – "Jaunā Vienotība", "Zaļo un Zemnieku savienība" un "Progresīvie" – koalīcija, kurai ir 52 balsis Saeimā, bet atbalstu tai solīja arī neatkarīgais deputāts Oļegs Burovs ("Gods kalpot Rīgai").

2023. gada 7. novembrī ST pasludināja spriedumu lietā [Nr. 2022-20-01](#), ar kuru atzina par neatbilstošu Satversmes 101. panta pirmajam teikuma likumu, kas liedza Saeimas un pašvaldību deputātiem piedalīties darbā bez Covid-19 vakcinācijas vai pārslimošanas sertifikāta. Likums bija spēkā no 2021. gada 15. novembra līdz 2022. gada 31. martam. Pieteikumu ST iesniedza Saeimas deputāte Jūlija Stepaņenko, kura nevarēja piedalīties Saeimas darbā nedz klātienē, nedz attālināti. ST, vērtējot ierobežojumu samērīgumu, secināja, ka ierobežojumu radītās nelabvēlīgās sekas bija lielākas par sabiedrības ieguvumu.

Līdz ar Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 14. marta notiesājošā [sprieduma](#) spēkā stāšanos tika anulēts 14. Saeimas deputātes Glorijas Grevcovas ("Stabilitātei!") mandāts. G. Grevcova tika apsūdzēta par nepatiesu ziņu sniegšanu Centrālajai vēlēšanu komisijai un notiesāta ar sabiedriskajiem darbiem 160 stundu apmērā.

Valsts prezidenta vēlēšanas 2019., 2023. gads

2019. gadā par Latvijas Valsts prezidentu kļuva Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis Egils Levits, kuru šim amatam virzīja valdošā koalīcija un par kura ievēlēšanu pirmajā balsošanas kārtā nobalsoja 61 Saeimas deputāts. Vēlēšanās kā kandidāti piedalījās arī LR Tiesībsargs Juris Jansons un Saeimas deputāts Didzis Šmits.

2023. gadā E. Levits sākotnēji paziņoja, ka kandidēs uz amatu vēlreiz, taču atbalsta trūkuma Saeimā dēļ viņš atteicās kandidēt uz otro pilnvaru termiņu. Uz Valsts prezidenta amatu tika izvirzīti trīs kandidāti - ilggadējo ārlietu ministru E. Rinkēviču virzīja koalīcijas vadošā partija "Jaunā Vienotība", uzņēmēju un politiskā apvienības dibinātāju Uldi Pīlēnu virzīja "Apvienotais saraksts", bet Saeimas opozīcijas frakcija "Progresīvie" virzīja latviešu diasporas pārstāvi, bezpartejisko Elīnu Pinto. Pirmo reizi Valsts prezidents tika vēlēts [atklātā balsojumā](#). Par E. Rinkēviču 2023. gada 31. maijā 3. kārtā nobalsoja 52 Saeimas deputāti, bet 35 deputāti balsoja pret. 2023. gada 8. jūlijā viņš stājās Valsts prezidenta amatā. Pēc ievēlēšanas E. Rinkēvičs izstājās no partijas "Jaunā vienotība".

Eiropas Parlamenta vēlēšanas

2022. gada 25. novembrī Saeima pieņēma [grozījumus Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā](#), nosakot, ka Eiropas Parlamenta (turpmāk – EP) vēlēšanām Latvijā Republikā nevar pieteikt par kandidātu un EP nevar ievēlēt Eiropas Savienības pilsoni, kurš ir bijis PSRS, Latvijas PSR valsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta štata darbinieks (izņemot personas, kuras bijušas tikai PSRS vai attiecīgo Latvijas PSR Valsts drošības komitejas plānošanas un finanšu,

administratīvi saimniecisko struktūrvienību darbinieki), kā arī personu, kura pēc 1991. gada 13. janvāra darbojusies PSKP (LKP), Latvijas PSRS Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās.

Viens no grozījumu iemesliem bija novērst Eiroparlamenta deputātes Tatjanas Ždanokas atkārtotu ievēlšanu Eiroparlamentā. AT iepriekš ir konstatējusi, ka Ždanoka pēc 1991. gada 13. janvāra bijusi Komunistiskās partijas biedre.

Grozījumi arī paredz, ka no Latvijas ievēlēts EP deputāts, kas notiesāts par noziegumu, zaudēs savu mandātu un viņa vietā stāsies nākamais kandidāts no tā paša saraksta, no kura viņš ievēlēts. Likumā noteikts, ka EP vēlēšanās nevar kandidēt un tikt ievēlēta persona, kura Latvijas Republikā bijusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kurai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, izņemot gadījumu, kad persona ir reabilitēta. Grozījumu mērķis ir veidot tādu pašu tiesisko regulējumu attiecībā uz EP deputātiem, kāds tas ir paredzēts gadījumos, kad noziedzīgu nodarījumu izdarījis Saeimas deputāts.

Pašvaldību referendumi un pilsoņu iniciatīvas

2022. gada 17. martā tika pieņemts [Vietējo pašvaldību referendumu likums](#), kura mērķis ir veicināt pašvaldības iedzīvotāju līdzdalību vietējas nozīmes jautājumu lemlēmšanā. Pašvaldības referendumu var rīkot par 1) pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju vai tās grozījumiem; 2) domes lēmumu, ar kuru pašvaldība ierosinājusi jaunbūves – publiskas ēkas vai objekta, kuram nepieciešams veikt ietekmes uz vidi novērtējumu, – būvniecību; 3) domes atlaišanu. [Vietējo pašvaldību referendumu likuma spēkā stāšanās](#) bija paredzēta 2024. gada 1. janvārī, taču tika atlikta līdz 2024. gada 1. septembrim. Atlikšana ir saistīta ar to, ka neesot pieejami tehniskie risinājumi, lai, rīkojot vietējos referendumus, nodrošinātu iespēju balsot arī elektroniski. Likums paredz nodrošināt elektronisko balsošanu par pašvaldības referendumam nodoto jautājumu, taču to piemēros no 2025. gada 1. augusta, kad stāsies spēkā attiecīgi grozījumi Vēlētāju reģistra likumā.

Pārskata periodā LR pilsoņi aktīvi izmantojuši kolektīvo likumdošanas priekšlikumu iesniegšanu Saeimā ar portāla manabalss.lv starpniecību. Daļa priekšlikumu Saeimā tika akceptēta. Atsevišķi kolektīvie priekšlikumu skar pamattiesību jautājumus, piemēram, [par valsts apmaksātu hospisa aprūpes pakalpojuma ieviešanu Latvijā](#).

Tiesības uz pieeju taisnīgai tiesai

Tiesu varas neatkarību 2022. gadā iedragāja Saeimas balsojums, ar kuru atteikts apstiprināt Augstākās tiesas tiesneša amatā bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju Sanitu Osipovu. Covid-19 pandēmijas ietekmē lielākā daļā tiesvedību notika rakstveidā vai attālināti, veicinot digitālo rīku attīstību tiesās. Nepietiekama tiesu sistēmas gatavība E-lietas ieviešanai raisīja bažas par tās negatīvo ietekmi uz pieeju taisnīgai tiesai. Konstatēti vairāki sistēmiski trūkumi tiesību aizsardzības iestāžu darbā ģimenes vardarbības lietās. Vēl neizskatīto lietu izskatīšanas ilgums bija viens no zemākajiem ES. Paplašināta valsts nodrošinātās juridiskā palīdzības pieejamība. Veiktas tiesnešu un tiesu darbinieku apmācības par darbu ar cilvēkiem ar invaliditāti.

Tiesu varas neatkarība

Eiropabarometra aptauja par sabiedrības uztveri par nacionālās tiesu sistēmas neatkarību rāda, ka 2023. gadā ir samazinājies to iedzīvotāju skaits, kuri pozitīvi novērtē Latvijas tiesu un tiesnešu neatkarību. Vienlaikus samazinājās arī to cilvēku skaits, kuri tiesu neatkarību vērtē negatīvi, bet palielinājies to cilvēku skaits, kas nevar sniegt vērtējumu. Vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka tiesu un tiesnešu neatkarību ietekmē iejaukšanās vai spiediens no valdības un politiķiem (2020. gadā – 52%, 2021. gadā – 55%, 2022. gadā – 59%, 2023. gadā – 50%) un iejaukšanās vai spiediens, kas saistīts ar

Tiesu sistēmas vērtējums Latvijā attiecībā uz tiesu un tiesnešu neatkarību (%)

	2020. gads	2021. gads	2022. gads	2023. gads
Ļoti labi	2	3	3	3
Diezgan labi	43	54	50	39
Diezgan slikti	31	30	28	21
Ļoti slikti	8	6	8	6
Nezinu	16	9	11	32

Vidējais tiesvedību ilgums

2019. gadā – 5,62 mēneši
2020. gadā – 5,57 mēneši
2021. gadā – 5,98 mēneši
2022. gadā – 6,68 mēneši
2023. gadā – 6,53 mēneši

ekonomiskām vai citām interesēm (2020. gadā – 53%, 2021.gadā – 52%, 2022. gadā – 55%, 2023. gadā – 55%).⁴

2020. gada 29. septembrī stājās spēkā [grozījumi Satversmes tiesas likumā](#) ar mērķi nostiprināt ST neatkarību. Grozījumi paredz papildu garantijas Satversmes tiesas tiesnešiem pēc pilnvaru termiņa beigām, piemēram, tiesības pretendēt uz vakantu AT tiesneša amatu un to, ka kriminālprocesu pret ST tiesnesi drīkst uzsākt tikai ģenerālprokurors. Grozījumi noteic arī ST budžeta autonomiju, nosakot, ka tiesu finansē tādā veidā, lai nodrošinātu tās neatkarību un efektīvu konstitucionālās uzraudzības funkcijas veikšanu.

2022. gadā kritiku saistībā ar tiesu varas neatkarību izpelnījās Saeimas vairākuma balsojums, ar kuru atteikts apstiprināt AT tiesneša amatā bijušo ST priekšsēdētāju Sanitu Osipovu. Galvenie deputātu iebildumi pret S. Osipovas kandidatūru bija saistīti ar ST spriedumu par viendzimuma ģimeņu aizsardzību, kura taisīšanā viņa piedalījās. Reaģējot uz Saeimas balsojumu, AT plēnums norādīja, ka likumdevējs savu lēmumu nav pamatojis ar tiesiskiem argumentiem, un aicināja “Saeimu attiecībās ar tiesu varu ievērot Latvijas Republikas Satversmi, tajā nostiprinātos varas dalīšanas un tiesneša neatkarības principus, kā arī izvairīties no rīcības, kura var novest valsti konstitucionālajā krīzē.”⁵ Mainoties valdībai, 2023. gadā S. Osipova tomēr tika apstiprināta AT tiesneša amatā. Uz nepieciešamību stiprināt tiesu varas neatkarību, ieviešot atbilstīgus aizsardzības pasākumus, kas būtu piemērojami nākamajām tiesnešu amatā iecelšanas procedūrām Latvijā, norādīja arī [Eiropas Komisija](#).

Tiesu darbs

Būtisku ietekmi uz lietu izskatīšanu tiesās atstāja Covid-19 pandēmijas ierobežojumi. Infekcijas izplatības laikā lietu izskatīšana pamatā notika rakstveidā vai attālināti, izmantojot videokonferences formātu. Klātienē tiesas izskatīja lietas tikai gadījumos, ja lieta bija saistīta ar nozīmīgu personas tiesību aizskārumu un objektīvu steidzamību. Pret šādu videokonferences izmantošanu iebildumus varēja izteikt personas, kuras piedalās administratīvā pārkāpuma procesā tiesā vai kriminālprocesā tiesā, bet citās lietās, ja tam ir objektīvs pamats, fiziskā persona, kuru nepārstāv advokāts.⁶ ST sēdes ar lietas dalībnieku piedalīšanos notika videokonferences formātā un tika translētas tiesas [YouTube kanālā](#).

AT Senāta Krimināllietu departaments vairākās lietās ir konstatējis tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar krimināllietas iztiesāšanu rakstveidā Covid-19 laikā. Piemēram, Senāts konstatēja, ka apelācijas instances tiesa pārkāpa apsūdzētā tiesības, neņemot vērā viņa pausto vēlmi lietu skatīt mutvārdu procesā, kas tika izteikta apelācijas sūdzībā, nevis vēlāk – pēc apelācijas

⁴ Eurobarometer. Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. Latvia. [2020. gads](#), [2021. gads](#), [2022. gads](#), [2023. gads](#).

⁵ AT Plēnuma 18.02.2022. lēmums Nr.2. [Par likumdevēja varas un tiesu varas attiecībām un tiesneša neatkarību](#)

⁶ [Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 10. pants](#), 10.1.pants

instances tiesas paziņojuma par tiesībām iesniegt iebildumus pret lietas izskatīšanu rakstveida procesā saņemšanas.⁷

Videokonferenču izmantošana pandēmijas laikā veicināja tiesu aprīkojuma modernizāciju. Saskaņā ar Tiesu administrācijas datiem videokonferenču izmantošana tiesvedībās turpinājās arī pēc pandēmijas ierobežojumu atcelšanas. Eiropas Komisijas [2024. gada ziņojumā par tiesiskumu](#) uzsvērtā Latvijas tiesu iestāžu augstā digitalizācijas gatavība.

Būtisks jaunievedums tiesu sistēmā pārskata periodā bija E-lietas projekta ieviešana. E-lietas mērķis ir izmeklēšanas un tiesvedības procesa efektivitātes celšana, samazinot to termiņus, un informācijas pieejamības un atklātības nodrošināšana. E-lietas vietnē lietas dalībniekiem un citām procesā iesaistītajām personām vienuviet elektroniski ir pieejama visa informācija par visu lietu kategorijām. E-lietas ieviešana sākās 2021. gada 1. decembrī, taču jau īsi pēc tā AT plēnums konstatēja būtiskus trūkumus tās ieviešanā.⁸ Plēnums norādīja uz to, ka netika nodrošināta atbilstoša Tiesu informatīvās sistēmas (TIS) funkcionalitāte, tiesu tehniskais aprīkojums, kā arī netika nodrošināta tiesnešu un tiesu darbinieku iepriekšēja sagatavošana darbam ar e-lietu, kas var aizskart personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Lai gan sistēmas darbs pakāpeniski tika uzlabots, 2023. gada jūnijā AT priekšsēdētājs A. Strupišs [atkārtoti kritizēja](#) E-lietas ieviešanu, norādot uz virkni tehnisko problēmu.

2021. gada 31. martā darbu uzsāka [Ekonomisko lietu tiesa](#). Tās izveides mērķis ir kvalitatīva un ātra sarežģītu komercstrīdu, ekonomisko un finanšu noziegumu, kā arī korupcijas lietu izskatīšana. Turpinoties tiesu teritoriālajai reformai, no 2022. gada 1. augusta ir [reorganizēta Rīgas pilsētas tiesu darbība](#). Tās mērķis ir risināt ar tiesu efektivitātes paaugstināšanu saistītus problēmjasautājumus, tostarp, lai novērstu nevienmērīgu tiesu noslodzi un atšķirīgu tiesvedības ilgumu viena veida lietās.

2023. gadā tika izveidota Tieslietu padomes darba grupa tiesu darba organizācijas izvērtēšanai lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē un draudiem personas dzīvībai vai veselībai. Darba grupa tika izveidota, reaģējot uz traģisko notikumu Jēkabpilī 2023. gada aprīlī, kad pēc ilgstošiem draudiem un vajāšanas Leons Rusiņš tuvinieku acu priekšā nogalināja savu bijušo dzīvesbiedri. Darba grupa ir [konstatējusi](#) vairākus sistēmiskus trūkumus tiesu, policijas, prokuratūras un sociālo dienestu darbā. Darba grupa sniedza arī ieteikumus trūkumu novēršanai, lai efektīvi nodrošinātu aizskarto personu tiesības uz ģimenes vardarbības lietās, kā arī pilnveidotu tiesu komunikāciju krīzes situācijās.

Lai uzlabotu cilvēku ar invaliditāti pieeju tiesām, nodibinājums “Invalīdu un viņu draugu apvienība APEIRONS” sadarbībā ar Latvijas Tiesnešu mācību centru īstenoja projektu [“Universālais dizains cilvēktiesību ievērošanā”](#). Projektā notika apmācības tiesu darbiniekiem un tika izveidota

⁷ Senāta 2021.gada 20.jūlija lēmums lietā SKK-212/2021

⁸ Augstākās tiesas Plēnuma 09.12.2021. lēmums Nr.2. [Par tiesību uz taisnīgu tiesu un vieneidīgas tiesu prakses nodrošināšanu saistībā ar tiesu darba digitalizāciju](#)

[rokasgrāmata](#) par tiesu standartu, skaidrojot, kā rīkoties dažādās situācijās, kad tiesā piedalās cilvēks ar dažāda veida invaliditāti.

Tiesvedību ilgums

2019. gada 5. septembrī ECT pasludināja spriedumu lietā [Andersone pret Latviju](#), kurā tika atzīts tiesības uz taisnīgu tiesu (ECK 6. pants) pārkāpums saistībā ar civillietas izskatīšanu 12 gadu garumā. ECT atzīmēja, ka lietas izskatīšana tika atlikta deviņas reizes, kas pagarināja procesu par vairāk nekā trīs gadiem. ECT arī konstatēja vairāk nekā trīs gadus ilgas posmus, kad apelācijas un kasācijas instancēs lietā nenotika nekādas darbības, kas ievērojami paildzināja lietas izskatīšanu.

Tieslietu ministrijas [apkopotie dati](#) par 2019.–2023. gadu liecina, ka uzkrāto tiesvedību skaits turpināja samazināties, taču vidējais lietu izskatīšanas ilgums 2022. gadā (6,68 mēneši) un 2023. gadā (6,53 mēneši) nedaudz palielinājās, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem – 2019. gadā – 5,62 mēneši, 2020. gadā – 5,57 mēneši, 2021. gadā – 5,98 mēneši. Eiropas Komisijas [secināja](#), ka vairākus gadus pēc kārtas Latvijai vēl neizskatīto lietu izskatīšanas ilgums bija viens no zemākajiem ES. Vienlaikus tiesībsargs konstatējis pārmērīgi ilgas tiesvedības atsevišķās lietās.

Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība

Ar 2019. gada 1. janvāri stājās spēkā [grozījumi Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā](#), paplašinot valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības pieejamību. Grozījumi noteica valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības pieejamību arī ST procesā. To var saņemt persona, pēc kuras konstitucionālās sūdzības ST ir pieņēmusi lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu, kā šā lēmuma vienīgo pamatu norādot juridiskā pamatojuma neesību vai tā acīmredzamu nepietiekamību prasījuma apmierināšanai.

Ar grozījumiem tika paplašināts to personu loks, kam ir tiesības saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību ST procesā, civillietās, pārrobežu strīdu lietās un administratīvajās lietās. Daļēju valsts nodrošināto juridisko palīdzību var saņemt personas, kas nav atzīstas par trūcīgām vai maznodrošinātām, bet kuru ienākumi nepārsniedz valstī noteiktās minimālās mēnešalgas apmēru. Šādām personām ir jāveic līdzmaksājums par palīdzības saņemšanu.

2022. gada 3. novembrī stājās spēkā grozījumi [Kriminālprocesa likumā](#), kas citstarp pilnveidoja regulējumu attiecībā uz cietušo personu pārstāvību un valsts nodrošināto juridisko palīdzību kriminālprocesā. Līdz ar grozījumiem valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība ir pieejama personām, kuras tika atzītas par īpaši aizsargājamo cietušo.

Ieslodzījuma vietas

Laikā no 2019. līdz 2023. gadam Latvijā samazinājās ieslodzījuma vietu skaits, 2023. gadā uzsākta Liepājas cietuma celtniecību. 2021. gada beigās Latvija pievienojās ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem Fakultatīvajam protokolam, Tiesībsargs tika nozīmēts par nacionālo preventīvo mehānismu. 2022. gadā Latviju apmeklēja Eiropas Padomes Spīdzināšanas komiteja un ziņojumā pauda nopietnas bažas par plaši izplatīto vardarbību ieslodzīto starpā vairākos cietumos. ECT un Satversmes tiesas spriedumi noveda pie cietumu sistēmas reformas, 2024. gadā Latvijai plānojot pāreju uz slēgtiem un atklātiem cietumiem un atsakoties no daļēji slēgtiem cietumiem.

Ieslodzīto personu skaits:

2019. gadā – 3144

2020. gadā – 3104

2021. gadā – 3183

2022. gadā – 3229

2023. gadā – 3271

Nepilngadīgo ieslodzīto

personu skaits:

2019. gadā – 36

2020. gadā – 25

2021. gadā – 27

2022. gadā – 23

2023. gadā – 30

Latvijā ir 9 cietumi

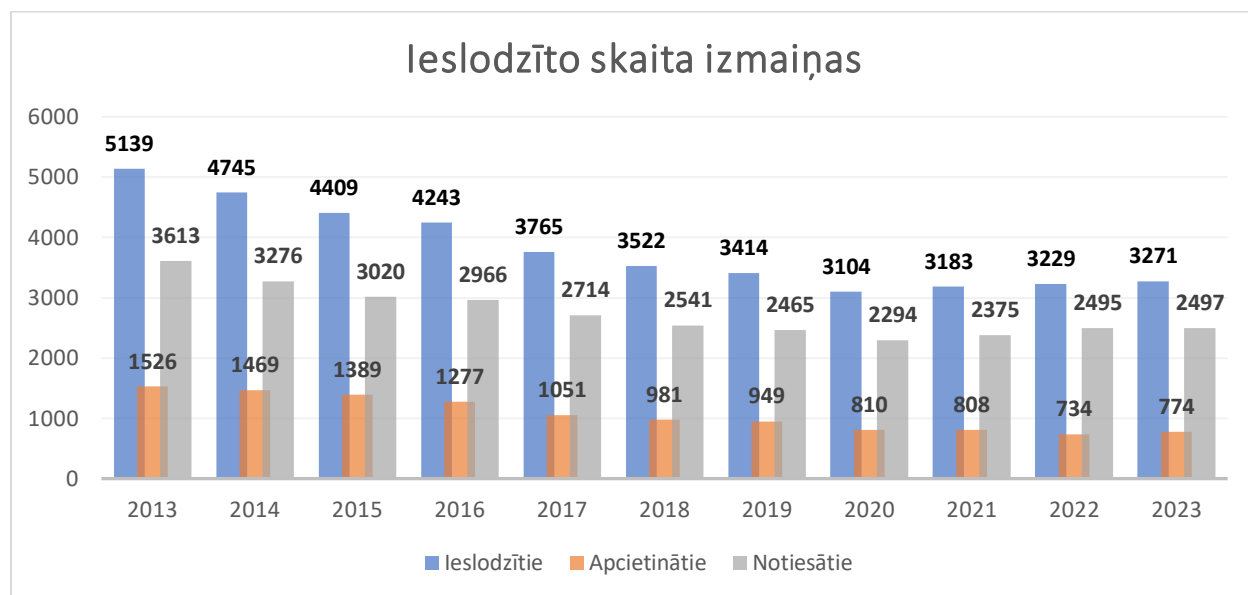
Cietumi un ieslodzīto personu skaita dinamika

2019. gada 1. aprīlī tika slēgts Brasas cietums. 2024. gada sākumā Latvijā bija 9 ieslodzījuma vietas – Rīgas Centrālcietums, Liepājas cietums, Daugavgrīvas cietums, Valmieras cietums, Jelgavas cietums, Jēkabpils cietums, Olaines cietums, Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem, Ilģuciema sieviešu cietums. Daudzās ieslodzījuma vietās to novecojušās infrastruktūras dēļ renovācija vairs nav iespējama.

2023. gada oktobrī tika uzsākta [jaunā Liepājas cietuma celtniecība](#), kurā paredzētas vietas 1200 ieslodzītājiem. Ieslodzītos izvietos 2 dzīvojamos korpusos ar 600 vienādām, divvietīgām kamerām ar 10m² lielu platību. Cietuma būvniecība jāpabeidz līdz 2025. gada septembrim, un tā izmaksās ap 126 miljoniem eiro. Dažādu iemeslu dēļ cietuma celtniecība nopietni aizkavējās. Cietums bija viens no objektiem, kas figurēja t.s. “būvnieku karteļa” lietā.⁹ Šis ir pirmais cietums, kas tiks uzbūvēts pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā. Pēc Liepājas cietuma uzbūvēšanas tiks slēgti Jelgavas un vecais Liepājas cietums.

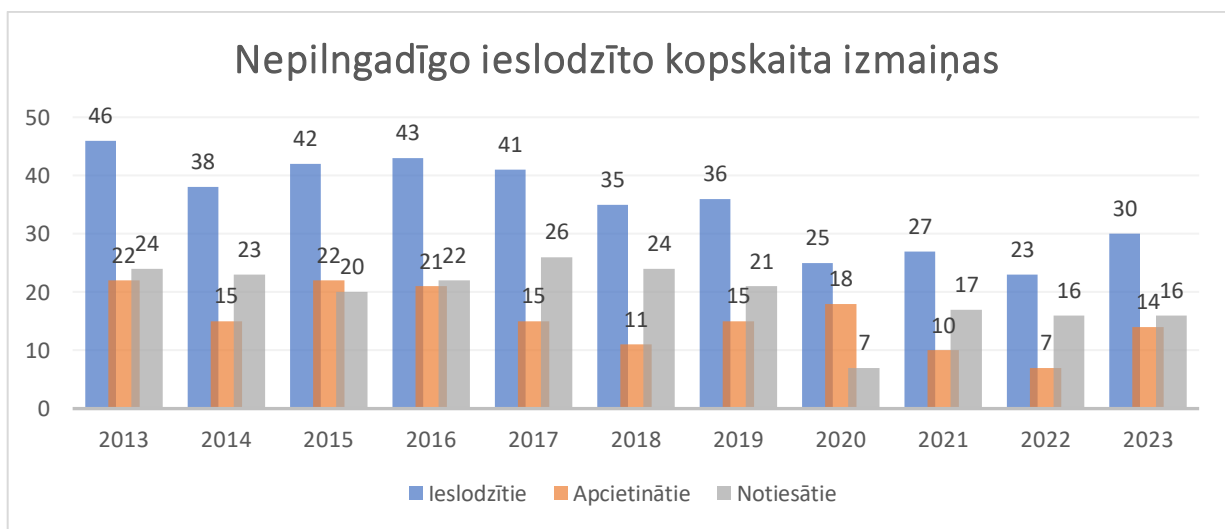
⁹ Konkurences padomes konstatēja 10 būvniecības uzņēmumu ilggadēju aizliegtu vienošanos par dalības nosacījumiem publiskajos un privātajos iepirkumos Latvijā. Tā rezultātā ar būvnieku netika slēgts līgums un izsludināts jauns konkurss.

No 2019. līdz 2023. gadam Latvijā samazinājās gan ieslodzīto kopējais skaits, gan arī ieslodzīto skaits uz 100 000 iedzīvotājiem. Saskaņā ar [World Prison Studies](#) uz 2023. gada 1. janvāri Latvijā bija 3299 ieslodzītie un 172 ieslodzītie uz 100 000 iedzīvotājiem. Augstāki rādītāji ES bija Polijā (199), Ungārijā (192), Čehijā (181), Slovākijā (179). Lietuvā un Igaunijā attiecīgie rādītāji bija 129 un 156 ieslodzītie uz 100 000 iedzīvotājiem. Saskaņā ar 2023. gada datiem ieslodzījuma vietu ietilpība bija 4 822 vietas (67% vietu bija aizpildītas).

Avots: Ieslodzījumu vietu pārvalde

2023. gada 31. decembrī ieslodzīto personu skaits pirmo reizi bija mazāks par 3000. Cietumos atradās 2993 ieslodzītie, no kuriem 701 jeb 23,42% bija apcietinātās personas un 2292 jeb 76,58% bija notiesātās personas.

Avots: Ieslodzījumu vietu pārvalde

Ar Covid-19 saistīti ierobežojumi

Saskaņā ar Ministru kabineta 2020. gada 6. novembra rīkojumu Nr. 655 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" no 2020. gada 6. novembra līdz 2021. gada 6. aprīlim Latvijā tika izsludināta ārkārtējā situācija. Tika noteikts, ka ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks vai viņa pilnvarota persona pārvalda visu veidu krīzes situācijas ieslodzījuma vietā.

Tika pārtraukta ieslodzīto personu konvojēšana pēc procesa virzītāju pieprasījumiem, tai skaitā uz tiesas sēdēm. Tika pārtraukta ieslodzīto pārvietošana starp ieslodzījuma vietām, izņemot uz Latvijas Cietumu slimnīcu Olaines cietumā un no tās. Tika atlikta īslaicīgās brīvības atņemšanas soda un kriminālsoda (aresta) izciešanas uzsākšana brīvības atņemšanas iestādēs, tāpat tika atlikta ieslodzīto pārņemšana no ārvalstīm un ieslodzīto nodošana ārvalstīm.

Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā ilgāku laiku netika konstatēta saslimstības ar Covid-19, kas daļēji skaidrojama ar zemo saslimstību Latvijā kopumā līdz 2020. gada rudenim. Pirmā ieslodzītā saslimšana ar Covid-19 tika konstatēta 2020. gada novembrī Jelgavas cietumā. Saslimstībai pieaugot, cietumos tika noteikta karantīna. Latvijas Cietumu slimnīcā Olainē tika izveidota [atsevišķa nodaļa Covid-19 slimniekiem](#), lai viņus norobežotu no pārējiem pacientiem un nodrošinātu kvalitatīvu ārstēšanu. Tā uzsāka darbu 2020. gada novembrī. Ieslodzītie ar Covid-19 infekciju bez simptomiem vai vieglu slimības gaitu tika izolēti ieslodzījuma vietās atsevišķās karantīnas zonās.

[Uz karantīnas laiku cietumos](#) bija ierobežotas satikšanās, kolektīvie resocializācijas, izglītības, nodarbinātības un brīvā laika pavadīšanas pasākumi. Tika pārtrauktas ilglaicīgas un īslaicīgas tikšanās ar tuviniekiem, jebkādas kolektīvās aktivitātes, klātienes tikšanās ar trešajām personām, t.sk. juridiskās palīdzības sniedzējiem, nodarbinātība pie komersantiem. Ieslodzījuma vietu priekšnieki tikai pilnvaroti kompensēt noteiktos ierobežojumus ar papildus telefonsarunām un video zvaniem.

2021. gada pavasarī pēc ārkārtējās situācijas atcelšanas valstī [Tiesībsarga birojs atsāka klātienes pārbaudes vizītes iestādēs](#), kurās ir vai varētu tikt ierobežota personu brīvība, gada laikā veicot 32 vizītes, t.sk. apmeklējot piecus cietumus.

Nacionālais preventīvais mehānisms un izmaiņas tiesiskajā regulējumā

2021. gada 11. novembrī Saeima pieņēma likumu [par pievienošanas ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem Fakultatīvajam protokolam](#). Likums stājās spēkā 2021. gada 8. decembrī. Par nacionālo preventīvo mehānismu Latvijā ir nozīmēts Tiesībsarga birojs. Saskaņā ar biroja informāciju kopš 2018. gada preventīvā mehānisma funkciju kopumā veic viss Tiesībsarga birojs, tomēr visvairāk šī funkcija ir koncentrēta tieši Prevencijas daļā.

2022. gada februārī tika ieviesti virksne grozījumu Latvijas Soduzpildes kodeksā. Vairāki grozījumi skāra uz mūžu notiesātos, kuriem ir iespēja izciest sodu ne tikai slēgta tipa cietumā kopā ar citiem notiesātajiem, bet arī daļēji slēgta tipa cietumā. Lai veicinātu ar mūža ieslodzījumu notiesāto reintegrāciju sabiedrībā, grozījumi paredz iespēju viņus iesaistīt aktivitātēs kopīgi ar citiem notiesātajiem. Grozījumi paredzēja arī samazināt maksimālo disciplinārsoda ilgumu (no 15 uz 14 dienām pieaugušajiem un no 10 uz 3 dienām nepilngadīgajiem). Grozījumu rezultātā palielināja notiesāto ieslodzīto apmeklējumu biežumu un ilgumu. Ieslodzītajiem, kuri atrodas augsta līmeņa režīma slēgtajos cietumos, tagad ir tiesības uz astoņiem gariem (no 24 līdz 48 stundām) un astoņiem īsiem (no 1,5 līdz 2 stundām) apmeklējumiem gadā, bet zemākā līmeņa režīmā ieslodzītajiem uz pieciem gariem (no 12 līdz 24 stundām) un četriem īsiem apmeklējumiem gadā. Ņemot vērā vairākas lietas ECT un ST, kodekss tika papildināts ar jaunu 49.⁵ pantu "Notiesātā tiesības atvadīties no miruša radnieka ārpus brīvības atņemšanas iestādes teritorijas."

Ar MK 2022. gada 13. jūnija rīkojumu Nr. 413 tika apstiprinātas Resocializācijas politikas pamatnostādnes 2022.-2027. gadam. Pamatnostādnes paredz kontaktpersonu sistēmas ieviešanas uzsākšanu atsevišķās brīvības atņemšanas iestādēs (2023.-2026. gadā), t.sk. jaunajā Liepājas cietumā, kā arī individuālā izvērtējuma ieviešanas uzsākšanu (2023.-2027. gads).

Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas vizītes

2022. gada 10.-20. maijā Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja (turpmāk – CPT) apmeklēja Latviju, lai vērtētu valsts iestāžu paveikto Komitejas iepriekšējo (2019. gada) rekomendāciju izpildē. Komiteja apmeklēja Daugavgrīvas cietumu, Jelgavas cietumu un Rīgas Centrālcietumu. Ziņojums par vizīti tika publicēts 2023. gada 11. jūlijā.

CPT atzinīgi vērtēja Latvijas iestāžu veiktos pasākumus ieslodzīto skaits samazināšanā, vienlaikus konstatējot, ka tas joprojām ir augsts salīdzinājumā ar vairumu citu Eiropas Padomes dalībvalstu, īpaši Eiropas Savienības. Delegācija saņēma dažas sūdzības par nesenu fizisku vardarbību no Daugavgrīvas un Rīgas Centrālcietuma darbinieku puses. CPT pauda nopietnas bažas par progresu trūkumu vardarbības starp ieslodzītajiem mazināšanā un atzina, ka vardarbība starp ieslodzītajiem joprojām ir nopietna problēma Jelgavas un Daugavgrīvas cietumos. CPT secināja, ka neformālā ieslodzīto hierarhija (vai kastu sistēma) joprojām ir galvenais ieslodzīto dzīves pamats trijos apmeklētajos cietumos, un tās tradīcijas nosaka iekšējo kārtību un ir prioritāras pār oficiālajiem noteikumiem. Komitejas ieskatā "neaizskaramo" ieslodzīto situāciju Latvijā varētu uzskatīt par ECK 3. panta pārkāpumu. Visos apmeklētajos pieaugušo cietumos atsevišķi tiešā kontaktā ar ieslodzītajiem strādājoši darbinieki klaji nēsāja gumijas stekus. Problēmas radīja arī plaša blakšu invāzija Rīgas Centrālcietumā. CPT konstatēja, ka Daugavgrīvas cietuma Grīvas nodaļa nespēja nodrošināt pienācīgu ieslodzīto izmitināšanu tās novecojušā iekārtojuma un telpu nolietojuma līmeņa dēļ.

CPT ziņojumā norādīja, ka Latvijas iestādēm būtu jāpastiprina centieni pāriet no lielas ietilpības kopmītņu tipa istabām uz mazākām dzīvojamajām telpām, un šāda pāreja ir jāpapildina ar pasākumiem, lai nodrošinātu, ka ieslodzītie saprātīgu dienas daļu pavada mērķtiecīgās un daudzveidīgās aktivitātēs ārpus savas dzīvojamās telpas. Trīs apmeklētajos cietumos organizētās aktivitātes galvenokārt tika piedāvātas ieslodzītajiem, kuri sodu izcieš augstākajā režīmā. Lielākajai

daļai notiesāto ieslodzīto zemākā līmeņa režīmā un ieslodzītajiem, kuri apcietināti uz izmeklēšanas laiku, gandrīz nebija pieejamas aktivitātes ārpus kameras. CPT norādīja uz nepietiekamu veselības aprūpes nodrošināšanu un pastāvīgu problēmu ar medicīniskā personāla trūkumu. Ziņojumā arī uzsvērtā problemātiskā situācija saistībā ar ievietošanu izolatorā kā disciplinārsodu. Komiteja uzsvēra, ka būtu jāaizliedz secīgi disciplināri sodi, kuru rezultātā tiek noteikta nepārtraukta ievietošana izolatorā, pārsniedzot maksimālo termiņu. Visbeidzot, nepilngadīgajiem nekad nevajadzētu piemērot ievietošanu izolatorā kā disciplinārsodu.

2021. un 2022. gadā [Iekšlietu drošības birojs](#) saņēma 73 sūdzības par iespējamiem vardarbības gadījumiem pret ieslodzītajiem ieslodzījuma vietā. Pārbaūžu rezultātā tikai 2 gadījumos tika konstatēts pietiekams pamats kriminālprocesa uzsākšanai par iespējamu pretlikumīgu amatpersonu rīcību, kas saistīta ar vardarbību. Laikā no 2021. gada 1. maija līdz 2022. gada 31. decembrim tika veiktas trīs dienesta pārbaudes saistībā ar fiziska spēka un speciālo līdzekļu pielietošanu pret ieslodzītajiem.

2023. gadā [Tiesībsarga biroja pārstāvji apmeklēja Jēkabpils cietumu](#) un konstatēja, ka joprojām Jēkabpils cietumā pastāv ieslodzīto hierarhija un tās pašpārvaldes sistēma, no kā izriet augsts vardarbības risks starp notiesātajiem. Šajā sakarā notika arī notiesāto personu anketēšana (anonīmi).

2024. gadā no 22. līdz 31. maijam CPT ieradās [ārkārtas vizītē](#), lai pārbaudītu, kādus pasākumus Latvija ir veikusi, lai mazinātu ieslodzīto savstarpēju vardarbību, neformālu ieslodzīto hierarhiju un veselības aprūpes nodrošināšanu ieslodzījuma vietās. CPT apmeklēja Daugavgrīvas, Jēkabpils, Jelgavas un Valmieras cietumus.

Tiesu prakse

Pārskata periodā Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Satversmes tiesa pasludināja vairākus spriedumus, kas skāra ieslodzītos vīriešus, kas notiesāti par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem un kas sodu izcietā slēgtā cietumā, un viņu tiesību apjomu. Viens no spriedumiem ir novedis pie 2024. gadā plānotām būtiskām izmaiņām – pāreju uz divu cietumu sistēmu – slēgtiem un atklātiem cietumiem, atsakoties no daļēji slēgtiem cietumiem.

2019. gada 10. janvārī ECT pasludināja spriedumu lietā [Ēcis pret Latviju](#), secinot, ka ir noticis ECK 14. panta, skatot to kopsakarā ar 8. pantu, pārkāpums. Savā 2009. gada 20. aprīļa iesniegumā Tiesai iesniedzējs Mārtiņš Ēcis, atsaucoties uz ECK 14. pantu (diskriminācijas aizliegums), skatot to kopsakarā ar ECK 8. pantu (tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību), sūdzējās, ka viņam, izciešot par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu piespriesto cietumsodu slēgta tipa cietumā, netika atļauts īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi sakarā ar tuva radnieka nāvi. Iesniedzējs savu situāciju salīdzināja ar sievietēm, kuras, būdamas notiesātas par tāda paša smaguma nozieguma izdarīšanu, soda izciešanu automātiski uzsāk daļēji slēgta tipa cietumā un tādējādi varētu saņemt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi. Tādējādi iesniedzējs sūdzējās par atšķirīgu tiesību apjomu, kas balstījās uz notiesāto personu dzimumu.

Tiesa secināja, ka visiem notiesātajiem neatkarīgi no viņu dzimuma ir jābūt vienādām iespējām uzturēt saikni ar ģimeni, kas ir būtiski viņu sociālajai reintegrācijai un rehabilitācijai. Savukārt iespēja īslaicīgi atstāt cietumu ir viens no veidiem kā sekmēt notiesāto personu sociālo reintegrāciju. Ņemot vērā šos apsvērumus, kā arī neizslēdzot to, ka zināmas atšķirības sodu politikā attiecībā uz notiesātajām sievietēm un notiesātajiem vīriešiem varētu tikt attaisnotas, Tiesa secināja, ka absolūts aizliegums notiesātajiem vīriešiem īslaicīgi atstāt cietumu, lai apmeklētu tuva radnieka bēres, nekādā veidā nesekmē nepieciešamību nodrošināt notiesāto sieviešu īpašās vajadzības. Tiesa piesprieda iesniedzējam kompensāciju 3000 eiro par morālo kaitējumu.

ST 2020. gada 18. septembrī pasludināja spriedumu [lietā Nr. 2019-32-01](#) "Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 49.² panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam un 96. pantam". Saskaņā ar šā panta pirmo daļu "notiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ar rakstveida iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam var lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju līdz piecām diennaktīm sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību, kas apdraud slimā dzīvību."

Pieteikuma iesniedzējs izcieta brīvības atņemšanas sodu slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē. 2019. gada 8. jūnijā mirusi viņa māte, un sakarā ar to viņš 10. jūnijā vērsies pie ieslodzījuma vietas priekšnieka ar iesniegumu, lūdzot iespēju atvadīties no mirušās radnieces. Atļauja ieslodzītajam netika dota. Apstrīdētā norma ieslodzītajam, kas izcieš sodu slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, liegusi tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietu sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību.

ST atzina Latvijas Sodu izpildes kodeksa 49.² panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam. Tāpat tā atzina minēto normu par neatbilstošu LR Satversmes 96. pantam attiecībā pret konkrēto sūdzības iesniedzēju un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

ST 2021. gada 15. janvārī pasludināja spriedumu [lietā 2020-21-01](#) "Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 45. panta piektās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam". Minētā norma nosaka, ka "Notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks ar lēmumu var aizliegt notiesātajam tikt ar konkrētu personu drošības apsvērumu dēļ." Pieteikuma iesniedzējs, izciešot sodu brīvības atņemšanas iestādē, lūdza tās priekšniekam atļaut ilglaicīgu satikšanos ar savu māti, kura tobrīd izcieta sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, taču bija saņēmusi attiecīgās iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt tās teritoriju. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, tās brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks, kurā sodu izcieta pieteikuma iesniedzējs, esot atteicies apmierināt viņa lūgumu. ST atzina apstrīdēto normu, ciktāl tā bez individuāla izvērtējuma liedz notiesātai personai satikšanos ar ģimenes locekli, kurš izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē un ir saņēmis atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam. Tāpat

tā atzina minēto normu par neatbilstošu LR Satversmes 96. pantam attiecībā pret konkrēto sūdzības iesniedzēju un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Abās lietās pēc ST tiesneša lūguma viedokli sniedza arī Latvijas Cilvēktiesību centrs.

Naida noziegumi un naida runa

Ierosināto kriminālprocesu skaits pēc KL 78., 74.¹ un 150. panta:

	78.pants	74. ¹ pants	150. pants
2019. gads	5	2	2
2020. gads	5	1	11
2021. gads	4	1	6
2022. gads	32	28	6
2023. gads	10	14	1

Saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā būtiski pieauga ierosināto kriminālprocesu skaits par naida izraisīšanu un kara agresijas attaisnošanu. Nedaudz pieauga arī cietušo personu ziņojumi par naida noziegumiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīšanā atradās sūdzība *Hanovs pret Latviju* par homofobiski motivētu uzbrukumu. Pirmais kriminālprocess par homofobisku uzbrukumu Daugavpilī nodots iztiesāšanai. 2023. gadā pēc ilgāka pārtraukuma reģistrēti skinhedu uzbrukumi. Veiktas vairākas izmaiņas krimināltiesiskās un administratīvās atbildības regulējumā saistībā ar aizsardzību pret naida noziegumiem un naida runu.

13 iespējamus naida noziegumus reģistrēja Latvijas Cilvēktiesību centrs, **51** – LGBT un viņu draugu apvienība “Mozaīka”

Ierosinātie kriminālprocesi¹⁰ un tiesu prakse

Vislielākais ierosināto kriminālprocesu skaita pieaugums pēc Krimināllikuma (turpmāk – KL) 74.¹ (genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara nozieguma attaisnošana) un 78. pantiem (nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana) notika 2022. gadā pēc

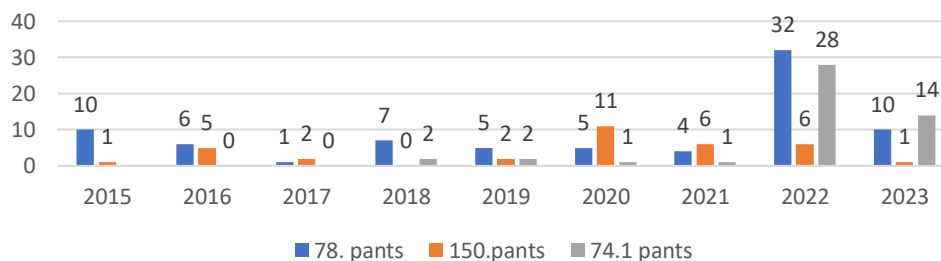
2414 naida runas gadījumus internetā identificēja Latvijas Cilvēktiesību centrs

¹⁰ Iekšlietu informācijas centrs kriminālās statistikas pārskatos apkopo informāciju par kopējo ierosināto kriminālprocesu skaitu pēc konkrētiem Krimināllikuma pantiem – 74.¹ pants (genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara nozieguma attaisnošana), 78. pants (nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana), 150. pants (sociālā naida un nesaticības izraisīšana). Gadījumā, ja noziedzīgā nodarījuma naida motīvs ir atbildību pastiprinošs apstāklis, bet kvalifikācijas ir veikta pēc kāda cita KL sevišķās daļas panta, tad šādi iespējamie naida

Krievijas iebrukuma Ukrainā.¹¹ Saskaņā ar Valsts drošības dienesta (turpmāk – VDD) [datiem](#) kriminālprocesu lielākoties ir saistīti ar Krievijas militārās agresijas attaisnošanu vai slavināšanu, kā arī naida izraisīšanu pret ukraiņiem un latviešiem. Valsts Policijas (turpmāk – VP) [reģistrēja](#) vairākus gadījumus saistībā ar naidu kurinošiem uzrakstiem uz ēku fasādēm, piemēram, totalitāro režīmu slavinājošu simbolu atainošanu, tostarp burtiem “Z”, Ukrainas karogu zādzībām vai bojāšanām.

VDD [apkopotā informācija](#) no 2018. gada līdz 2023. gada 1. jūlijam rāda, ka pēc KL 78. panta ir uzsākti 44 kriminālprocesi. Lai gan kriminālprocesi, kas tiek ierosināti pēc KL 78. panta, ir VDD kompetencē, gadījumā, ja VDD nekonstatē valsts drošības jomas apdraudējumu, šādas lietas var tikt pārsūtītas VP izmeklēšanai.

**Ierosināto kriminālprocesu skaits,
Avots: Iekšlietu ministrijas informācijas centra kriminālā
statistika**

2023. gadā publiski pieejami seši prokurora priekšraksti par sodu¹² pēc KL 78. panta otrās daļas. Visās šajās lietās naida runa bija vērsta pret ukraiņiem, bet trīs lietās naida runa bija vērsta gan pret ukraiņiem, gan pret latviešiem, vienā lietā pret ukraiņiem, ebrejiem un romiem. Četrās lietās apsūdzība ir celta gan pēc KL 78. panta otrās daļas, gan pēc 74.¹ panta. Apsūdzētājiem ir piemēroti naudas sodi (divās lietās) 6 200 eiro un 27 280 eiro apmērā un sabiedriskie darbi 140 (divās lietās), 230 un 250 stundu apmērā.

2022. gada 16. martā VDD uzsāka kriminālprocesu pret blogeri Kirilu Fjodorovu saistībā ar viņa veidoto un publicēto saturu par ieroču vēsturi “Youtube” un “Telegram” kanālos. Balstoties uz Fjodorova veidoto saturu, viņš tika apsūdzēts par kara noziegumu, noziegumu pret cilvēci un mieru, publisku noliegšanu un attaisnošanu, kā arī par darbību, kas vērsta uz nacionālā un etniskā naida izraisīšanu, kā arī nesaticības izraisīšanu. Fjodorovam tika piemērots prokurora priekšraksts par sodu - naudas sods 12 400 eiro apmērā. Īsi pēc naudas soda samaksas Fjodorovs aizbrauca uz Krieviju, kur turpināja darbības, kas vērstas uz Latvijas diskreditāciju.

noziegumi netiek uzskaitīti IIC statistikā. Informācija par ierosinātajiem kriminālprocešiem pēc KL 74.¹ un 78. panta ir pieejama VDD gada pārskatos, bet pēc KL 150. panta arī VP gada pārskatos.

¹¹ Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs, [Kriminālā statistika 2022., 2023.gads](#)

¹² Anonimizētie nolēmumi pieejami: <https://elieta.lv/web/#/pakalpojumi/anonimizetie-nolemumi>

Vietnē manas.tiesas.lv datubāzē no publiski pieejamiem tiesas spriedumiem no 2019. līdz 2023. gadam ir stājušies spēkā 5 spriedumi lietās pēc KL 78. panta otrās daļas (naida runa internetā) - divas lietas bija par antisemitisku naida runu, divas par naida runu pret ukraiņiem, viena par naida runu pret tumšādainiem cilvēkiem. Notiesātajām personām ir piemērota vai nu nosacīta brīvības atņemšana (vienā lietā - 57 dienas, vienā lietā - 3 mēneši), vai sabiedriskie darbi – no 130 līdz 250 stundām. 3 spriedumi stājās spēkā lietās pēc KL 150. panta trešās daļas (aicinājumi uz vardarbību) – visi pret LGBTIQ+. Divās lietās notiesātajiem ir piemērota nosacīta brīvības atņemšana uz 4 mēnešiem, bet vienā - sabiedriskie darbi 70 stundu apmērā. Lielākoties šajās lietās tiesa apstiprinājusi prokurora un apsūdzētā vienošanos par sodu.

Tiesas spriedumi KL 78. un 150. panta lietās

	78. pants	150. pants
2019	0	
2020	2	
2021	1	3
2022	1	
2023	1	

NVO dati

Latvijā tikai divas NVO regulāri apkopo datus par tām ziņotajiem iespējamiem naida noziegumiem. Latvijas Cilvēktiesību centrā no 2021. gada janvāra līdz 2024. gada martam ir ziņots par 13 iespējamiem naida noziegumiem. Pieci no tiem bija uz ādas krāsas vai nacionālās izcelsmes pamata (visi pret Indijas pilsoņiem), 4 uz tautības pamata (2 pret ukraiņiem, 2 pret krieviem, 1 pret ebreju), 3 uz seksuālās orientācijas pamata. 27 sūdzības bija par iespējamu naida runu - 18 par naida runu internetā, 6 sabiedriskajās vietās (transportā, veikalā, uz ēkas sienām), 2 izglītības iestādēs, 1 medijos. Centra juristi sniedza palīdzību cietušajiem, konsultēja, ziņoja par naida runu sociālo tīklu platformām un atsevišķos gadījumos - VDD un VP.

Latvijas Cilvēktiesību centrā saņemtās sūdzības par iespējamu naida runu un naida noziegumiem 2021.- 2024. gada marts

	Naida runa	Naida noziegumi
Ādas krāsa	4	5
Tautība	11	5
Ādas krāsa un tautība	3	
Valoda	1	
Valoda un tautība	1	
LGBTIQ+	3	3
LGBTIQ+, tautība, ādas krāsa	2	
Pret patvēruma meklētājiem	1	
Kara agresijas attaisnošana/slavināšana	1	
Kopā	27	13

Saskaņā ar [Ilga-Europe gada pārskatiem](#) LGBT un viņu draugu apvienība “Mozaīka” dokumentēja 29 naida noziegumus pret LGBTQ+ personām 2019. gadā, 4 – 2020. gadā, 9 – 2022. gadā un 9 – 2023. gadā. Par lielāko daļu no šiem incidentiem cietušie nav ziņojuši policijai.

Latvijas Cilvēktiesību centrs no 2021. līdz 2023. gadam pētījuma [“Naida runa Latvijā – tendences un izaicinājumi”](#) ietvaros veica naida runas monitoringu Latvijas ziņu portālos un globālajos sociālajos tīklos. Pētījuma mērķis bija aplūkot naida runas izpausmes, tendences un izplatību Latvijā, īpaši interneta vidē.

No 2021. gada janvāra līdz 2023. gada novembrim LCC ir identificējis 2414 naida runas gadījumus dažādās interneta vietnēs Latvijas interneta lietotāju veidotajā saturā (vai saistībā ar Latvijas interneta lietotāju veidoto saturu) latviešu un krievu valodās. Lielākā daļa naida runas – 1607 gadījumi – tika identificēta globālajos sociālajos tīklos Facebook, TikTok, Twitter (X), Youtube un Instagram. Latvijas ziņu portālos tika identificēti 807 naida runas gadījumi.

Monitoringa rezultāti parādīja, ka pēc izpausmes veidiem gandrīz trešdaļa jeb 30% no visas identificētās naida runas bija aicinājumi uz vardarbību, slepkavībām vai to attaisnošana, kas attiecināta uz dažādām sabiedrības grupām. 28% bija dažāda veida aizskārumi, 26% - cilvēku grupu dehumanizācija, 8% - aicinājumi uz cilvēku grupu diskrimināciju, 6% - dažādu aizspriedumu izplatīšana, vispārināšana baiļu radīšanai no noteiktām cilvēku grupām. 2% gadījumu naida runa izpaudās kā kara noziegumu, noziegumu pret cilvēci, tostarp Holokausta, noliegšana, attaisnošana, trivializācija vai aicinājumi uz tiem.

50% no visa identificētā naida runas satura bija vērsta pret LGBTIQ+ kopienu. 20% gadījumu naida runa bija vērsta pret konkrētu tautību/etnisko vai nacionālo izcelsmi, 18% - ksenofobija, 6% - rasisms (ādas krāsa), 2% - pret reliģisko pārliecību, 1% - naida runa uz dzimuma pamata, bet 3% - pret citām sociālām grupām.

Izmaiņas tiesiskajā regulējumā

2021. gada 6. jūlijā Saeima pieņēma [grozījumus](#) Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 14. punktā, papildinot to ar “sociālo naidu” kā noziedzīga nodarījuma atbildību pastiprinošu apstākli. Līdz šim norma kā atbildību pastiprinošus apstākļus iekļāva rasistisku, nacionālu, etnisku un reliģisku motīvu. “Sociālais naidis” aptver pazīmes, kas minētas KL 150. pantā - dzimums, invaliditāte, vecums vai jebkuras citas pazīmes. Tiesu prakses rezultātā tas ietver arī seksuālo orientāciju, migranta statusu. Grozījumu izstrādi veicināja 2021. gada vasarā Tukumā notikušais traģiskais incidents, pēc kura vairākas partijas iesniedza KL grozījumu projektu, kas tiešā veidā ietvertu seksuālo orientāciju vairākos KL pantos.¹³ Attiecīgo grozījumu pieņemšanai nepietika politiskā atbalsta.

¹³ 2021. gada vasarā Tukumā notika traģisks incidents, kad pēc smagiem apdegumiem mira homoseksuāls vīrietis. Izmeklējot incidentu, tika pārbaudīta versija par to, ka vīrietis iespējams aplēja ar degšķidrumu un aizdedzināja homofobisku motīvu vadīta persona, ņemot vērā, ka iepriekš mirušais ir saņēmis draudus savas seksuālās orientācijas dēļ.¹³ Reagējot uz šo incidentu un ar mērķi stiprināt aizsardzību pret homofobiskiem noziedzīgiem nodarījumiem, partijas “Jaunā Vienotība” un “Attīstībai/Par!” iesniedza KL grozījumu projektu, kas tiešā veidā ietvertu seksuālo orientāciju starp aizsargājamām pazīmēm KL 150. pantā (sociālā naida izraisīšana) un atbildību pastiprinošo apstākli

Līdz ar jaunā [Administratīvās atbildības likuma](#) stāšanos spēkā 2020. gada 1. jūlijā tika stiprināta aizsardzība pret naida izpausmēm administratīvo pārkāpumu gadījumos. Šā likuma [21. panta](#) 5. punkts noteic, ka “naidis pret tādām personas atšķirīgām iezīmēm kā “rase”, reliģiskā pārliecība, nacionālā piederība vai citas skaidri nosakāmas personas atšķirīgās iezīmes” ir atbildību pastiprinošs apstāklis.

2022. gadā tika pieņemti [grozījumi](#) Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā, kas paredz atbildību par agresīvu uzvedību un militāras agresijas un kara noziegumu slavinošu simbolu izmantošanu publiskajā telpā. Likuma normas izpratnē agresīva uzvedība var izpausties kā draudi, mantisko interešu apdraudējums, uzmācīga vajāšana. Atbildība par agresīvu uzvedību var iestāties neatkarīgi no tā, vai tā notiek interneta vidē vai citur.¹⁴

Politikas plānošana un strukturālās reformas

Pēc incidenta Tukumā 2021. gadā Iekšlietu ministre Marija Golubeva izveidoja [darba grupu](#), lai apzinātu naida noziegumu problemātiku Latvijā, izvērtētu iespējamās šķēršļus naida noziegumu identificēšanā un atklāšanā, kā arī noteiktu iespējamās rīcības virzienus iekšlietu jomā. Darba grupa ziņojumā¹⁵ norādīja uz nepieciešamību pēc policijas darbinieku specializācijas naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā; administratīvās atbildības ieviešanā par naida runu, ja nav nodarīts būtisks kaitējums; uzsākt diskusijas par KL 78. un 150. panta apvienošanu un par to piekritību. Darba grupas darbības rezultātā ministre [uzdeva](#) nodrošināt apmācības policijas darbiniekiem darbā ar naida noziegumiem un pilnveidot naida noziegumu uzskaites statistikas sistēmu.

Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada 22. februārī VP priekšnieks A. Ruks [paziņoja](#), ka “policija īstēnos nulles tolerances politiku pret jebkādam kara, agresijas vai nacionālā naida kurināšanas izpausmēm.” 2022. gadā VP [ieviesa](#) t.s. “interneta policistu” ar mērķi pastiprināt arī naida runas uzraudzību internetā, taču “interneta policistu” kompetencē ietilpst plašāka kibernoziegumu uzraudzība un nav informācijas, cik policijas darbinieki veic naida runas uzraudzību.

Tiesību aizsardzības iestādēm joprojām trūkst kapacitātes naida runas prettiesiskuma izvērtēšanā, un šādās lietās tās prasa tiesībsarga atzinumu. 2023. gadā [tiesībsargs ir sniedzis](#) septiņus atzinumus par vārda brīvības robežām, [2022. gadā no VDD saņēma](#) 44 šāda veida materiālus, 2021. gadā – 8, bet 2020. gadā – 3.

[KL 48.panta](#) pirmās daļas 14. punktā. Vienlaikus, lai uzlabotu [KL 150. panta](#) piemērošanu, augstāk minētās partijas [piedāvāja](#) svītrot no KL 150. panta sastāva “būtisko kaitējumu”, kas ir jāpierāda gadījumos, kad tiek veicināts naidis pret personām sociālā naida dēļ.¹³ 2021. gada 2. novembrī Valsts policija paziņoja par kriminālprocesa izbeigšanu, secinot, ka mirušais ir izdarījis pašnāvību.

¹⁴ Lvportals.lv, [Noteikti sodi par agresīvu uzvedību un karu slavinošu simbolu publisku izmantošanu](#).

¹⁵ Ziņojums nav publicēts, bet ir LCC rīcībā.

2023. gada publicētajā pētījumā „[Naida noziegumi un naida runa. Starptautiskie standarti un Latvijas tiesiskais regulējums un prakse](#)” secināts, ka naida noziegumi Latvijā tiek vāji atpazīti un netiek uzskatīti par sociāli un politiski svarīgu prioritāti. Uz nepieciešamību stiprināt tiesību aizsardzības iestāžu kapacitāti 2019. gada ziņojumā par Latviju norādīja arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI) - tas ir atzīts Rīcības plānā pret rasismu un antisemitismu, kā arī to atzinusi pati policija. Pārskata periodā Valsts policijas koledža sāka piedāvāt policijas darbiniekiem [neformālās izglītības kursu](#) “Naida noziegumu identifikācija un izmeklēšana”, taču šis ir izvēles kurss profesionālās kompetences stiprināšanai. CALDER projektā tika izstrādātas [vadlīnijas par pareizu un efektīvu tiesību normu piemērošanu](#).

2023. gada sākumā VP Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 5. birojam (daudznozaru noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas birojs) tika noteikta kompetence naida noziegumu izmeklēšanā pēc KL 78. vai 150. panta. Šis policijas struktūrvienības kompetence aptver Rīgas reģionu.

Iekšlietu nozares stratēģijā 2023.-2027. gadam VP ir noteikusi rīcības virzienu: sociālā naida un nesaticības novēršanas un apkarošanas spēju uzlabošana, kas paredz 1) izstrādāt un ieviest problēmrisināšanas metodiku preventīvajā darbā; 2) nodrošināt policistu specializēšanu, veidojot vienotu izpratni naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā.

Naida runas uzraudzību elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos veica Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (turpmāk - NEPLP), tās kompetencē ir administratīvie pārkāpumi elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā, t.sk. pārkāpumi, kas ir saistīti ar diskrimināciju un naida runas izplatīšanu.¹⁶ Bloķējot pieeju dažādām Krievijas interneta vietnēm, kā arī aizliedzot retranslēt Krievijas TV programmas, līdzās nacionālās drošības apsvērumiem NEPLP vairākkārt kā iemeslu norādīja arī nacionālā naida kurināšanu. Piemēram, 2022. gada novembrī NEPLP [sodīja](#) portāla “Latvijas ziņas” īpašnieku ar 8000 eiro sodu par naida kurināšanu.

2021. gadā Eiropas Komisija uzdeva dalībvalstīm izstrādāt nacionālus darbības plānus pret rasismu un antisemitismu. 2023. gada aprīlī Latvijas valdība apstiprināja “[Plānu rasisma un antisemitisma mazināšanai Latvijā 2023. gadam](#)”. Lai gan plānā ir aktualizēti jautājumi saistībā ar naida runas un naida noziegumu mazināšanu, tā rīcības plāns iekļāva tikai vienu aktivitāti, kas konkrēti skāra šos jautājumus – projekts “Neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā (CALDER)”.¹⁷ 2023. gadā Kultūras ministrija izstrādāja “Plāna rasisma un antisemitisma mazināšanai Latvijā 2024.-2027. gadam” projektu.

¹⁶ sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 21. panta trešo daļu, 26. panta pirmo un trešo daļu, 35. panta pirmo un septīto daļu.

¹⁷ To kopīgi īstenoja Latvijas Universitāte Juridiskajai fakultāte, Sabiedrības integrācijas fonds, Tiesu administrācija, Valsts policija un Latvijas Republikas prokuratūra. Projekts ir ieguvis līdzfinansējumu no Eiropas Komisijas un sācies vēl pirms plāna pieņemšanas.

Naida noziegumu gadījumi

Pārskata periodā publiski kļuva zināms par vairākiem naida motivētiem noziegumiem, kas ir saistīti ar vardarbību. Viens no tiem ir saistīts ar homofobisku uzbrukumu profesoram un kultūrpētniekam Denisam Hanovam. Incidents notika 2020. gada 9. novembrī Ķengaragā, kad vakara stundās D. Hanovs kopā ar savu dzīvesbiedru piedzīvoja verbālu un fizisku agresiju no diviem iereibušiem vīriešiem. Uzbrucēji izteica homofobiskas piezīmes, iespēra ar kāju D. Hanovam un centās viņam uzbrukt. Cietušais spēja patverties no uzbrucējiem ziedu kioskā. Lai gan policija uzreiz pēc notikušā atrada abus uzbrucējus, vēlāk tā identificēja tikai vienu no viņiem, tādēļ, ka otras personas dati nebija korekti pierakstīti un pārbaudīti. Sakarā ar notikušo sākotnēji kriminālprocess tika ierosināts par huligānismu, bet vēlāk par sociālā naida kurināšanu. Uzbrucējs savos paskaidrojumos ir atzinis, ka viņa rīcību motivēja nepatika pret homoseksuālām personām un viņš vēlējās, lai viņi neizrāda savu seksuālo orientāciju.

Toreizējais ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs, reaģējot uz uzbrukumu D. Hanovam, paziņoja, ka "naida noziegumiem Latvijā nav vietas, policijai šis gadījums ir jāizmeklē un vainīgos jāsauc pie atbildības". Neskatoties uz to, kriminālprocess tika izbeigts, nedz policijai, nedz prokuratūrai notikušajā nesaskatot pietiekami nopietnu kaitējumu un, attiecīgi, noziedzīga nodarījumu sastāvu. Lieta tika pārkvalificēta par administratīvo pārkāpumu (sīkais huligānisms) un viens identificētais uzbrucējs saņēma sodu 70 eiro apmērā. 2022. gada vasarā cietušais ar Latvijas Cilvēktiesību centra palīdzību vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk – ECT), sūdzoties par ECK 3. panta (spīdzināšanas un cietsirdīgās izturēšanas aizliegums) pārkāpumu kopsakarā ar 13. panta (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību), 14. panta pārkāpumu (diskriminācijas aizlieguma pārkāpums).

Cits homofobisks naida noziegums, kas izpelnījās plašu sabiedrības rezonansi, ir saistīts ar divu LGBTIQ+ kopienai piederīgo personu piekaušanu Daugavpilī 2023. gada 4. maijā. Kāda persona, būdama alkohola reibumā, sākumā uzbruka vienai personai – LGBTIQ+ aktīvistam Livajam Amareinam, veicot aptuveni 20 sitienus sejas un galvas apvidū, bet vēlāk citai personai, L. Amareina dzīvesbiedram, vairākas reizes iesitot pa seju.

Lai gan kriminālprocess tika ierosināts uzreiz pēc notikušā, sākotnējais policijas lēmums bija par tā izbeigšanu un administratīvā pārkāpuma par sīkā huligānisma ierosināšanu. Pēc cietušā pārsūdzības un Ģenerālprokuratūras lietas materiālu pārbaudes, kriminālprocess tika atsākts un izmeklēšana tika turpināta. 2023. gada rudenī apsūdzētajam tika celta apsūdzība pēc Krimināllikuma 231. panta otrās daļas – huligānisms, ja tas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu – un lieta nodota iztiesāšanai. Homofobiski motīvi apsūdzībā norādīti kā atbildību pastiprinoši apstākļi.

2022. gadā 20. maijā notika uzbrukums vienam no gājiena "Par atbrīvošanos no padomju mantojuma" dalībniekam. Uzbrucējs izkāpa no automašīnas un uzbruka jaunietim, kuram ap pleciem bija Ukrainas karogs. Uzbrucējs tika aizturēts un pret viņu ierosināts kriminālprocess par huligānismu.

Ar prokurora priekšrakstu par sodu apsūdzētajam tika piemērots sods - 200 stundas sabiedriskie darbi. Apsūdzētais kompensēja cietušajam morālo kaitējumu 6034,55 eiro apmērā. Cietušā

jaunieša advokāts E. Rusanovs pārsūdzēja prokurora lēmumu un 2022. gada jūlijā un Ģenerālprokuratūra sodu atcēla, atjaunoja kriminālprocesu un oktobrī nodeva lietu iztiesāšanai. 2024. gada 9. aprīlī tiesa atzina apsūdzēto par vainīgu huligānismā un piesprieda divus gadus reālas brīvības atņemšanas.

2023. gadā pēc ilgāka pārtraukuma Latvijā tika reģistrētas skinhedu aktivitātes. 2023. gada martā notika uzbrukums Indijas un Kamerūnas pilsoņiem, ko Rīgas centrā izdarīja skinhedu jauniešu grupa. Par uzbrukumu Indijas pilsonim Latvijas Cilvēktiesību centram ziņoja notikušā lieciniece, kas palīdzēja cietušajam izsaukt policiju un iesniegt iesniegumu. Uzbrukuma rezultātā cietušais tika nogāzts no riteņa, viņam sejā iepūsta piparu gāze un dažas reizes iesists. Uzbrucēji notikušo filmēja un pēc tam publicēja sociālajā tīklā.

Nākamajā rītā pēc notikušā cietušais saņēma policijas lēmumu par atteikumu ierosināt kriminālprocesu. Par minēto incidentu un policijas lēmumu LCC ziņoja VP priekšniekam A. Rukam. Reaģējot uz iesniegumu, VP atzina, ka lēmums bija prettiesisks, atvainojās cietušajam, sauca atbildīgās amatpersonas pie disciplināratbildības un ierosināja kriminālprocesu. Prokuratūra izvirzīja apsūdzību pret divām personām pēc Krimināllikuma 78. panta trešās daļas un nosūtīja lietu iztiesāšanai.

Diskriminācijas novēršana

Visbiežāk cilvēki jūtas diskriminēti:

- vecuma dēļ - 51%
- politiskās pārliecības dēļ - 45%
- sociālā stāvokļa dēļ - 45%
- ārējā izskata dēļ - 44%
- dzimuma dēļ - 44%

Visbiežāk ar diskrimināciju saskaras:

- publiskās vietās - 30%
- darba vietā - 24%
- meklējot darbu - 23%
- izglītības iestādēs - 23%
- pieejā pakalpojumiem 16%
- veselības aprūpē - 18%
- pieejā mājoklim - 4%

Satversmes tiesa divās lietās, kas skāra ieslodzīto tiesības, atzina diskrimināciju uz dzimuma pamata. Rajona tiesa atzina diskrimināciju uz tautības pamata lietā pieejā pakalpojumiem. 2024. gada 1. janvārī Tiesībsarga birojā darbu uzsāka Diskriminācijas novēršanas nodaļa. Izpildot divus Satversmes tiesas spriedumus, Saeima ieviesa partnerattiecību tiesisko regulējumu.

Diskriminācijas izplatība

2020. gada Tiesībsarga biroja un AS “Norstat Latvija” [pētījums](#) par diskriminācijas izplatību nodarbinātībā liecina, ka 21 % darba ņēmēju pēdējo trīs gadu laikā personīgi saskārušies ar diskriminējošu attieksmi darba vietā.

2022. gada Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) veiktās [sabiedriskās domas aptaujas dati](#) rāda, ka 40% Latvijas iedzīvotāju paši ir saskārušies ar diskrimināciju un tikpat daudz – 41% diskrimināciju ir novērojuši savu draugu/paziņu vidū.¹⁸

Gan tiesībsarga pētījuma, gan LM aptaujas dati liecina, ka visbiežāk cilvēki jūtas diskriminēti sava vecuma (58% - tiesībsarga pētījumā, 51% - LM aptaujā), politiskās pārliecības (45%), sociālā stāvokļa (45%), ārējā izskata (44%) un dzimuma (44%) dēļ pārliecības (45%), sociālā stāvokļa (45%), ārējā izskata (44%) un dzimuma (44%)

2023. gada novembrī tiesa piešķīra

1000 eiro morālo kompensāciju cietušajai no diskriminācijas uz tautības pamata pakalpojumu sniegšanas jomā

¹⁸ Labklājības Ministrija. 2022. [Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem pētījums](#). Aptaujas mērķis bija noskaidrot iedzīvotāju viedokli un izpratni par diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai ticības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ. Šajā aptaujā

dēļ.¹⁹ Vienlaikus saskaņā ar LM aptauju iedzīvotāju uztverē diskriminācija pēc vecuma (51%), piederības romu tautībai (46%), tautības (etniskās piederības) (44%), seksuālās orientācijas (42%) ir ļoti bieži vai samērā bieži sastopamas.

Saskaņā ar LM aptauju Latvijas iedzīvotāji ar diskrimināciju saskārušies publiskās vietās (30%), darba vietā (24%), kā arī meklējot darbu (23%), izglītības iestādēs (23%), pieejā pakalpojumiem, tostarp veikalā (18%), saņemot publiski pieejamos pakalpojumus (16%), kafejnīcā, restorānā, bārā vai klubā (13%), veselības aprūpes iestādēs (18%), meklējot dzīvokli/māju, ko īrēt vai nopirkt (4%).²⁰ Joprojām par daudziem diskriminācijas gadījumiem netiek ziņots. Tikai 14% no respondentiem, kas iespējams ir piedzīvojuši diskrimināciju, ziņoja iesaistītās institūcijas vadībai, 6% ziņoja tiesībsargam, NVO vai arodbiedrībai (2% katram).²¹

Tiesiskais regulējums

Latvija joprojām ir vienīgā ES dalībvalsts, kurā nav pieņemts visaptverošs diskriminācijas novēršanas jumta likums, kas aptvertu dažādas tiesību jomas. Pretdiskriminācijas normas atrodamas virknē likumu, kas regulē gan publiskās, gan privātās attiecības, taču aizliegto diskriminācijas pamatu uzskaitījums ir atšķirīgs.

2021. gadā tika grozīts [Fizisko personu — tiesiska darījuma dalībnieku — diskriminācijas aizlieguma likums](#), kas noteic diskriminācijas aizliegumu privātajā un publiskajā jomā attiecībā uz fizisko personu, kura vēlas veikt vai veic patstāvīgu darbību par atlīdzību. Likums tika grozīts pēc tam, kad Eiropas Komisijas ierosināja pārkāpuma procedūru pret Latviju saistībā ar nepilnīgu [Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2010/41 par to, kā piemērot vienlīdzīgas attieksmes principu vīriešiem un sievietēm, kas darbojas pašnodarbinātas personas statusā](#) ieviešanu. Grozījumi paplašināja aizsardzību pret diskrimināciju attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu. Tie aizliedza diskrimināciju attiecībā uz tiesiskiem darījumiem starp privātpersonām, kuras piedāvā un pārdod preces un pakalpojumus ārpus savas profesionālās darbības, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, seksuālās orientācijas, invaliditātes, rases vai etniskās piederības dēļ.

2022. gadā ir pieņemti [grozījumi](#) likumā “Par policiju”, paplašinot diskriminācijas aizliegto kritēriju sarakstu²² ar personu izcelsmi, nodarbošanos, dzīvesvietu, kā arī atstājot to atvērtu, papildinot likuma normu ar vārdiem “un citiem apstākļiem”. [Priekšlikums](#) ietvert “citus apstākļus” nāca no

kā mērķgrupas tika aptaujātas arī personas ar invaliditāti un pirmo reizi arī pie seksuālām minoritātēm piederošas persons.

¹⁹ Labklājības Ministrija. 2022. [Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem pētījums](#), 11.lpp.

²⁰ Labklājības Ministrija. 2022. 14.lpp

²¹ Labklājības Ministrija. 2022. 20. -21. lpp.

²² Likums “Par policiju” 5. panta otrā daļa (jaunā redakcija): "Policija aizsargā personu tiesības un likumīgās intereses neatkarīgi no šo personu izcelsmes, dzimuma, vecuma, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās, pilsonības, rases un nacionālās piederības, attieksmes pret reliģiju, politiskās un citas pārliecības, kā arī izglītības un valodas, dzīvesvietas un citiem apstākļiem."

Iekšlietu ministrijas, kura norādīja, ka norma neaptver tādus pamatus kā seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti.

Tiesību aizsardzības mehānismi diskriminācijas gadījumā

Tiesībsargs

Saskaņā ar Tiesībsarga gada pārskatiem sūdzības par iespējamiem diskriminācijas aizlieguma un tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumiem veido aptuveni 3-4% no visām birojā izskatāmajām lietām.

Tiesībsarga izskatīto sūdzību skaits par diskriminācijas aizlieguma un tiesiskās vienlīdzības pārkāpumiem

2019²³	2020²⁴	2021	2022²⁵	2023
3%	32	29	73	58

Sūdzības par iespējamu diskrimināciju tiesībsargs saņem saistībā ar pieeju precēm un pakalpojumiem, nodarbinātību, reklāmu, kreditēšanas jomu, apdrošināšanas jomu, taču visbiežāk tieši no personām ar invaliditāti par vides vai mājokļa pielāgojumiem, saistībā ar pieeju precēm un pakalpojumiem, par attieksmi darba vidē.²⁶

2019. gadā tiesībsargs [konstatēja](#) prettiesisku etnisko profilēšanu pret Dienvidāzijas izcelsmes personu no “Maxima” veikala apsarga puses. Tiesībsargs rekomendēja veikala vadībai apmācīt savus darbiniekus darbam ar dažādām sabiedrības grupām, lai novērstu potenciālus diskriminācijas gadījumus. 2021. gadā tiesībsargs [konstatēja](#) diskrimināciju uz veselības stāvokļa pamata saistībā ar Valmieras Pārgaujas ģimnāzijas atteikumu uzņemt skolēnu pēc iestājpārbaudījumu un uzņemšanas kritēriju izpildīšanas, pamatojot to ar bērna iepriekš apgūto speciālās izglītības programmu.

2022. gadā tiesībsargs sniedza [atzinumu](#) saistībā ar iespējamu diskrimināciju pakalpojumu sniegšanas jomā uz nacionāliem, etniskiem, vēstures interpretācijas pārliecības aspektiem. Šajā lietā 2020. gada 9. maijā, persona, kuru apmeklētāji uztvēra kā kafejnīcas īpašnieku, atteica apkalpošanu personām, kurām pie apģērba bija piespraustas Georga lentes. Tiesībsargs atzina, ka Krievijas politiskā simbola – Georga lentes – izmantošana Latvijas sabiedrības šķelšanai ir nevēlama. Minētais strīds tika izskatīts arī tiesā, prasītājiem prasot atzīt, ka ir noticis diskriminācijas aizlieguma pārkāpums politiskās pārliecības dēļ, un prasot publisku atvainošanos. Tiesa noraidīja prasību, citstarp secinot, ka “iespējamā atšķirīgā attieksme prasītāju kā patērētāju politiskās pārliecības dēļ nevar tikt uzskatīta par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu.”²⁷ Vienlaikus tiesa secināja, ka “prasība noņemt Georga lenti konkrētajā gadījumā nevarētu tikt atzīta

²³ Tiesībsarga 2019. gada pārskatā nav informācijas par sūdzību skaitu saistībā ar diskrimināciju, taču vienlaikus ir norādīts, ka tādu bija 3% no visu izskatīto sūdzību skaita.

²⁴ Tiesībsarga 2020. un 2021. gada pārskatā ir norādīts sūdzību skaits par iespējamu diskrimināciju.

²⁵ 2022. un 2023. gada pārskatos izskatīto sūdzību skaits par iespējamu diskrimināciju netiek nošķirts no sūdzību skaita par tiesiskās vienlīdzības pārkāpumiem.

²⁶ Tiesībsarga 2020., 2021., 2022., 2023. gada pārskati.

²⁷ Rīgas rajona tiesas 2022. gada 4. aprīļa spriedums lietā Nr. C33444821.

par prettiesisku rīcību, jo tās mērķis ir saistīts nevis ar vēlmi apspiest un sāpināt prasītājus, noniecināt viņu politiskos uzskatus par Otro pasaules karu vai nacismu, bet gan novērst konfliktu kafejnīcā, kā arī izvairīties no tāda simbola nēsāšanas, kas vienlaikus tiek uztverts kā atbalsta izrādīšana agresijai”.

Vairāki tiesībsarga atzinumi bija saistīti ar diskrimināciju uz dzimuma pamata. 2019. gadā tiesībsargs konstatējis diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu saistībā ar darba devēja atteikumu pieņemt darbā grūtnieci.²⁸ 2021. gadā tiesībsargs [konstatēja](#) diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu saistībā ar Latvijas tūrisma kompānijas piedāvātu pakalpojumu, ko faktiski īsteno Turcijas viesnīcu ķēde, liedzot vīriešiem, kas ceļo individuāli vai vīriešiem, kas ceļo ar bērniem, saņemt viesnīcas pakalpojumu. 2021. gadā tiesībsargs [konstatēja](#) sistēmisku netiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ, liedzot zinātniecēm, kas ir nodarbinātas Eiropas Savienības struktūrfondu projektu īstenošanā, izmantot maternitātes un bērna kopšanas atvaļinājumu atbilstoši nacionālajam regulējumam. 2023. gadā tiesībsargs [atzina](#) diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu kādā naktskluba praksē, kas piedāvā bezmaksas ieeju sievietēm, savukārt vīriešiem par ieeju ir jāmaksā. Lai arī Tiesībsargs konkrētajās lietās konstatē diskrimināciju, pārskatos nav pilnīgas informācijas par visu lietu iznākumu un to, vai diskriminējošā prakse ir pārtraukta.

2023. gada nogalē Tiesībsarga birojs atjaunoja Diskriminācijas novēršanas nodaļas darbu, kura sāka darbību no 2024. gada 1. janvāra. Iepriekš šāda nodaļa darbojās no 2007. līdz 2009. gadam,²⁹ taču tā tika likvidēta 2010. gadā saistībā ar iestādes iekšējo reorganizāciju. Jaunās Diskriminācijas novēršanas nodaļas [mērķis](#) ir novērst diskrimināciju, veicināt sabiedrības izpratni par diskrimināciju, nodrošināt juridisko palīdzību diskriminācijas upuriem; Latvijai saistošu starptautisko tiesību normu, kā arī nacionālo normatīvo aktu īstenošanas diskriminācijas novēršanas jomā uzraudzība. Nodaļas izveide ir saistīta ar divu ES direktīvu pieņemšanu, lai stiprinātu līdztiesības iestāžu lomu visā Eiropas Savienībā. Šim nolūkam Tiesībsargam no valsts budžeta 2024. gadam piešķirts [papildus finansējums – 330 803 eiro](#).

Valsts darba inspekcija

Atbilstoši [grozījumiem](#) Darba likumā, kas tika pieņemti stājoties spēkā jaunam [Administratīvas atbildības likumam](#) 2020. gada 1. jūlijā, Valsts darba inspekcija (turpmāk – VDI) var piemērot administratīvo sodu par atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpšanu darba tiesisko attiecību jomā (šāda kompetence VDI bija arī iepriekš). VDI var piemērot brīdinājumu vai naudas sodu darba devējam — fiziskajai personai — no divdesmit astoņām līdz septiņdesmit naudas soda vienībām (140 - 350 eiro), bet juridiskajai personai — no septiņdesmit līdz simt četrdesmit naudas soda vienībām (300 – 700 eiro).

²⁸ Sk. [Tiesībsarga 2019. gada pārskatu](#), 18.lpp

²⁹ Diskriminācijas novēršanas departaments, sk. https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/legacy/Tiesibsarga%20gada%20zinojums_2007.pdf

Valsts darba inspekcijā saņemto sūdzību skaits par iespējamiem diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem nodarbinātības jomā

2019. gads	2020. gads	2021. gads	2022. gads	2023. gads
60	66	43	67	70

VDI 2019. gadā izskatīja 60 iesniegumus par iespējamiem atšķirīgas attieksmes pārkāpumiem nodarbinātības jomā, 2020. gadā – 66, 2021. gadā – 43, 2022. gadā – 67, 2023. gadā – 70.³⁰ 25 gadījumos atšķirīgas attieksmes aizliegums apstiprinājies. VDI statistikā tiek iekļautas visas sūdzības, kas attiecas gan uz vienlīdzības principa pārkāpumiem, gan diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem. Līdz ar to nav skaidri nosakāms, cik sūdzības bijušas konkrēti par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem.³¹ Lielākajā daļā gadījumu, kad konstatēts atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpums VDI vai nu piemēroja brīdinājumu, vai izteica norādījumu novērst atšķirīgas attieksmes pārkāpumu. Daļa no pārkāpumiem skar diskriminējošus darba sludinājumus.

Patērētāju tiesību aizsardzības centrs

No 2019. līdz 2023. gadam PTAC³² ir saņēmis tikai deviņas sūdzības par iespējamiem diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem - lielākoties par pārkāpumiem reklāmā. Iestāde atzīst, ka statistika par iespējamiem pārkāpumiem var būt neprecīza.³³ Divos gadījumos diskriminācijas aizlieguma pārkāpums ir apstiprinājies, bet vienā ir konstatēts, ka reklāma var radīt stereotipisku attieksmi. Abos gadījumos pārkāpumi bija saistīti ar dzimumu diskrimināciju. PTAC atzīst, ka arī attiecībā uz iespējamiem pārkāpumiem reklāmā PTAC pats nevērtē, vai ir noticis diskriminācijas aizlieguma pārkāpums, bet pārsūta iesniegumu tiesībsargam atzinuma sniegšanai. PTAC nav kompetences piemērot administratīvo sodu par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu patērētāju tiesību jomā.

Izglītības kvalitātes valsts dienests

Izglītības kvalitātes valsts dienestā (turpmāk – IKVD) laika posmā no 2020. līdz 2023. gadam tika saņemtas un izskatītas 20 sūdzības par iespējamu atšķirīgu attieksmi izglītības jomā, no kurām apstiprinājās četras. Kā norāda IKVD, ja tiek konstatēti diskriminācijas aizlieguma pārkāpumi kādas izglītības iestādes darbībā, konkrētai izglītības iestādei un tās dibinātājam tiek nosūtīta vēstule/pārbaudes akts ar uzdevumiem un veikta pēcpārbaude par to izpildi. IKVD nav kompetences piemērot administratīvo sodu par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu izglītības jomā.³⁴

³⁰ VDI atbildes uz LCC informācijas pieprasījumu.

³¹ Izņēmums ir VDI 2024. gada 18. jūlija atbilde uz informācijas pieprasījumu, kurā VDI norāda, ka 11 iesniegumos bija sūdzība par iespējamu diskrimināciju - uz seksuālas orientācijas pamata (1), dzimuma pamata (2), vizuālā izskata (1), invaliditātes/veselības stāvokļa pamata (5) un tautības/valodas pamata (2) dēļ. Nevienā lietā diskriminācijas aizlieguma pārkāpums netika konstatēts.

³² 2020.gadā – 2 sūdzības uz dzimuma pamata (reklāma), 2021. gadā – 2 sūdzības uz dzimuma pamata.

³³ PTAC atbildes uz LCC informācijas pieprasījumu.

³⁴ IKVD atbildes uz LCC informācijas pieprasījumu.

Tiesu prakse

2023. gadā Latvijas Cilvēktiesību centrs pārstāvēja Ukrainas pilsoni tiesā saistībā ar atteikumu sniegt viņai pakalpojumu uz tautības pamata. Šajā lietā kādas automazgātavas darbinieki pēc tās vadītāja norādījumiem Rīgas centrā atteicās apkalpot Ukrainas pilsoni, jo viņas automašīnai bija Ukrainas numurzīmes. Šī Ukrainas pilsonē, bēgot no kara, 2022. gada pavasarī atbrauca uz Latviju. Tiesa [atzina](#) diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu uz tautības pamata un piesprieda samaksāt cietušajai kompensāciju 1000 eiro par morālo kaitējumu. Šī ir otrā zināmā lieta Latvijas tiesu praksē par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu uz tautības pamata, taču pirmā zināmā lieta pieejā pakalpojumiem uz tautības pamata.

Pārskata periodā tiesas izskatīja vairākas lietas saistībā ar darbinieku atlaišanu vai atstādināšanu no darba Covid-19 vakcinācijas sertifikāta neesamības dēļ. Lai gan prasītāji šajās lietās bieži vien atsaucās uz pienākumu vakcinēties kā uz diskriminācijas pamatu, tiesu prakse apstiprināja, ka tas neattiecas uz kādu aizliegtu diskriminācijas kritēriju.³⁵

2019. gada 7. novembrī Satversmes tiesa (turpmāk – ST) pasludināja spriedumu saistībā ar bargākiem soda izciešanas režīmiem notiesātajiem vīriešiem, kas izdarījuši smagu vai sevišķi smagu noziegumu un izcieš brīvības atņemšanas sodu ieslodzījumu vietā nekā sievietēm analogiskā situācijā. Tiesa atzina, ka Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁴ pants, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam. Par otru ST spriedumu saistībā ar dzimuma diskrimināciju sk. sadaļā [Ieslodzījuma vietas](#).

Viendzimuma partneru ģimeņu aizsardzības stiprināšana

Pārskata periodā notika būtiski uzlabojumi viendzimuma partneru ģimeņu tiesiskajā aizsardzībā, ko veicināja divi ST spriedumi.

2020. gada 12. novembrī ST pasludināja [spriedumu](#), kurā secināja, ka Darba likuma norma par tiesībām uz atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas, kas pienākas tikai bērna tēvam, neatbilst Satversmes 110. pantam. Pieteikuma iesniedzēja bija bērna mātes partnere, kura nevarēja saņemt atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas. Šajā spriedumā tiesa norādīja, ka Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietvertais valsts pienākums aizsargāt un atbalstīt ģimeni attiecas gan uz laulības ceļā izveidotu ģimeni, gan uz tādām ģimenēm, kas veidojās faktiskās kopdzīves rezultātā, tostarp viendzimuma partneru ģimenēm. ST norādīja, ka valstij ir jānodrošina juridiska aizsardzība arī viendzimuma partneru ģimenēm, paredzot arī atbilstošu sociālo un ekonomisko atbalstu.

2021. gada 8. aprīlī ST pasludināja [spriedumu](#), kurā atzina par neatbilstošu Satversmei MK noteikumu normu, kas paredz mantojuma atstājēja pārdzīvojušajam tā paša dzimuma partnerim, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene, lielāku valsts nodevu nekā laulātajam

³⁵ Sk., piemēram, Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2021. gada 13. novembra spriedumu lietā Nr. A42-02472-21/21

partnerim. Šajā spriedumā ST vēlreiz norādīja uz to, ka likumdevējam ir jānodrošina viendzimuma ģimeņu tiesiska aizsardzība.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas (turpmāk – AT) Senāts, izskatot lietu Nr. SKA-[B1]/2021, saistībā ar dzimtsarakstu nodaļas atteikumu izdot administratīvo aktu, ar kuru tiktu reģistrētas viendzimuma partneru ģimenes attiecības, atsaucoties uz ST spriedumiem, secināja, ka likumdevējs vēl joprojām nav pieņēmis viena dzimuma pāra ģimenes attiecību tiesisko ietvaru. Tādēļ Senāts nosprieda, ka līdz brīdim, kad likumdevējs būs izveidojis atbilstošu tiesisko regulējumu, ģimenes fakta konstatāciju var veikt ar administratīvās tiesas spriedumu. Rezultātā tiesas atzina vairāku desmitu viena dzimuma ģimeņu pastāvēšanu.

Par spīti pienākumam izpildīt ST spriedumus 13. un 14. Saeima vairākkārt noraidīja līdz šim izstrādātos partnerattiecību likuma projektus. Tomēr, 2023. gadā rudenī izveidojoties jaunai valdības koalīcijai, tika panākta vienošanās nodrošināt vienādu aizsardzību visām ģimenēm. 2023. gada 9. novembrī Saeima pieņēma partnerattiecību institūta ieviešanas [likumu grozījumu “pakotni”](#). Grozījumi vairākos likumos noteic, ka partnerību var noslēgt pie notāra un attiecīgas ziņas par to ir ierakstāmas Fizisko personu reģistrā. Pēc partnerības nodibināšanas partnerim ir tiesības, piemēram, pieņemt lēmumus, kas saistīti ar otra partnera ārstniecību, saņemt partnerim aprēķinātās pensijas summas, kas nav izmaksātas līdz viņa nāvei, kā arī iegūt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus savstarpējiem dāvinājumiem un aizdevumiem. Grozījumi neregulē tādus būtiskus aspektus kā partneru mantiskās attiecības, mantošanas tiesības un saskarsmes tiesības ar bērniem.

Latvijas Cilvēktiesību centrā aktivitātes diskriminācijas novēršanai

Latvijas Cilvēktiesību centrā no 2021. gada līdz 2024. gada aprīlim tika izskatītas 86 sūdzības par iespējamiem diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem.

42 gadījumos LCC vērtējumā diskriminācijas fakts apstiprinājās vai pastāvēja liela varbūtības pakāpe diskriminējošai attieksmei, taču visus ar lietu saistītos apstākļus nebija iespējams pārbaudīt dažādu iemeslu dēļ, tostarp tāpēc, ka personas nevēlējās tālāk veikt noteiktas darbības vai ziņoja anonīmi. No šīm lietām 10 skāra pieeju precēm un pakalpojumiem, 9 – nodarbinātības jomu, 6 – izglītības jomu, 6 – mājokļu/dzīvokļu īri, 3 – imigrācijas jautājumus/uzturēšanas atļaujas, 8 – citas jomas un tiesības.

17 gadījumi skāra iespējamu diskrimināciju uz ādas krāsas, tautības, un/vai etniskās izcelsmes pamata, 9 – uz pilsonības pamata, 4 – uz seksuālās orientācijas pamata, 2 – uz dzimuma pamata, 2 – uz invaliditātes pamata, 2 – uz vecuma pamata, 1 – uz reliģiskās pārliecības pamata, 1 – uz ģimenes stāvokļa pamata. 4 gadījumi skāra vairākus pamatus – dzimumu/vecumu/veselības stāvokli. 19 gadījumos sūdzība acīmredzami nebija saistīta ar diskrimināciju, bet ar kādu citu tiesību pārkāpumu, kas varētu būt saistīts ar to, ka bieži vien zem vārda “diskriminācija” cilvēki izprot jebkādu tiesību pārkāpumu. 25 gadījumos diskriminācijas aizliegums nav apstiprinājies.

Projekta “Ceļā uz iecietīgāku sabiedrību” ietvaros LCC kopā ar biedrību “Līdzdalības platforma” 2022. gadā īstenojis [unikālu NVO apmācību programmu](#), kurā piedalījās 28 dalībnieki, kas pārstāvēja 24 biedrības no dažādiem Latvijas reģioniem. Programmas ietvaros biedrību pārstāvji apguva zināšanas par pretdiskriminācijas jautājumiem, kā arī ar mentoru palīdzību izstrādāja un īstenoja savas iniciatīvas iecietības veicināšanai un dažādu mērķgrupu informētības palielināšanai par to, kā reaģēt uz diskrimināciju un naida noziegumiem/runu. NVO iniciatīvās piedalījās skolēni, jaunieši, jaunās māmiņas, seniori, sociālie darbinieki, cilvēki ar invaliditāti, biedrību pārstāvji u.c.

LCC ir organizējis [14 informatīvos seminārus](#) dažādām mērķgrupām diskriminācijas atpazīšanai, tostarp veicinot ziņošanu par diskrimināciju. Kopā ar biedrību “Make Room Europe” ir organizēti vairāki semināri Latvijā dzīvojošiem imigrantiem, ārvalstu studentiem, bēgļiem un patvēruma meklētājiem, tostarp Ukrainas civiliedzīvotājiem. Vairāki semināri ir organizēti dažādu Latvijas reģionu jauniešiem. Viens seminārs ir rīkots kopā ar cilvēku ar invaliditāti organizāciju “Sustento”. Viens seminārs “Romi par iecietību un pret diskrimināciju!” tika organizēts specifiski romu pārstāvjiem. Tajā piedalījās romu mediatori, romu NVO pārstāvji, romu aktivisti, kā arī ne-romu organizāciju pārstāvji, kas strādā ar romu tiesību jautājumiem dažādos Latvijas reģionos. Tāpat LCC ir izdevis un izplatījis vairākus informatīvos materiālus par to, kas ir diskriminācija un kur par to var ziņot.

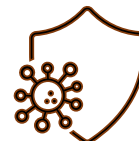
Vardarbības ģimenē novēršana

2023. gadā Jēkabpilī notikusī nežēlīgā sievietes, kuru sava bērna un mātes priekšā nogalināja bijušais vīrs, slepkavība atklāja nopietnus trūkumus tiesību aizsardzības iestāžu darbā. Covid-19 pandēmijas laikā traģiskais notikums Krāslavā, kur vīrs nogalināja meitu un izdarīja pašnāvību, kad sieva bija iesniegusi pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību tiesā, atsedza arī trūkumu likumdošanā. Pārskata laikā tika grozīti normatīvie akti, nosakot, ka tūlītēju draudu gadījumā policija var pieņemt lēmumu par varmākas nošķiršanu bez cietušās personas rakstveida piekrišanas, tiesa var uzlikt par pienākumu varmākam apmeklēt kursus. Ir noteikta kriminālatbildība par draudiem izdarīt slepkavību vai nodarīt miesas bojājumus. 2023. gada 30. novembrī, septiņus gadus pēc tās parakstīšanas, Latvija beidzot ratificēja Stambulas konvenciju.

Attīstība vardarbības ģimene novēršanā

Pēc asas sabiedrības kritikas 2020. gada pavasarī Iekšlietu ministrija pēc ietilgušas kavēšanās beidzot izstrādāja standartveida riska izvērtēšanas anketu, kas jāaizpilda policijas darbiniekiem vardarbības ģimenē gadījumos. 2020. gada 1. augustā Ministru kabineta noteikumos [Nr. 161 "Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību"](#) stājās spēkā grozījumi, nosakot policijas darbiniekiem vienotu regulējumu rīcībai vardarbības ģimenē gadījumos. Tas paredz, ka policijas darbiniekam, ierodoties notikuma vietā, jānoskaidro notikuma apstākļi un jā sagatavo detalizēts Ziņojums par notikumu. Tajā tiek fiksētas arī pazīmes, kas norāda uz iespējamu tūlītēju vardarbības draudu risku. Grozījumi nosaka kārtību sadarbībai ar sociālo dienestu, bāriņtiesu un tiesu.

Iepriekš Labklājības ministrija sadarbībā ar VP un biedrību "Centrs Marta", kā arī Tieslietu ministriju un Latvijas Lauku ģimenes ārstu asociāciju [no 2017. līdz 2019. gadam īstenoja pilotprojektu](#), vairākās pašvaldībās izmantojot anketas, kuras policijas darbinieki (gan VP, gan pašvaldības policijas) aizpildīja izsaukumu uz vardarbību ģimenē gadījumos un

2022. gadā 45% Latvijas iedzīvotāju atzina, ka pandēmijas dēļ vardarbība ģimenē ir pastiprinājusies

Valsts policijas pieņemtie lēmumi par nošķiršanu:

2019. gadā - 679
2020. gadā - 461
2021. gadā - 549
2022. gadā - 647
2023. gadā - 894

2024. gada 1. maijā Latvijā stājās spēkā Stambulas konvencija

nekavējoties nodeva to attiecīgajam pašvaldības sociālajam dienestam, praksē veiksmīgi adaptējot institucionālo sadarbības modeli.

2020. gada 1. oktobrī Saeima pieņēma [grozījumus Civilprocesa likumā](#), kurus 3. lasījumā iesniedza deputāte I. Lībiņa Egnere, kas ļautu nosūtīt cietušajai personai pieteikumu par pagaidu aizsardzību arī pēc pieteicēja atrašanās vietas. Līdz tam pieteikumu varēja iesniegt tiesai tikai pēc aizskāruma nodarīšanas vietas. Grozījumu pieņemšanu sekmēja pētnieciskās žurnālistikas centra [Re:Baltica veiktā izmeklēšana par vardarbību ģimenē Latvijā](#) un 2020. gada martā uzsāktā rakstu sērija. Vienā no tām³⁶, sieviete, kas bija cietusi no vardarbīga vīra Krāslavā, aizbēga un vēlējās Rīgas tiesā iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, taču trīsreiz saņēma atteikumu, jo vardarbība bija notikusi Krāslavā. Kamēr sieviete ceturto reizi vērsās ar šo pieteikumu Krāslavas tiesā, vīrs nogalināja viņu abu meitu un pats sev atņēma dzīvību. Tragēdija notika ārkārtas situācijas laikā, kas tika izsludināta Covid-19 pandēmijas dēļ.

2020. gada rudenī Re:Baltica un Latvijas sabiedriskie mediji (LTV, Latvijas Radio, sabiedrisko mediju interneta portāls) uzsāka kopīgu rakstu un raidījumu sēriju [“Apburtais loks. Vardarbība ģimenē”](#), vērstot uzmanību uz daudziem aktuāliem jautājumiem, piemēram, kā pierādīt emocionālo vardarbību, piemērotie sodi vardarbības ģimenē gadījumos, pieredzes ar vardarbības veicēju “pāraudzināšanu”, sieviešu piedzīvotiem stāstiem par vardarbību ģimenē, par krīzes dzīvokļiem vardarbības upuriem, kā rīkoties, ja pamanīta vardarbība citā ģimenē, un citiem jautājumiem. Šī ir pirmā reize, kad arī sabiedriskie mediji apvienoja spēkus, lai veicinātu izpratni par vardarbību ģimenē un ar to saistītiem jautājumiem Latvijā.

2020. gadā no 17. līdz 23. decembrim vardarbības ģimenē mazināšanai bija veltīts Latvijas sabiedrisko mediju rīkotais un Re:Baltica atbalstītais labdarības maratons “Dod pieci!”. Tika saziēdoti 407 000 eiro, kas tika novirzīti [Ziedot.lv](#) ātrās reaģēšanas jeb krīzes fondam, lai palīdzētu cilvēkiem, kuri vēlas izkļūt no vardarbības, un nodrošinātu viņiem atbalstu akūtu un neatliekamu situāciju risināšanai – īslaicīgai pajumtei, medicīniskai palīdzībai un ekspertīžu apmaksai, ēdienam, transportam, mentoram, kurš cietušajiem sniedz palīdzību situācijas risināšanā u.c. Ziedojumi ļāva sešām NVO sniegt palīdzību 1500 no vardarbības ģimenē cietušām personām. Maratona rīkotāji nosūtīja augstākajām valsts amatpersonām [14 priekšlikumus](#), kas ietver palīdzības sniegšanu cietušajiem, darbu ar varmāku un institūciju darba uzlabošanu.

2021. gada 25. martā Saeima pieņēma [grozījumus Civilprocesa likumā](#), kas paredz, ka no 1. jūlija tiesa vardarbīgajai personai var uzlikt par pienākumu apgūt sociālās rehabilitācijas kursus vardarbīgas uzvedības mazināšanai. Tiesa var noteikt šādu pienākumu gan pēc cietušās personas lūguma, gan arī pēc savas iniciatīvas, ja konstatē, ka tas nepieciešams. Vardarbīgajai personai kursi ir jāapgūst gada laikā, bet, ja tā kursus neapmeklē, tad var piemērot kriminālatbildību. Vardarbīgajai personai ir daļēji jāsedz kursu izmaksas. Ja persona uzsāk kursu apgūšanu sešu mēnešu laikā pēc tiesas lēmuma saņemšanas, tad tai jāsedz kursu izmaksas desmit procentu

³⁶ Re:Baltica, [“Es tev atņemšu dārgāko.” Lai atriebtos sievai, varmāka nožņaudz meitu”](#)

apmērā, ja vēlāk – kursu izmaksas jāsedz pilnā apmērā. 2021. gadā šāds pienākums bija noteikts 123 personām, bet 2022. gadā 363 personām.³⁷

2022. gadā veiktajā [aptaujiā](#), 45% Latvijas iedzīvotāju atzina, ka pandēmijas dēļ vardarbība ģimenē ir pastiprinājusies. Aptaujātie atzina, ka viņu apkārtnē ir cilvēki, kas ir pieredzējuši vardarbību ģimenē. Pazīstamo lokā, kas piedzīvojuši vardarbību ģimenē, visbiežāk ir draugi (39%), kāds no tuvākajiem ģimenes locekļiem (23%) un kāds no tuvākās apkāmes, ko viņi personīgi nepazīst (22%).

2022. gada 20. janvārī Saeima pieņēma grozījumus [likumā “Par policiju”](#), kas paredz, ka gadījumos, kad pastāv tūlītēji draudi, ka persona, kas atrodas mājoklī vai tā tuvumā, var nodarīt kaitējumu aizsargājamās personas dzīvībai, brīvībai vai veselībai, policija bez aizsargājamās personas rakstveida pieteikuma pieņem lēmumu, kas nodrošina personas, kas rada draudus, un aizsargājamās personas nošķiršanu. Praksē bieži bija novērojami gadījumi, kad policijas darbinieki, reaģējot uz vardarbību ģimenē, acīmredzami konstatēja tūlītēju vardarbības draudu risku, bet nebija tiesīgi pieņemt policijas lēmumu par nošķiršanu, kad aizsargājamā persona atsakās iesniegt pieteikumu policijai. Policijas lēmums par nošķiršanu ietver arī vardarbības riska izvērtēšanu, t.sk. informāciju, kas apliecina, ka pastāv tūlītējs vardarbības risks ir nenovēršams.

2023. gadā VP [pieņēma](#) 894 lēmums par varmāku nošķiršanu, kas līdz šim ir lielākais šādu pieņemtu lēmumu skaits. 2019. gadā šādu lēmumu bija 679, 2020. gadā – 461, 2021. gadā – 549, 2022. gadā – 647. 2023. gadā uzskaitē atradās 4435 personas, pret kurām pieņemts tiesas lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

2023. gada 16. aprīlī Jēkabpils novadā sava bērna un mātes acu priekšā tika nogalināta 1983. gadā dzimusi sieviete. Slepkavību pastrādāja viņas bijušais vīrs Leons Rusiņš, kurš mēnešiem ilgi sievietei draudēja un viņu vajāja. Par to regulāri tika ziņots policijai, pret Rusiņu bija ierosināti 19 kriminālprocesi, no kuriem 18 bija par to, ka viņš nepilda lēmumu par aizsardzību pret vardarbību. Amatu zaudēja Austrumzemgales policijas iecirkņa priekšnieks, piecām iecirkņa amatpersonām tika piemēroti disciplinārsodi.³⁸ Ģenerālprokuratūra izvērtēja trīs prokuroru iespējamos pārkāpumus.

Pēc Valsts prezidenta E. Rinkēviča [iniciatīvas](#) Ministru kabinets nogalinātās sievietes nepilngadīgajiem bērniem izmaksāja vienreizēju kompensāciju 50 000 eiro apmērā.

Reaģējot uz Jēkabpils slepkavību, 2023. gada 15. jūnijā Saeima grozīja [Krimināllikuma 132. un 132.1 pantu](#), paredzot kriminālatbildību par draudu izteikšanu izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu, kā arī vajāšanu, ja šādas darbības izdarītas pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto,

³⁷ Baltic Institute of Social Sciences (2024), [Pētījums par vardarbības ģimenē un vardarbības pretbērna datu monitoringa sistēmas izveidi](#). Gala ziņojums.

³⁸ [Valsts policijas dienesta pārbaudē un disciplinārizmeklēšanā vairākām amatpersonām piemēroti disciplinārsodi. Veiktas arī pārmaiņas Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Austrumzemgales iecirkņa vadībā](#)

vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Stambulas konvencijas ratificēšana

2016. gadā Latvija parakstīja Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu jeb Stambulas konvenciju, pievienojot deklarāciju, kas piemēros konvencijas normas, kuras nav pretrunā nacionālajiem tiesību aktiem. Diskusijas par Stambulas konvencijas ratifikāciju bija asas, oponentiem atsaucoties uz plaši izplatītiem [mītiem par konvenciju](#), piemēram, ka Konvencija regulēs ģimenes dzīvi vai struktūru un iznīcinās tradicionālo latviešu ģimeni, ka Konvencija ir pretrunā ar reliģiskām tradīcijām valstī, ka tā ieviešs viendzimuma laulības, jaunus dzimumus un uzspiedīs mainīt cilvēkiem dzimumu identitātes, kā arī mēģinās ietekmēt izglītības programmas, u.tml.

2021. gada 4. jūnijā [Satversmes tiesa](#), izvērtējot Stambulas konvencijas atbilstību Satversmei, konstatēja, ka konvencijas darbības jomā ietilpst tikai vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē izskaušana un ka tā neuzliek nekādu īpašu laulības vai ģimenes formu pieņemšanu vai ieviešanu. Turklāt ar dzimumu saistīta vardarbība Latvijā ir sastopama un pārsvarā skar sievietes, tāpēc īpašu pasākumu īstenošana attiecībā uz sievietēm ir nepieciešama un vērsta uz efektīvas sieviešu un vīriešu līdztiesības panākšanu. Tiesa atzina Eiropas Padomes 2011. gada 11. maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu 4. panta 4. punktu par atbilstošu Satversmes 91. pantam.

2023. gadā vairāk nekā 12 tūkstoši Latvijas pilsoņu portālā manabalss.lv parakstīja iniciatīvu ar aicinājumu Latvijai konvenciju neratificēt. Saeimas Ārlietu komisija, kura izskatīja iniciatīvu, pieņēma lēmumu to atbalstīt un sagatavoja lēmumprojektu, aicinot Ministru kabinetu informēt Eiropas Padomes ģenerāļsekretāru par Latvijas Republikas apņemšanos [nepievienoties Stambulas konvencijai](#). Saeimas 5. oktobra sēdē ar balsu vairākumu priekšlikumu noraidīja.

Premjerministres Evikas Siliņas valdību veidojošo Koalīcijas [partiju memorands](#) par neatliekamajiem darbiem līdz 2023. gada 31. decembrim paredzēja valdības apņemšanos ratificēt Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu.

2023. gada 30. novembrī Saeima ar 51 balsi [ratificēja Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu](#). Līdz ar to konvencija Latvijā stājās spēkā 2024. gada 1. maijā. Latvija pieņēma [arī deklarāciju](#), uzsverot, ka konvencijā iekļautais termins “sociālais dzimums” nav saistīts ar pienākumu ieviest kādu citu izpratni par dzimumu (sieviete un vīrietis) Latvijas tiesību un izglītības sistēmā un neuzliek par pienākumu citādi interpretēt Satversmē noteiktās normas un vērtības.

Vārda brīvība

Pārskata periodā pastiprinājās vārda brīvības ierobežojumi, ko visvairāk ietekmēja nepieciešamība mazināt Krievijas propagandas un dezinformācijas ietekmi. Sabiedrisko mediju pārraudzību un satura kvalitāti palīdz nodrošināt SEPLP un mediju ombuds. Sabiedrisko mediju veidots saturs krievu valodā pamatā ir pieejams tikai internetā. NEPLP pieņēma vairākus pretrunīgus lēmumus, raisot bažas par nesamērīgu iejaušanos mediju darbā. Novēroti vairāki mēģinājumi cenzēt mākslu.

Plašsaziņas līdzekļi

Pārskata periodā Latvija pakāpās [Preses brīvības indeksā](#). 2019. gadā valsts ieņēma 24. vietu, savukārt trīs gadus pēc kārtas - 2020., 2021. un 2022. gadā Latvija bija 22. vietā. 2023. gadā Latvija pakāpās uz 16. vietu. Līdz šim augstākais novērtējums Latvijai bija 2008. gadā – 7. vieta.

Atbilstoši [Eiroparometra 2022. gadā veiktai aptaujai par uzticību sabiedriskajiem medijiem](#) Latvijai rādītājs Eiropas Savienībā bija nedaudz augstāks par vidējo - tiem uzticējās 51% Latvijas iedzīvotāju. Savukārt privātajiem medijiem uzticējās vien 15%. Liels izaicinājums attiecībā uz uzticību Latvijas medijiem ir uzticība no Latvijā dzīvojošo cittautiešu puses. Piemēram, [Valsts Kancelejas 2023. gada aptauja](#) liecina, ka uzticība Latvijas sabiedriskajiem medijiem attiecībā uz informāciju par karu Ukrainā cittautiešu vidū ir 34%, iepretim 71% latviešu respondentu vidū. Viszemākā uzticība sabiedriskajiem medijiem ir Latgalē.

[Latvijas žurnālistu aptauja](#), kas ir veikta globālā pētījuma "Worlds of Journalism Study" ietvaros, izmantojot Latvijas pētījuma datus, parādīja, ka pret 78% respondentu bija vērsta pazemojoša vai naidpilna runa (18% ar to sastapušies bieži vai ļoti bieži), 72% piedzīvojuši publisku sava darba diskreditēšanu (13% bieži vai ļoti bieži), bet vajāšanu

Latvija preses brīvības indeksā

2019. gads – 24. vieta
2020. gads – 22. vieta
2021. gads – 22. vieta
2022. gads – 22. vieta
2023. gads – 16. vieta

Uzticība sabiedriskajiem medijiem – **51%**

Žurnālistu apdraudējums

78% saskarās ar pazemojošu vai naidpilnu runu
72% piedzīvoja publisku sava darba diskreditēšanu
14% piedzīvoja vajāšanu

pieredzējuši 14% respondentu. Vēl 36% atzina, ka pieredzējuši cita veida draudus vai iebiedēšanu. Draudi biežāk vērsti pret pētnieciskajiem un analītiskajiem žurnālistiem. Skaļākie gadījumi saistīti ar "Re:Baltica" pieredzi un pētījumu, kas atspoguļo vēršanos pret medijiem un žurnālistiem Baltijas valstī.

Pārskata periodā viena persona tika notiesāta par pētnieciskās žurnālistikas centra "Re:Baltica" žurnālistes Ingas Sprinģes vajāšanu. 2019. gadā [I. Sprinģe publiski ziņoja](#), ka kāda persona viņu vajā un aizskar. Vajāšana ilga gandrīz divus gadus. Policija sākotnēji atteica kriminālprocesa uzsākšanu, bet prokuratūra konstatēja, ka policijas lēmums pieņemts nepamatoti un izmeklēšana tika atjaunota. Lai turpmāk nodrošinātu efektīvāku policijas reaģēšanu uz žurnālistu drošības apdraudējumu, 2020. gadā starp Latvijas Žurnālistu asociāciju un VP tika noslēgts [sadarbības memorands](#). Tas definē savstarpējo informācijas apriti gadījumos, kad žurnālists saņēmis draudus, kas saistīti ar viņa profesionālo darbību. 2022. gada 11. martā Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa piesprieda vainīgajai personai brīvības atņemšanu uz diviem mēnešiem par I. Sprinģes vajāšanu.³⁹

2022. gada 1. janvārī stājās spēkā [Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likums](#). Likums nosaka sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu stratēģisko mērķi, juridisko statusu, darbību, finansēšanas, pārvaldības un uzraudzības pamatprincipus. Uz šā likuma pamata tika izveidota [Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome](#) (turpmāk - SEPLP) un Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu [ombuds](#). Par ombudu amatā apstiprināja Andu Rožukalni, kura uzsāka darbu 2022. gada 1. martā. Mediju ombuda kompetencē ir sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu sniegto pakalpojumu atbilstības uzraudzība atbilstoši likuma mērķim un plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem, ētikas kodeksiem un redakcionālajām vadlīnijām.

2021. gada septembrī tika nodibināta jaunā multimediju platforma "Rus.lsm.lv", kas veido saturu primāri krievu valodā. Līdz ar tās darbības sākumu, būtiski samazinājies krievu valodā pārraidāmo programmu skaits televīzijas apraidē LTV7 kanālā. LTV7 ēterā palika tikai vakara ziņu tiešraide krievu valodā. Pārējās "Rus.lsm.lv" pārraides ir skatāmas vienīgi internetā. 2023. gadā tika publicēta [Nacionālās drošības koncepcija](#), kas citstarp paredz, ka sākot ar 2026. gada 1. janvāri sabiedrisko mediju veidotajam saturam jābūt tikai latviski vai citās Eiropas Savienības dalībvalstu vai kandidātvalstu valodās. Šādu priekšlikumu bez saskaņošanas ar SEPLP virzīja tā laika Kultūras ministrs Normunds Puntulis (*Nacionālā apvienība*). [Latvijas Radio un Latvijas Televīzija kategoriski iebilda pret šādiem plāniem](#), uzskatot, ka "pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos šāds lēmums ir tuvredzīgs un diametrāli pretējs izvirzītajam mērķim – stiprināt informatīvās telpas drošību".

Visvairāk ierobežojumu vārda brīvības jomā pārskata periodā bija saistīti ar Krievijas militāro uzbrukumu Ukrainai un nepieciešamību ierobežot tās propagandu un dezinformāciju. 2022. gada februārī un martā [NEPLP steidzami ierobežoja vairāku Krievijas un Baltkrievijas kanālu](#) apraides

³⁹ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa 2022. gada 11. marta spriedums krimināllietā Nr. 11094133219

izplatīšanu Latvijas teritorijā. Vēlāk NEPLP paplašināja ierobežoto TV un interneta vietņu pieejamību, kas izplata Krievijas propagandu.

2022. gada aprīlī tika pieņemti [grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā](#), kas ļauj NEPLP pieņemt lēmumu bloķēt piekļuvi interneta vietnēm valsts drošības apsvērumu dēļ. Rezultātā tika aizliegta [piekļuve daudzām vietnēm](#), kas izplata prokremlisko propagandu un kurina naidu. NEPLP vairumā gadījumu rīkojas, balstoties uz VDD ieteikumiem.

2022. gada maijā tika pieņemti [grozījumu Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā](#), Latvijā ierobežojot to TV kanālu pārraidi, kas ir reģistrēti valstī, kura grauj vai apdraud citas valsts teritoriālo integritāti, suverenitāti vai valstisko neatkarību. 2022. gada jūnijā [NEPLP aizliedza](#) Latvijas teritorijā izplatīt 80 Krievijā reģistrētas televīzijas programmas. NEPLP priekšsēdētājs Ivars Āboliņš paziņoja, ka “programmas nevarēs atgriezties Latvijā tik ilgi, kamēr Krievija nebūs pārtraukusi asiņaino karu Ukrainā un atdevusi Krimu. Izplatot šīs Krievijā reģistrētās programmas, Latvija tieši vai netieši ir atbalstījusi kara finansēšanu, tomēr mūsu valstij tas nav jādara”.

Pastiprinoties cenzūrai un žurnālistu vajāšanai Krievijā, Latvija uzņēma no 250 līdz 300 Krievijas žurnālistu, kas pārstāv dažādus Krievijas neatkarīgos medijus. Žurnālistu pārceļšanos veicināja 2022. gada maijā Latvijas ārlietu ministra [E. Rinkēviča publiskais paziņojums](#) par gatavību uzņemt Latvijā Krievijas žurnālistus, kam draud vajāšana, un sniegt viņiem nepieciešamo atbalstu. Nozīmīgu atbalstu žurnālistiem sniedz “[Media Hub Riga](#)”, kas palīdz arī žurnālistiem no Ukrainas un Baltkrievijas.

Pārskata periodā NEPLP pieņēma vairākus pretrunīgus lēmumus, kas izraisīja gan Latvijas žurnālistu, gan starptautisko mediju organizāciju kritiku. 2021. gada augustā NEPLP piemēroja 4000 eiro sodu Latvijas Televīzijas (turpmāk - LTV) raidījumam “Aizliegtais paņēmieni” par pausto informāciju saistībā ar vakcīnu pret Covid-19 efektivitāti. Raidījumā žurnālisti atspoguļoja pašu veiktu pētījumu par antivielu veidošanos pēc "Pfizer" un "AstraZeneca" vakcīnām. Raidījuma veidotājus kritizēja vairāki politiķi, tostarp arī toreizējais veselības ministrs Daniels Pavļuts, kurš raidījuma laikā pats atteicās komentēt vakcīnu efektivitāti. Šādu vērsanos pret žurnālistiem [kritizēja](#) Latvijas Žurnālistu asociācija. NEPLP soda piemērošanu pamatoja ar to, ka nav tikusi nodrošināta pienācīga informācijas precizitāte un neitralitāte. NEPLP lēmums tika apstrīdēts tiesā. Gan rajona, gan Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2024. gada 8. janvārī [atcēla NEPLP lēmumu](#). Tiesa lēma, ka LTV nav pieļāvusi tai norādīto tiesību normu pārkāpumu un ir ievērojusi neitrālas un precīzas informācijas sniegšanas pienākumu, kā arī raidījumā sniegtā informācija ir bijusi patiesa un iespēju robežās tik precīza un neitrāla, cik uz to brīdi bija iespējams.

2022. gada aprīlī NEPLP ierosināja, taču vēlāk izbeidza, administratīvā pārkāpuma lietu saistībā ar LTV7 raidījumā "TĶK" pārraidīto interviju ar Latvijā dzīvojošu Krievijas žurnālistu Leonidu Ragozinu. Par interviju sūdzību SEPLP un NEPLP iesniedza Aizsardzības ministrs Artis Pabriks. A. Pabriks vēstulē, kuru publiskoja mikroblogošanas vietnē "Twitter", Ragozinu nosauca par iespējamu Krievijas ietekmes aģentu, kurš “atskaņo Krievijas propagandas vēstījumu par notiekošo karu Ukrainā”, atzīmēdams, ka “šāda satura pārraidīšana Latvijas krievvalodīgajiem iedzīvotājiem neļauj iegūt objektīvu informāciju, bet turpina ierobežot dezinformāciju grožos”. Pabriks vēstulē [SEPLP](#)

[saskatīja](#) politiskā spiediena mēģinājumu, bet sabiedrisko mediju ombude uzsvēra brīvību izvēlēties informācijas avotus.

Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gadā uz Latviju pārcēlās Krievijas neatkarīgā TV kanāla “Doždj” (Дождь) redakcija un saņēma apraides atļauju Latvijas teritorijā. Taču 2022. gada decembrī NEPLP šim TV kanālam anulēja apraides atļauju. [NEPLP lēmums](#) bija pamatots ar to, ka kanāls apdraud valsts drošību un sabiedrisko kārtību. “Doždj” apraides anulēšana izpelnījās kritiku no Latvijas žurnālistu asociācijas un starptautiskajām žurnālistu organizācijām. [“Reportieri bez robežām”](#) norādīja, ka šāds sods ir “nopietns trieciens žurnālistikas brīvībai, neatkarībai un plurālismam”. Formāli NEPLP secināja, ka TV kanāls izdarīja vairākus administratīvos pārkāpumus, par kuriem saņēma sodu – nenodrošināja pārraides ar valodas celiņu latviešu valodā (par šo pārkāpumu NEPLP uzlika sodu TV kanālam 4000 eiro apmērā), programmās Krievijas armija tika dēvēta kā “mūsu armija”, kādā raidījumā Krima tika attēlota kartē kā Krievijai piederoša teritorija (par šo pārkāpumu NEPLP uzlika TV kanālam 10 000 eiro sodu), un raidījuma vadītājs izplatīja informāciju par apstākļiem, kādos dzīvo Krievijas Federācijas mobilizētās personas, pievēršot uzmanību šo personu ārkārtīgi sliktajiem sadzīves apstākļiem un nodrošinājumam un izteica aicinājumu viņiem palīdzēt. TV kanāls pārsūdzēja NEPLP lēmumu tiesā, taču, nesagaidot gala nolēmumu, TV kanāls saņēma apraides atļauju Nīderlandē un pārcēla savu redakciju uz šo valsti. 2023. gada 4. jūlijā Administratīvā rajona tiesa atstāja spēkā NEPLP lēmumu. Spriedums ir pārsūdzēts apgabaltiesā - vienlaikus “Doždj” galvenais redaktors paziņoja, ka ir gatavs apstrīdēt lēmumu līdz pat ECT.

2023. gada maijā NEPLP pieņēma citu pretrunīgu lēmumu, piemērojot administratīvo sodu 8500 eiro apmērā TVNET saistībā ar vārda “deportācijas” lietošanu attiecībā uz Krievijas Federācijas pilsoņu uzturēšanās atļauju anulēšanu un iespējamo izraidīšanu no Latvijas. Raidījumā šo vārdu šādā kontekstā lietojis raidījumu ciklā “Кто вам платит?” (“Kurš jums maksā?”) intervējamais Saeimas deputāts Aleksejs Rošļikovs (partija “Stabilitātei!”). NEPLP vērtējumā vārds “deportācijas” tika lietots bez pienācīgas precizitātes un neitralitātes, bet raidījuma “vadītāji – žurnālisti – neievēroja savu pienākumu profesionāli vadīt raidījumu, nepieciešamības gadījumā paskaidrojot auditorijai tēmu vai mainot sarunas gaitu.” NEPLP ieskatā TVNET nav nodrošinājuši, lai fakti un notikumi raidījumā tiktu atspoguļoti godīgi, objektīvi, ar pienācīgu precizitāti un neitralitāti, veicinot viedokļu apmaiņu, un atbilstību vispārpieņemtajiem žurnālistikas un ētikas principiem.⁴⁰ NEPLP lēmumu kritizēja Latvijas mediju vide, tostarp Latvijas Mediju ētikas padome, un starptautiskā organizācija “Reportieri bez robežām”. Vairākas [Latvijas žurnālistu organizācijas aicināja atcelt sodu](#), uzskatot to par cenzūru un draudu mediju un vārda brīvībai, un nosūtīja iesniegumu Saeimas priekšsēdētājam un Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētājam, kurā pieprasīja Saeimai atsaukt NEPLP locekļus no amata pienākumiem, uzsverot, ka NEPLP locekļi sistemātiski pārkāpj pilnvaras un ierobežo neatkarīgu mediju darbu Latvijā. TVNET GRUPA pārsūdzēja NEPLP lēmumu tiesā. Gan pirmās, gan apelācijas instances tiesas noraidīja pieteikumu, atstājot spēkā NEPLP lēmumu.

⁴⁰ NEPLP 22.05.2023. lēmums Nr. 1801200000723-2

Reaģējot uz NEPLP pretrunīgajiem lēmumiem, Latvijas neatkarīgo mediju organizācijas [nosūtīja iesniegumu](#) Saeimai par NEPLP pašreizējā sastāva atsaukšanu. Iesniegumā norādīts, ka "NEPLP pašreizējais sastāvs nepamatoti iejaucas mediju radītājā saturā, radot nesamērīgus ierobežojumus mediju darbībai, graujot mediju plurālismu".

2023. gada aprīlī Latvijas Žurnālistu asociācija [pauca satraukumu](#) par likumprojektu pakotni, tostarp grozījumiem Informācijas atklātības likumā saistībā ar pieeju informācijai, kas ir valsts iestāžu rīcībā. Sākotnēji Saeima konceptuāli atbalstīja likumu grozījumus, kas paredz informāciju dienesta vajadzībām padarīt par valsts noslēpumu. LŽA norādīja, ka pēc būtības informācija dienesta vajadzībām tiek padarīta par valsts noslēpuma veidu, līdz ar to šādu informāciju vairs neregulēs Informācijas atklātības likuma normas, bet gan likums "Par valsts noslēpumu". Kritikai pievienojās arī [Tiesībsargs un NVO](#), norādot uz nesamērīgiem ierobežojumiem privātpersonām un žurnālistiem attiecībā uz pieeju informācijai. Rezultātā [grozījumi tika papildināti](#) ar normu, ka atteikumu izsniegt informāciju dienesta vajadzībām persona var apstrīdēt un pārsūdzēt tiesā, kura vērtēs informācijas klasifikācijas pamatojumu.

2023. gada rudenī nopietnas bažas izraisīja informācija par Latvijā dzīvojošu, ar Krieviju saistītu neatkarīgu [žurnālistu telefonu inficēšanu ar spiegošanas programmas "Pegasus"](#). Latvijā reģistrētais neatkarīgais Krievijas medijs "Meduza" [informēja](#), ka tās dibinātājas un ģenerāldirektores Gaļinas Timčenko tālrunis ir inficēts ar izlūkošanas programmatūru "Pegasus." Timčenko telefons tika inficēts 2023. gada februārī, viņai atrodoties konferencē Vācijas galvaspilsētā Berlīnē. Krievijas žurnāliste un laikraksta "Новая газета Европа" ģenerāldirektore Marija Jepifanova 2023. gada augustā savā "Apple" telefonā saņēma paziņojumu no operacionālās sistēmas, ka tālrunim mēģinājuši uzbrukt ar valsti saistīti hakeri. [Šādus paziņojumus no "Apple" Latvijā saņēmuši vēl trīs žurnālisti](#) - Rīgā dzīvojošais Izraēlas un Krievijas dubultpilsonis Jevgeņijs Erihs, kurš ir bijušais raidījuma "Baltija. Nedēļa" ("Балтия. Неделя") vadītājs telekanālā "Currentime" ("Настоящее Время"), kā arī Latvijas pilsonis Jevgeņijs Pavlovs, kurš sadarbojies gan ar "Baltija. Nedēļa", gan ar "Novaja gazeta Baltija" ("Новая газета Балтия"). Šie ir krievvalodīgi žurnālisti, kuri vai nu nāk no Krievijas, vai ir sadarbojušies ar Krievijas auditorijai paredzētiem vai Krievijā strādājošiem plašsaziņas līdzekļiem. Visi šie žurnālisti dzīvo Latvijā un viņiem visiem ir Latvijas tālruņa numuri. Programmas izstrādātāji ir Izraēlas kompānija "NSO Group", kura apgalvo, ka pārdod programmu tikai valsts iestādēm, turklāt tikai "ASV un Izraēlas sabiedrotajiem." Pēc Kanādas "Citizen Lab" izmeklēšanas 45 sabiedroto valstu vidū ir arī Latvija. Vismaz kopš 2018. gada Latvija tiek turēta aizdomās par "Pegasus" izmantošanu. Starptautiskā NVO "Access Now" un kanādiešu kiberdrošības laboratorijas "Citizen Lab" pārstāvji secinājuši, ka aiz uzbrukuma Timčenko stāv kādas Eiropas valsts specdienesti (starp aizdomās turētajiem ir Latvijas, Vācijas vai Igaunijas izlūkdienesti). Latvijas Žurnālistu asociācija [lūdz](#) varas iestādes sniegt informāciju par digitālās spiegošanas programmatūras izmantošanu Latvijā.

Māksla un literatūra

Pārskata periodā ir novēroti atsevišķi cenzūras mēģinājuma gadījumi, kas ir saistīti ar mākslu un literatūru.

2021. gada augustā uz sienas Rīgā, Akas ielā 10 tika izveidots Kristiana Brektes gleznojums murālis "Veltījums Džemmai Skulmei," ko organizēja fonds "Mākslai vajag telpu." Murālis raisīja asas diskusijas sabiedrībā, jo atrodas uz Rīgas 40. vidusskolas sienas. Interneta vietnē Manabalss.lv tika izveidota iniciatīva "Par "Brektes murāļa" steidzamu likvidēšanu no sākumskolas sienas", savukārt skolas padome vērsās Rīgas domē ar aicinājumu atrast murālim piemērotāku vietu. Zīmējums arī tika [apķēpāts](#). Vērtējot kādas personas iesniegumu saistībā ar murāli, [tiesībsargs nav konstatējis](#) bērnu tiesību pārkāpumus, norādot, ka "vienas vai otras personu grupas ieskatiem par mākslas darbu nevajadzētu veicināt tā cenzūru".

2022. gada novembrī pēc Daugavpils pilsētas pašvaldības spiediena no igauņu keramiķa Sandera Raudsepa izstādes Rotko mākslas centrā, tika [izņemtas trīs cikla "Your own alternative Jesus" \("Tavs alternatīvais Jēzus"\) skulptūras](#). Piemēram, viena no skulptūrām attēloja vīriešu dzimumorgānu uz krusta. Daugavpils domes deputāti publiski pauda, ka darbi aizskar ticīgo jūtas – sūdzību vēstules domei un Rotko centram sūtīja vietējās reliģiskās konfesijas. Izstādes cenzēšanu kritizēja [Latvijas muzeju biedrība](#), citas nevalstiskās organizācijas, kā arī Kultūras ministrs.

Foto: A.Kamenska

2023. gada vasarā vairākas personas, tostarp arī politiskā partija "[Saskana](#)", [sūdzējās](#) VP, Kultūras ministrijā un tiesībsargā par iespējamu naida runu saistībā ar Latvijas Nacionālajā bibliotēkā redzamo plakātu ar uzrakstu "Krievu okupanti. Labākais mēslojums". Plakāts bija viens no Ukrainas mākslinieku izstādes "Mēs uzvarēsim! Переможемо!" eksponātiem. [Tika skaidrots](#), ka eksponāts mākslas metaforas valodā ir Ukrainas mākslinieka reakcija uz šī brīža Krievijas agresiju Ukrainā. Izvērtējot gadījumu, [tiesībsargs secināja](#), ka attiecīgajā situācijā nav pārkāptas vārda brīvības robežas, ņemot vērā izstādes kopējo politisko kontekstu saistībā ar karadarbību Ukrainā, izstādes autoru izcelsmi un izstādes mērķi.

2023. gadā plašu sabiedrības rezonansi, ko uzkurināja arī atsevišķi Latvijas politiķi, izpelnījās apgādā "Pētergailis" izdotā un no vācu valodas tulkotā autoru kolektīva grāmata "Tur lejā", kas ir paredzēta bērnu seksuālajai audzināšanai. Grāmata tika kritizēta par to, kādā veidā tajā ir skaidroti vairāki ar seksualitāti un dzimumu saistīti aspekti. VP uz vairāku iesniegumu pamata ierosināja [resorisko pārbaudi](#) par iespējamiem Pornogrāfijas ierobežošanas likuma un Krimināllikuma normu pārkāpumiem, kuras rezultātā pārkāpumi netika konstatēti. Vēl pirms tika paziņoti policijas veiktās pārbaudes rezultāti [Jūrmalas bāriņtiesas priekšsēdētāja vērsās](#) pie pašvaldības bibliotēkām un izglītības iestādēm, aicinot ierobežot piekļuvi [grāmatai "Tur lejā"](#) un vēl trim grāmatām un izņemt tās no skolu bibliotēkām. [Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas bibliotekāru](#) biedrība kritizēja Jūrmalas bāriņtiesas aicinājumu, norādot, ka "bibliotekāri ne pie kādiem apstākļiem nav iesaistāmi cenzūras darbībās". Grāmatas "Tur lejā" tulkotāja vērsās policijā par sociālajos tīklos saņemtajiem draudiem.

Reliģijas un pārliecības brīvība

Jaunajām reliģiskajām organizācijām ir atcelta prasība ik gadu pierādīt to lojalitāti valstij un darbības atbilstību likumam. Par gada pārskata neiesniegšanu var tikt pieņemts lēmums par reliģiskās organizācijas likvidēšanu. Likumā nostiprināta Latvijas Pareizticīgo baznīcas neatkarība (autokefālija) no Krievijas patriarhāta. Civillikuma grozījumi atļauj reģistrēt laulības arī dievturu priesteriem. Vairāku reliģisko organizāciju darbība tika pakļauta prokuratūras pārbaudēm.

Statistika

Vislielākās reliģiskās konfesijas Latvijā ir luterāņu (288 draudzes, aptuveni 700 000 biedri), katoļu (253 draudzes, 330 280 biedri), pareizticīgo (127 draudzes, 250 000 biedri), baptistu (91), vecticībnieku (71), septītās dienas adventistu (50), Jehovas liecinieku (31) un metodistu (12). Kopumā valstī ir pārstāvētas aptuveni 30 konfesijas.⁴¹

Oficiāls musulmaņu draudžu locekļu skaits Latvijā ir neliels, taču kopienas pārstāvji ziņoja par pieaugošu musulmaņu skaitu Latvijā, kas pamatā ir saistīts ar ārvalstu studentiem no musulmaņu valstīm.⁴²

Saskaņā ar Eirobarometra 2023. gadā publicētās [aptaujas rezultātiem](#) 11% iedzīvotāju uzskata, ka diskriminācija uz reliģijas vai pārliecības pamata Latvijā ir izplatīta, savukārt 66% uzskata, ka tā ir reti sastopama parādība. Aptauja norāda, ka 16% Latvijas iedzīvotāju jūtas nekomfortabli ar cilvēku, kura reliģija atšķiras no iedzīvotāju vairākuma reliģijas. Turklāt 35% respondentu justos nekomfortabli, ja kādam no viņa bērniem būtu romantiskas attiecības ar musulmani, 24% - ar budistu, 11% - ar ateistu.

Vislielākās reliģiskās konfesijas:

Luterāņi – 700 000 biedri
Katoļi – 330 280 biedri
Pareizticīgie – 250 000 biedri

11% iedzīvotāju uzskata, ka diskriminācija uz reliģijas vai pārliecības pamata Latvijā ir izplatīta

⁴¹ [Tieslietu ministrijas dati par 2022. gadu.](#)

⁴² Sk., piemēram, Latvijas Islāma kultūras centra valdes priekšsēdētāja Zufara Zainuļina [interviju](#)

Izmaiņas normatīvajā regulējumā

Izpildot Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa [spriedumu lietā Nr. 2017-18-01](#),⁴³ 2022. gadā tika grozīts [Reliģisko organizāciju likums](#). [Grozījumi](#) atbilstoši ST spriedumam atcēla pienākumu draudzēm, kuras pirmo reizi uzsāk savu darbību Latvijas Republikā un kuras nepieder pie valstī jau reģistrētajām reliģiskajām savienībām (baznīcām), pirmo desmit Latvijā pastāvēšanas gadu laikā ik gadu pārreģistrēties Tieslietu ministrijā, lai tā pārliecinātos par attiecīgo draudžu lojalitāti pret Latvijas valsti un to darbības atbilstību Latvijas likumiem. Grozījumi vienlaikus paredz, ka gadījumā, ja reliģiskā organizācija nav iesniegusi pārskatu par savu darbību pēc atkārtota Tieslietu ministrijas brīdinājuma, ministrijai ir pienākums par to ziņot reģistra iestādei. Uz šo ziņu pamata reģistra iestāde var pieņemt lēmumu par reliģiskās organizācijas darbības izbeigšanu. 2022. gadā Uzņēmumu reģistrs [pieņēma lēmumu](#) par 17 reliģisko organizāciju darbības izbeigšanu darbības pārskata neiesniegšanas dēļ.

2022. gadā saistībā ar Krievijas Pareizticīgo baznīcas patriarhāta atbalstu Krievijas militārajam uzbrukumam Ukrainai, Latvijā aktualizējās jautājums par Latvijas Pareizticīgo baznīcas autonomiju jeb autokefāliju. Valsts prezidents Egils Levits iesniedza Saeimā grozījumus Latvijas Pareizticīgās baznīcas likumā, lai pilnā mērā atzītu Latvijas Pareizticīgās baznīcas patstāvīgo un neatkarīgo statusu. Prezidents [norādīja](#) uz riskiem, ka Krievijas Pareizticīgās baznīcas vadība vienpusēji varētu likvidēt Latvijas Pareizticīgās baznīcas pilnīgu patstāvību un neatkarību un *de facto* mainīt tās kanonisko statusu. Reaģējot uz ieteikumu, Saeima pieņēma [likuma grozījumus](#), kas stājās spēkā 2022. gada 10. septembrī, nosakot, ka Latvijas Pareizticīgā baznīca ar visām tās diecēzēm, draudzēm un iestādēm ir pilnīgi patstāvīga un neatkarīga no jebkādas ārpus Latvijas esošas baznīcas varas. Likums paredz, ka baznīcas vadītājam ir jābūt neatkarīgam no jebkādas ārpus Latvijas esošas baznīcas varas. Pēc likuma grozījumu pieņemšanas Latvijas Pareizticīgās baznīcas koncils [nosūtīja](#) Krievijas Pareizticīgās baznīcas patriarham Kirilam lūgumu piešķirt baznīcai neatkarīgu statusu.

2023. gada 19. aprīlī stājās spēkā jauns [Valsts aizsardzības dienesta likums](#), kas noteic, ka Latvijas pilsoņi – vīrieši – viena gada laikā pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas ir pakļauti obligātajam valsts aizsardzības dienestam. Likums paredz alternatīvā dienesta iespēju tām personām, kuras savu domu, apziņas vai reliģiskās pārliecības dēļ nevar pildīt valsts aizsardzības militāro dienestu, kas ilgs 11 mēnešus Aizsardzības ministrijas padotībā esošajās iestādēs. Lēmumu par iesaukšanu alternatīvajā dienestā pieņems Valsts aizsardzības dienesta iesaukšanas kontroles komisija. Aizsardzības ministrijas padotībā esošās iestādes: Nacionālie bruņotie spēki, Zemessardze, Jaunsardzes centrs, Valsts aizsardzības militāro objektu un iepirkumu centrs, Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, Latvijas Kara muzejs, Valsts aizsardzības un loģistikas iepirkumu centrs, Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas institūcija "Cert.lv", Militārās izlūkošanas un drošības dienests, Pulkveža Oskara Kalpaka profesionālā vidusskola.

⁴³ Spriedumā Satversmes tiesa atzina par neatbilstošu Satversmei likuma normas, kas nosaka draudzēm, kuras pirmo reizi uzsāk savu darbību Latvijas Republikā un kuras nepieder pie valstī jau reģistrētajām reliģiskajām savienībām (baznīcām), pienākumu pirmo desmit gadu laikā ik gadu pārreģistrēties Tieslietu ministrijā, lai tā pārliecinātos par attiecīgo draudžu lojalitāti pret Latvijas valsti un to darbības atbilstību Latvijas likumiem.

2023. gada 10. oktobrī stājās spēkā [izmaiņas Civillikumā](#), kas noteic, ka dievturu garīdznieki, vienlīdz ar luterāņu, Romas katoļu, pareizticīgo, vecticībnieku, metodistu, baptistu, septītās dienas adventistu un jūdaistu garīdzniekiem, var slēgt laulību ar juridisku spēku. Lai jaunā norma varētu tikt piemērota, Saeimai vēl ir jāpieņem speciāls likums par savstarpējo attiecību noregulēšanu starp valsti un dievturu reliģisko organizāciju.

Reliģisko organizāciju darbības ierobežojumi

Ar 2023. gada 20. janvāra Vidzemes apgabaltiesas spriedumu tika izbeigta “Pirmās Evāņģēliskās Jēzus draudzes” darbība.⁴⁴ Prasību par draudzes darbības izbeigšanu bija [iesniedzis Ģenerālprokurors](#), balstoties uz VDD atzinumu, kā arī saistībā ar krimināllietu par draudzes locekļu mājdzemdībās jaundzimušā bērna un viņa mātes nāvi 2019. gadā. Mājdzemdības pieņēma draudzes locekļi bez attiecīgas medicīniskās izglītības, nenodrošinot sievietei un jaundzimušajam medicīnisko palīdzību. VDD pārbaudes materiāli par organizācijas darbu satur informāciju par dažādiem ierobežojumiem, kas tiek uzspiesti draudzes locekļiem, tostarp, aizliegums apmeklēt ārstus, stāties grūtniecības uzskaitē, strādāt un mācīties, kontaktēties ar ģimenes locekļiem, kas izslēgti no draudzes.

2021. gadā [prokuratūra veikusi pārbaudi](#) par divu “Jaunās paaudzes” draudžu darbību. Pārbaudes tika ierosinātas, jo draudzes vairākkārt pārkāpa tā laikā spēkā esošos ar Covid-19 izplatību saistītos pulcēšanās ierobežojumus. Pārbaudes rezultātā ģenerālprokurors [iesniedza pieteikumu tiesā](#) par abu draudžu darbības izbeigšanu, taču tiesa pieteikumu noraidīja.⁴⁵

2022. gadā ģenerālprokuratūra [veikusi pārbaudi](#) par reliģiskās organizācijas "Jehovas liecinieki" darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām. Pārbaudes pamatā bija divi raksti plašsaziņu līdzekļos par iespējamu organizācijas prettiesisku darbību. Pārbaudes rezultātā organizācija tika brīdināta, par to, ka tās darbību var izbeigt, ja tā būs “pretrunā LR Satversmei vai citiem normatīvajiem aktiem vai, ja reliģiskā organizācija ar savu darbību (mācību) apdraud demokrātisko valsts iekārtu, valsts drošību, sabiedrības drošību vai kārtību, kā arī citu personu veselību un tikumību”. “Jehovas liecinieki” mēģināja apstrīdēt prokurora brīdinājumu tiesā, taču tiesa noraidīja pieteikumu, jo tas nav pārbaudāms administratīvā procesa kārtībā.⁴⁶

VDD turpināja ik gadu uzraudzīt musulmaņu kopienas locekļu aktivitātes. Lai gan kopumā pārskata periodā VDD nekonstatēja kopienas radikalizāciju, tas ir identificējis atsevišķas personas (tostarp konvertīti), kuras izrādīja atbalstu Islāma radikālai interpretācijai.⁴⁷

⁴⁴ [Senāta Civillietu departamenta 2023. gada 12. aprīļa rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-518/2023](#)

⁴⁵ AT Senāta Civillietu departamenta 2023.gada 30. jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-613/2023

⁴⁶ AT Senāta 2023.gada 4.oktobra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-905/2023

⁴⁷ Sk. piemēram, Valsts drošības dienesta [2019.gada pārskatu](#)

Tiesu prakse

2021. gada 30. martā Augstākās tiesas Senāts pasludināja spriedumu lietā par personas tiesībām tikt noņemtai no militārā dienesta uzskaites saistībā ar pacifisma pārliecību. Šajā lietā pieteicēja pēc viņas lūguma tika atvaļināta no militārā dienesta rezervē, taču vēlāk, vēlējās, lai viņa tiktu noņemta no militārā dienesta uzskaites, jo atrašanās rezervē ir saistīta ar militāro dienestu ar no tā izrietošiem pienākumiem, par kuru nepildīšanu var iestāties atbildība. Nacionālie normatīvie akti neparedzēja iespēju atteikties no dienesta reliģisku motīvu dēļ. AT atzina, ka konkrētajā lietā, ņemot vērā apstākļus un pieteicējas pārliecību, kuras apšaubīšanai nav pamata, pieteicējas apziņas brīvība ir nesamērīgi ierobežota. Tiesa norādīja, ka leģitīmo mērķi (valsts aizsardzība un sabiedrības drošība) konkrētajā gadījumā var sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ņemot vērā valstī esošo rezerves karavīru skaitu, apstākli, ka pieteicēja apguvusi tikai pamatapmācības kursu, kā arī to, ka pieteicēju viņas veselības stāvokļa dēļ nav paredzēts iesaistīt mācībās un pieteicējas gadījums ir pirmais, kad persona atsakās būt rezervē uzskatu vai pārliecības dēļ.⁴⁸

2020. gada 29. oktobrī Eiropas Savienības tiesa pasludināja spriedumu lietā *A. pret Veselības ministriju*⁴⁹ saistībā ar valsts pienākumu apmaksāt citā ES dalībvalstī veiktu tādu medicīnisko procedūru, kurai nebūtu vajadzīga asins pārliešana. Konkrētajā lietā pieteicēja dēlam, Jehovas lieciniekam, tika veikta noteikta sirds operācija, kuru varēja veikt bez asins pārliešanas Polijā. Latvijā šāda procedūra, kas izslēgtu asins pārliešanu, nebija iespējama. Nacionālais veselības dienests atteicis apmaksāt procedūras veikšanu. Pieteicējs uzskatīja, ka ir ticis diskriminēts tādēļ, ka lielākajai daļai veselības aprūpes sistēmai piederīgo ir iespēja saņemt vajadzīgo veselības aprūpes pakalpojumu, neatsakoties no savas reliģiskās pārliecības. Konkrētajā lietā EST secināja, ka valstij nav pienākuma apmaksāt personai izdevumus piemērotu ārstēšanu ārpus dzīvesvietas dalībvalsts, ja rezidences dalībvalstī ir pieejama stacionārā ārstēšana, par kuras medicīnisko efektivitāti nav šaubu, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst personas reliģiskajai pārliecībai. Lai gan EST secināja, ka atsevišķās situācijās var veidoties atšķirīga attieksme reliģiskās pārliecības dēļ, tai visticamāk ir leģitīms mērķis - veselības aprūpes sistēmas jaudas saglabāšana. EST norādīja, ka nacionālajai tiesai pašai ir jāizvērtē, vai minētā atšķirīga attieksme ir samērīga. Tai it īpaši ir jāpārbauda, vai pacientu reliģiskās pārliecības ņemšana vērā rada risku stacionārās ārstēšanas plānošanai konkrētajā dalībvalstī. Vadoties no EST secinājumiem, 2020. gada 27. novembrī Senāts nodeva lietu atkārtotai izskatīšanai apelācijas instancei, atzīstot, ka apgabaltiesa nav veikusi pienācīgu un ES tiesībām atbilstošu izvērtējumu par iespējamo diskriminācijas aizlieguma principa pārkāpumu.⁵⁰

⁴⁸ AT Senāta Administratīvo lietu departamenta 2021.gada 30.marta spriedums lietā Nr. SKA-435/2021

⁴⁹ Eiropas Savienības tiesas 2020. gada 29. oktobra nolēmums lietā Nr. [C-243/19](#) A pret Veselības Ministriju.

⁵⁰ AT Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020.gada 27. novembra spriedums Nr. SKA-18/2020, Pieejams: https://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/22/12/2021/Anonimizets_nolemums_432076.pdf

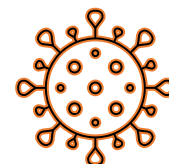
Pulcēšanās brīvība

Lielākie pulcēšanās brīvības ierobežojumi bija saistīti ar Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumiem. Saistībā ar Krievijas uzbrukumu Ukrainai ir ieviesta virkne ierobežojumu attiecībā uz pulcēšanās laikā izmantojamo simboliku, kā arī aizliegums rīkot t.s. "Uzvaras dienas" svinības 9. maijā. LGBTIQ+ Praida gājiena norise notiek salīdzinoši mierīgi.

Ar Covid-19 saistītie ierobežojumi

Lielākie pulcēšanās brīvības ierobežojumi pārskata periodā bija saistīti ar Covid-19 pandēmijas apkarošanu. Pandēmijas laikā valstī vairākkārt tika izsludināts ārkārtas stāvoklis. Stingri ierobežojumi skāra arī tiesības publiski pulcēties un rīkot piketus. Piemēram, no 2020. gada 7. aprīļa līdz 7. maijam tika aizliegti visi piketi un publiskas pulcēšanās. Ierobežojumi pakāpeniski tika atviegloti līdz ar epidemioloģiskās situācijas uzlabošanos un atkal pastiprināti saistībā ar Covid-19 izplatības pieaugumu. Piemēram, no 2020. gada 7. maija pasākumos tika atļauta ne vairāk kā 25 cilvēku pulcēšanās, ievērojot 2 metru distanci un citus epidemioloģiskās drošības pasākumus. 2020. gada 19. jūnijā personu skaits brīvdabas pasākumos tika palielināts līdz 300, augustā - līdz 3000. Savukārt 2020. gada oktobrī, līdz ar otrā pandēmijas viļņa sākumu, atļauto cilvēku skaitu publiskajos pasākumos samazināja līdz 1000 personām. 2020. gada novembrī ārkārtējais stāvoklis tika izsludināts otrreiz, atļaujot gājienos, piketos un demonstrācijās piedalīties tikai 50 personām. 2020. gada 2. decembrī pulcēšanās dalībnieku skaits tika samazināts līdz 25 personām, bet ar 30. decembri pulcēšanās sabiedriskajās vietās tika aizliegta pavisam. 2020. gada 30. un 31. decembrī, 2021. gada 1. janvārī, kā arī Pareizticīgo Ziemassvētku laikā 2021. gada 8. un 9. janvārī visā Latvijā tika ieviesta visstingrākā cilvēku pārvietošanās un pulcēšanās kārtība – komandantstunda (mājsēde). Iedzīvotājiem bija jāatrodas savās mājvietās laikā no plkst. 22:00 līdz 5:00. Par komandantstundas neievērošanu bija paredzēts administratīvais sods.

2021. gada jūlija beigās sākās Covid-19 trešais vilnis. Tā pīķa laikā no 2021. gada 21. oktobra līdz 15. novembrim tika izsludināta ārkārtas

2020. – 2021. gadā lielākie ierobežojumi bija saistīti ar Covid-19 pandēmijas ierobežošanu

2022. gada 5. maijā gājienā "Kopā par Ukrainu! Kopā pret Putinu!" pulcējās vairāk nekā **30 000** dalībnieku

situācija, aizliedzot visus publiskos un privātos pasākumus, sapulces, gājienus un piketus, kā arī atkal ieviešot mājsēdi vakara un nakts stundās.

Palielinoties pret Covid-19 vakcinēto personu skaitam, pulcēšanās ierobežojumi vakcinētām un Covid-19 pārslimojušām personām tika pakāpeniski atcelti. Attiecībā uz nevakcinētām personām saglabājās virkne ierobežojumu, tostarp prasība lietot deguna un mutes aizsegus, ievērot distanci un maksimāli pieļaujamo cilvēku skaitu pasākumu laikā.

Par pulcēšanās ierobežojumu neievērošanu VP piemēroja daudzskaitlīgus administratīvos sodus gan fiziskām, gan juridiskām personām. Turklāt 2020. gada 2. aprīlī, lai nodrošinātu rīkojumā ietvertu pasākumu un ierobežojumu efektīvāku izpildi, ar likuma grozījumiem tika [paaugstināts naudas sods](#) par epidemioloģisko prasību neievērošanu, nosakot to līdz 2000 eiro fiziskajām personām (iepriekš no 10 līdz 700 eiro) un no 140 līdz 5000 eiro juridiskajām personām (iepriekš no 140 līdz 2800 eiro). Tāds pats naudas sods fiziskajām un juridiskajām personām bija paredzēts par ārkārtējās situācijas un izņēmuma stāvokļa laikā noteikto ierobežojumu un aizliegumu pārkāpšanu (iepriekš līdz 350 eiro).

Covid-19 ierobežojumu laikā notika vairāki protesti, kuru laikā bija jāievēro epidemioloģiskās drošības noteikumi. Piemēram, 2020. gada 28. maijā vairāk nekā 400 cilvēki Rīgā, Brīvības ielas garumā pulcējās protestā pret VDD ēkas būvniecību bijušā velotreka "Marss" teritorijā un tur esošo 44 koku nociršanu. Protesta dalībniekiem bija jāievēro attiecīgi pulcēšanās ierobežojumi – divu metru distance un maksimāli pieļaujama cilvēku skaits.. Tādēļ protesta akcija sastāvēja no 16 piketiem dažādos Brīvības ielas posmos.⁵¹

Vairākas protesta akcijas bija saistītas tieši ar Covid-19 ierobežojumiem. Piemēram, 2020. gada 12. decembrī notika divas protesta akcijas pret ieviestajiem ierobežojumiem. Vienu no tām organizēja Vides aizsardzības kluba (turpmāk - VAK) prezidents. Protesta akcijā piedalījās ap 400 cilvēku,⁵² kuru vidū bija gan protestētāji pret Covid-19 ierobežojumiem, gan dažādu sazvērestības teoriju piekritēji. Saistībā ar dažādiem pārkāpumiem VP akcijas organizatoram piemēroja sodus 10 000 eiro apmērā. [VAK dome](#) norobežojās no kluba prezidenta vienpersoniskā lēmuma.

Ņemot vērā epidemioloģisko noteikumu neievērošanu 12. decembra protesta akciju laikā, Rīgas dome atteica cita protesta saskaņošanu 20. decembrī, ko pieteica nodibinājums "Tautas varas fronte". Lēmums tika pamatots ar to, ka akcijas organizatori nav gatavi nodrošināt epidemioloģisko drošību. Par spīti aizliegumam vairāki cilvēki tomēr pulcējās mītiņā. 2021. gadā pēc prokuratūras iesniegtā pieteikuma [tiesa uzlika aizliegumu](#) "Tautas varas fronteī" veikt publiskas darbības tā iemesla dēļ, ka nodibinājums sistemātiski neievēro tiesību normas un uz to publiski aicina arī citus, radot riskus ne vien sabiedrības veselībai, bet arī vispārīgu valsts un sabiedriskās drošības apdraudējumu.

⁵¹ Ziņu aģentūra LETA, 28.05.2020. Vairāk nekā 400 cilvēku Brīvības ielas garumā pulcējas protestā pret VDD ēkas būvniecību iecerētajā vietā.

⁵²Ziņu aģentūra LETA, 12.12.2020. Piketā 11. novembra krastmalā aizturēti vairāki cilvēki.

2020. gada 18. decembrī Administratīvā rajona tiesa atstāja spēkā Valkas novada domes aizliegumu biedrībai “Sabiedriskie Satversmes sargi” rīkot piketu Valkā pret Covid-19 ierobežojumiem. Lēmums tika pamatots ar citu cilvēku tiesībām uz veselību. Tiesa secināja, ka biedrība attiecīgos mērķus pietiekami efektīvi var īstenot sabiedrības veselību neapdraudošā veidā, piemēram, paužot savus uzskatus virtuālajā vidē.

2021. gada 18. augustā Rīgā lielākajā protesta akcijā pret Covid-19 ierobežojumiem, kuru organizēja politiķis Aldis Gobzems, piedalījās ap [4000 cilvēku](#). Par dažādiem pārkāpumiem, kas bija saistīti ar epidemioloģisko ierobežojumu neievērošanu protesta laikā, VP piemēroja A. Gobzemam administratīvos sodus 6700 eiro apmērā. Iepriekš A. Gobzemam tika piemēroti administratīvie sodi [350 eiro](#) un [2000 eiro](#) par nesankcionētām protesta akcijām pret “obligāto vakcināciju”.

Administratīvo pārkāpumu procesi par epidemioloģiskās drošības prasību neievērošanu tika uzsākti pret vairākām reliģiskām organizācijām. Piemēram, 2021. gada martā VP informēja par [18 administratīvo pārkāpumu procesiem](#) par Covid-19 ierobežojumu neievērošanu draudzē “Jaunā paaudze” - netika ievērotas distancēšanās prasības, netika lietoti mutes un deguna aizsegi un tika pārsniegts maksimālais atļauto cilvēku skaits.

Mazinoties Covid-19 izplatībai, lielākā daļa ierobežojumu tika atcelta 2022. gada 1. aprīlī.

Pulcēšanas ierobežojumi Krievijas iebrukuma Ukrainā kontekstā

Pārskata periodā vairākkārt ir grozīts normatīvais regulējums saistībā ar sapulču, gājienu, piketu, kā arī publisku pasākumu rīkošanu. Vairāki grozījumi ir pieņemti likumā par ["Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm"](#) attiecībā uz aizliegto simbolisku sapulču, gājienu un piketu laikā. Ar 2019. gada 16. jūlija [grozījumiem](#) līdz ar iepriekš aizliegto PSRS, Latvijas PSR un nacistiskās Vācijas karogu, ģerboņu, himnas un simbolikas izmantošanas aizliegumu, ir precizēts, ka tiek aizliegts izmantot šo režīmu bruņoto spēku un likumības un kārtības uzturēšanas orgānu izmantoto piederību identificējošo apģērbus (formas tērpus), šā apģērba elementus, kuru kopums (apģērba gabali, aksesuāru, atpazīšanas zīmes, kokardes, uzpleči, aprīkojums) pēc to vizuālā izskata nepārprotami ļauj identificēt minētos bruņotos spēkus vai represīvās iestādes, ģerboņus un himnas, nacistisko svastiku, SS zīmes un padomju simbolus - sirpi un āmuru līdz ar piecstaru zvaigzni. 2021. gada 8. decembra [grozījumos](#) precizēts, ka ir aizliegtas arī Georga lentes.

Īsi pēc Krievijas uzbrukuma Ukrainai 2022. gada 31. martā Saeima grozīja [Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumu](#), aizliedzot popularizēt un slavināt nacistiskā un komunistiskā režīma ideoloģiju saturošus notikumus, tajā skaitā šo ideoloģiju pārstāvošu personu dzimšanas dienas, kauju un uzvaru atceres dienas, kā arī brīvu un neatkarīgu valstu teritoriju vai to daļu okupāciju slavināšanas dienas. Tika noteikts arī aizliegums rīkot pasākumus tuvāk par 200 metriem no jebkura Latvijas teritorijā esoša padomju armiju vai tās karavīru uzvaru un piemiņu slavinoša pieminekļa. Grozījumi aizliedz publiskos pasākumos izmantot militāru agresiju un kara noziegumus identificējošā stilistikā lietotus simbolus, kas galvenokārt attiecas uz burtiem "Z" un "V". Par aizliegumu pārkāpumu administratīvā soda apmērs tika palielināts fiziskām personām no 300 līdz 400 eiro, bet juridiskām - no 2900 līdz 3200 eiro.

Līdzīgi [grozījumi](#) tika pieņemti likumā "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem" 2023. gada 23. aprīlī, aizliedzot sapulcēs, gājienos un piketos popularizēt un slavināt nacistiskā un komunistiskā režīma ideoloģiju saturošus notikumus, tai skaitā šo ideoloģiju pārstāvošu personu dzimšanas dienas, kauju un uzvaru atceres dienas, brīvu un neatkarīgu valstu teritoriju vai to daļu okupāciju slavināšanas dienas.

Solidarizējoties ar Ukrainu, Rīgā notika vairākas publiskas akcijas Ukrainas atbalstam. Lielākā atbalsta akcija notika 2022. gada 5. martā, kad Latvijas Pilsoniskās alianses organizētajā gājienā "[Kopā par Ukrainu! Kopā pret Putinu!](#)" pulcējās vairāk nekā 30 000 dalībnieku. Vairāki piketi notika iepretim Krievijas vēstniecībai Latvijā, lai paustu nosodījumu Krievijas militārajai agresijai.

2022. gadā stingri pulcēšanās ierobežojumi tika ieviesti saistībā ar t.s. "Uzvaras dienu" 9. maijā. 2022. gada 9. maijs ar Saeimas pieņemto [likumu](#) tika pasludināts par Ukrainas cietušo un bojā gājušo upuru piemiņas dienu. Likums noteica, ka šajā dienā valsts un pašvaldību iestādes nedrīkstēja rīkot publiskus izklaides un svētku pasākumus un arī pašvaldības neizsniedza atļauju publiska pasākuma rīkošanai. Pašvaldībām bija jāanulē atļauja publiska pasākuma rīkošanai 2022. gada 9. maijā, ja tāda izsniegta līdz likuma spēkā stāšanās dienai. VP priekšnieks Armands Ruks [paziņoja](#), ka pulcēšanās 9. maijā tiks uztverta kā atbalsts Krievijas agresijai Ukrainā. Ar aicinājumu atturēties no pulcēšanās šajā dienā nāca arī viens no partijas "Saskaņas" līderiem [Nils Ušakovs](#), uzsverot, ka laikā, kad Krievija uzbrūk Ukrainai, 9. maijā nekāda Uzvaras dienas svinēšana nevar notikt, bet Otrajā pasaules karā kritušie jāpiemin kapos un ar svecītēm logos.

Neskatoties uz pieņemtajiem ierobežojumiem, Rīgā un citviet cilvēki pulcējās pie padomju pieminekļiem, lai arī ievērojami mazākā skaitā nekā citus gadus. 2022. gada 9. maijā policija par dažādiem pārkāpumiem aizturēja 35 personas Latgales reģionā, Zemgales reģionā un Rīgā.⁵³ Nākamās dienas agrā rītā ziedi no pieminekļa "Padomju armijas karavīriem – Padomju Latvijas un Rīgas atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem" laukuma Uzvaras parkā Rīgā tika aizvākti ar traktoru un kravas auto. [Fotogrāfijas un video](#) ar ziedu novākšanu tika izplatītas internetā, izraisot sašutumu daļā sabiedrības. Tā rezultātā pie pieminekļa arī 10. maijā sāka nākt cilvēki, nesot ziedus un paliekot pie pieminekļa līdz vēlam vakaram. Saistībā ar iespējamām prettiesiskām darbībām VP bija izteikusi daudzus aizrādījumus, vairākas personas tika aizturētas par dažādiem pārkāpumiem. Tostarp tika aizturēts jauniešs Aleksandrs Dubjago, kurš pie pieminekļa Pārdaugavā publiski demonstrēja Krievijas karogu un teica runu. Pret viņu tika uzsākts kriminālprocess saskaņā ar Krimināllikuma 74.¹ pantu par noziegumu pret mieru un kara noziegumu iespējamu slavināšanu un attaisnošanu. Apcietinājumā Dubjago pavadīja vairāk nekā mēnesi, tomēr 2022. gada 30. decembrī kriminālprocess [tika izbeigts](#) saistībā ar noziedzīga nodarījuma sastāva trūkumu. Vienlaikus Dubjago tika piemērots administratīvais sods par Krievijas karoga izmantošanu, kas vērtējams kā militāro agresiju un kara noziegumus slavinošs simbols.⁵⁴

⁵³ LETA, 9.05.2022. Policija saistībā ar 9. maiju aizturējusi 35 personas un sākusi 49 administratīvā pārkāpuma procesus

⁵⁴ Uz pārskata sastādīšanas brīdi Dubjago sūdzība pret Latviju par piemēroto apcietinājumu kriminālprocesa ietvaros atrodas ECT.

Īsi pēc šiem notikumiem Saeima grozīja [likumu par 1994. gada 30. aprīlī Maskavā parakstītajiem Latvijas un Krievijas līgumiem](#), lai Latvijai vairs nebūtu pienākuma saglabāt padomju pieminekļus, kā arī pieņēma likumu par totalitāro režīmu slavinošu objektu demontāžu Latvijas pašvaldībās. 2022. gada 13. maijā Rīgas dome pieņēma lēmumu par Uzvaras pieminekļa nojaukšanu, kas tika izpildīts 25. augustā. Tiesību aizsardzības iestādes ziņoja par protestu akciju nepieļaušanu pret pieminekļa nojaukšanu, kas tika pamatots ar valsts drošības interesēm. Tostarp VDD rekomendēja atbildīgajām institūcijām nesaskaņot vairākus partijas “Latvijas Krievu savienība” iecerētus protestus pieminekļa nojaukšanas darbu laikā.⁵⁵ Vairākas personas, kas pieminekļa nojaukšanas laikā neievēroja policijas norādījumus nepulcēties pie pieminekļa, tika aizturētas. Līdzīgi notikumi risinājās arī Daugavpilī 2022. gada 31. oktobrī, kad pie demontējamā padomju pieminekļa tika aizturētas 37 personas saistībā ar dažādiem pārkāpumiem.⁵⁶

Lai Latvijā novērstu turpmākās “Uzvaras dienas” svinības 9. maijā, 2023. gada 20. aprīlī Saeima pieņēma likumu [“Par atsevišķu publisku pasākumu rīkošanas aizliegumu 9. maijā”](#). Likums noteic, ka 9. maijā visā Latvijas teritorijā publiskajā ārtelpā aizliegts rīkot publiskus izklaides un svētku pasākumus, sapulces, gājienus un piketu, kas noniecina un apdraud Latvijas kā demokrātiskas un nacionālas valsts vērtību, slavina vardarbību un atbalsta karu Ukrainā.

Citi ierobežojumi

2023. gada 10. oktobrī stājās spēkā [grozījumi](#) Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā, kas paredz plašākas tiesības pašvaldībām atteikt publiska pasākuma rīkošanas atļaujas izsniegšanu. Lai gan [sākotnēji izstrādātie grozījumi](#), kas tika atbalstīti pirmajā lasījumā, paredzēja tikai publiska pasākuma kārtības uzturētājiem veikt ceļu satiksmes regulēšanu, tomēr pēc [Rīgas pašvaldības policijas priekšlikuma](#) tajos tika iekļauti citi būtiski priekšlikumi, kas paplašina arī pašvaldības tiesības atcelt izsniegtu atļauju vai pārtraukt pasākuma norisi.

Iepriekš likums paredzēja, ka, pieņemot lēmumu par atļaujas izsniegšanu, pašvaldībai ir jāpārbauda, vai pasākuma organizators ir ievērojis likuma prasības, vai pieteiktais pasākums netraucēs citu attiecīgajai pašvaldībai agrāk pieteiktu publisku pasākumu norisi un vai tas neapdraudēs sabiedrisko kārtību un drošību, cilvēku dzīvību vai veselību. Savukārt jaunā likuma redakcija paredz pašvaldībai tiesības atteikt publiskā pasākuma rīkošanas atļauju, ja tā organizators sniedzis nepatiesas ziņas par attiecīgo publisko pasākumu vai agrāk ir administratīvi sodīts par pārkāpumiem publisku izklaides un svētku pasākumu rīkošanā, norisē un sabiedriskās kārtības jomā, ciktāl tie ir attiecināmi uz pasākumu norisi. Atšķirībā no iepriekšējās likuma redakcijas, kas paredzēja to, ka, ja pasākums nevar notikt iesniegumā norādītajā vietā vai laikā, pašvaldības pasākuma organizatoram bija jānorada, kādas izmaiņas nepieciešamas, vai var piedāvāt citu pasākuma norises vietu vai laiku. Jaunā likuma redakcija šādu pienākumu pašvaldībai neparedz, lai gan tas var būt viens no atļaujas atteikuma iemesliem. Tāpat jaunie grozījumi dod tiesības pašvaldībai atcelt atļauju publiska pasākuma rīkošanai, ja pēc tās izsniegšanas ir mainījušies lietas faktiskie vai tiesiskie apstākļi, kuriem, pastāvot publiska pasākuma rīkošanas

⁵⁵ Valsts drošības dienests, 2022. gada pārskats, 27. lpp

⁵⁶ LETA. 31.10.2022. Daugavpilī pie demontējamā pieminekļa kopumā aizturētas 37 personas

atļaujas izdošanas brīdī, pašvaldība varētu šādu atļauju neizdot, un atļaujas palikšana spēkā skar būtiskas sabiedrības intereses, kā arī pieņemt lēmumu par publiska pasākuma pārtraukšanu, ja tas nepārprotami apdraud sabiedrisko kārtību vai drošību, cilvēku dzīvību vai veselību.

Praida norise

Pārskata periodā notika divi LGBT+ pārstāvju un viņu atbalstītāju "Praida gājieni" Rīgā. 2022. gada 18. jūnijā gājienā piedalījās ap 5000 cilvēku. Lai gan kopumā gājiena norises noritēja mierīgi, vairāki cilvēki pulcējās "pret" gājienu, stāvot ielu malās ar plakātiem, uz kuriem bija tādi uzraksti kā „Saki nē LGBT” un „No LGBT Brīva zona”. Rīgas praida noslēguma pasākums notika Vērmanes dārzā, kas pēc pašvaldības lēmuma tika slēgts uz pasākuma norises laiku, pamatojoties uz paaugstinātiem sabiedriskās drošības un kārtības riskiem pasākuma laikā, uz ko norādīja arī tiesībsargājošās iestādes.⁵⁷

Līdzīgi 2023. gada 3. jūnijā Rīgas praida gājienu pavadīja protestētāji un to uzraudzīja liels skaits Valsts un pašvaldības policijas darbinieku. Viena persona tika aizturēta un pret viņu tika uzsākti divi administratīvie procesi - par nepieteiktu piketu un par nepakļaušanos policijas darbinieku likumīgajām prasībām.⁵⁸ Viens no protestētājiem pēc gājiena vērsās pret diviem gājiena dalībniekiem, vienam no galvas noraujot ziedu vainagu, grūstot abus gājiena dalībniekus un izsakot viņiem aizskarošus homofobiskus izteicienus. Par nodarīto pret personu tika ierosināts kriminālprocess un [prokuratūra](#) viņam piemēroja 200 stundas sabiedriskos darbus.

⁵⁷ Ziņu aģentūra LETA, 16.06.2022. Rīgas praida noslēguma pasākuma laikā slēgs Vērmanes dārzu.

⁵⁸ Ziņu aģentūra LETA, 3.06.2023. Praida gājiena laikā Rīgā aizturēta viena persona.

Biedrošanās brīvība

Covid-19 pandēmija samazināja nevalstisko organizāciju darbību finansiālo kapacitāti. Vienlaikus nozīmīgs valsts atbalsts ir “NVO fonds”, kura finansējums palielinājies pieckārt, un EEZ un Norvēģijas grantu programma. Finanšu izlūkošanas dienesta nacionālo risku novērtējums attiecībā uz atsevišķu NVO kategoriju kā augsta riska grupu atstāja negatīvu ietekmi uz gandrīz ceturto daļu Latvijas biedrību un nodibinājumu. Saistībā ar karu Ukrainā ieviesti jauni aizliegumi attiecībā uz politisko partiju darbību. Veikta reforma politisko partiju finansēšanas kārtībā.

Uz pārskata sastādīšanas brīdi Latvijā bija reģistrētas 28 253 biedrības un nodibinājumi, tostarp 354 arodbiedrības,⁵⁹ 64 politiskās partijas un to apvienības,⁶⁰ kā arī 1274 reliģiskās organizācijas.⁶¹

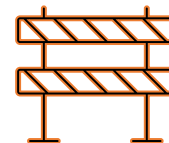
Biedrības un nodibinājumi

No 2019. līdz 2022. gadam jaundibinātu NVO skaits Latvijā ik gadu ir samazinājies, taču 2023. gadā tas atkal atgriezies 2019. gada līmenī.⁶² Valstī darbojas 894 NVO, kuru darbība ir saistīta ar pilsoniskās sabiedrības jomu.⁶³ Latvijas Pilsoniskās alianses (turpmāk – LPA) veiktā NVO aptauja norādīja, ka to darbības būtiskākie šķēršļi ir saistīti ar likumu un noteikumu izmaiņu biežumu, ziedojumu un nodokļu normatīvo regulējumu.⁶⁴

Pārskata periodā NVO finansiālo stāvokli būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmija, samazinot to ienākumus no

Latvijā reģistrētas:
28 253 biedrības un
nodibinājumi
64 politiskās partijas
un to apvienības
1274 reliģiskās
organizācijas

NVO darbības būtiskākie šķēršļi ir saistīti ar likumu un noteikumu izmaiņu biežumu, ziedojumu un nodokļu normatīvo regulējumu.

NVO fonda finansējums 2022. un 2023. gadā bija 1 888 088 eiro (katru gadu)

⁵⁹ Latvijas Atvērto datu portāls, [Biedrību un nodibinājumu darbības jomas](#)

⁶⁰ Latvijas Atvērto datu portāls, [Politisko partiju un to apvienību saraksts](#)

⁶¹ Latvijas Atvērto datu portāls, [Aktuālie ieraksti par reliģisko organizāciju lietās reģistrēto konfesijālo piederību un darbības teritoriju.](#)

⁶² Latvijas Pilsoniskā alianse, [Pilsoniskās sabiedrības organizāciju sektors Latvijā](#) (2024), 14. lpp.

⁶³ Turpat, 23. lpp

⁶⁴ Latvijas Pilsoniskā alianse (2022), [Pilsoniskās sabiedrības organizāciju resursi: esošā situācija un vajadzības](#), 8. lpp

pamatdarbības.⁶⁵ Vienlaikus nozīmīgs finansiāls atbalsts NVO darbībai bija Sabiedrības integrācijas fonda administrētais “[NVO fonds](#)”, kas pilnībā tiek finansēts no valsts budžeta, piešķirot finansējumu NVO projektiem uz konkursa pamata. Pārskata periodā NVO fonda finansējums palielinājies gandrīz piekārt. 2019. gadā NVO fonda finansējums bija 400 000 eiro, 2020. gadā 1 097 000 eiro, 2021. gadā 1 396 500 eiro, 2022. un 2023. gadā 1 888 088 eiro.

Nozīmīgs finansējuma avots bija arī “[Aktīvo iedzīvotāju fonds](#)” jeb Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) un Norvēģijas grantu programma. Tā kopējais finansējums Latvijas pilsoniskās organizāciju projektiem no 2020. līdz 2024. gada bija 7,4 miljoni eiro.

2019. gadā Finanšu izlūkošanas dienests (turpmāk - FID) [publicēja ziņojumu](#), kas tapa kā reakcija uz Moneyval⁶⁶ 2018. gada ziņojumu⁶⁷, kurā bija norādīts, ka ir nepieciešams pastiprināti uzraudzīt NVO sektoru, lai novērstu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riskus. Ziņojumā reliģiskās organizācijas, labdarības organizācijas, organizācijas, kas nodarbojas ar sociālo palīdzību, izmitināšanas jautājumiem, veselības aprūpi, izglītību, pārstāvniecību vai citiem “labiem darbiem” (“*good works*”) tika noteiktas kā augsta riska grupas. Kā risku paaugstinošais faktors tika norādītas NVO aktivitātes starptautiskā līmenī. Vienlaikus ziņojumā tika atzīmēts, ka paaugstinošiem riska faktoriem atbilst mazāk nekā 1% no visiem Latvijas NVO darījumiem. Uz ziņojuma pamata 2019. gadā tika pieņemts stingrāks [regulējums](#) attiecībā uz kredītiestāžu veikto klientu izpēti, kas noteica, ka kredītiestādēm īpaša uzmanība jāpievērš biedrībām un nodibinājumiem, ja ir veikts pārskaitījums vai pārvedums uz ārvalstīm vai tiek veikta skaidras naudas izmaksa un darījuma apmērs pārsniedz 10 000 eiro ekvivalentu.

LPA ziņoja par šāda regulējuma nesamērīgi negatīvo ietekmi uz NVO. Saskaņā ar LPA veikto aptauju 23,7% NVO saskārās ar grūtībām atvērt bankas kontu Latvijas bankās. LPA norādīja, ka FID ziņojumā nav ņemta vērā NVO darbības specifika Latvijā, savukārt bankas ir uzņēmušās pārāk lielu lomu biedrību un nodibinājumu darbības izvērtēšanā, nevērtējot tikai finanšu plūsmas, bet arī saturiskus darbības jautājumus, kā arī to, kam jābūt organizāciju valdēs. LPA arī kritizēja bankas par to, ka tās neskaidro NVO iemeslus atteikumam atvērt bankas kontu vai pieprasīt konta slēgšanu. Tā [aicināja uzlabot](#) Finanšu kapitāla un tirgus komisijas vadlīnijas. Tiesiskais regulējums tika pilnveidots gan attiecībā uz NVO kā bankas klienta izpēti, izslēdzot biedrības un nodibinājumus no paaugstināta riska kategorijas, gan attiecībā uz labāku NVO darbības caurspīdīgumu, piemēram, precizējot [Biedrību un nodibinājuma likumā](#) NVO darbības veidu klasifikāciju.

Pārskata periodā tika izstrādāti grozījumi Biedrību un nodibinājumu likumā. [Likumprojekts](#), kas 2023. gada 15. novembrī Saeimā tika atbalstīts 1. lasījumā, citstarp paredzēja, ka “biedrībai un nodibinājumam savā darbībā aizliegts sniegt atbalstu, tai skaitā arī informatīvu (propagandas), personām vai valstīm, kas grauj vai apdraud demokrātisko valstu teritoriālo nedalāmību, suverenitāti un neatkarību vai konstitucionālo iekārtu.” Gan Saeimas Juridiskais birojs, gan Latvijas

⁶⁵ Latvijas Pilsoniskā alianse (2020), [Latvijas pilsoniskās sabiedrības ilgspējas indekss 2020](#)

⁶⁶ Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu izvērtēšanas ekspertu komiteja

⁶⁷ 2018. gada 4. jūlijā MONEYVAL plenārsēdē apstiprinātais 5. kārtas ziņojums par Latvijas NILLTPF novēršanas sistēmas efektivitāti

Brīvo arodbiedrību savienība (turpmāk - LBAS) [izteica bažas](#), ka attiecīgie grozījumi varētu nesamērīgi ierobežot biedrošanās brīvību. LBAS norādīja uz to, ka "lojalitātes pienākums nedrīkst tikt attiecināts uz jebkuru citu valsti, un lojalitāte nedrīkst tikt attiecināta uz aizliegumu paust brīvu viedokli par valsts iestāžu darbību un/vai netaisnīgu, nekvalitatīvu likumu esamību, uz dalību apmācību pasākumos, forumos un diskusijās, iestājoties par demokrātiskajām vērtībām, apmainoties ar labo praksi." Attiecīgie grozījumi netika atbalstīti.

Politiskās partijas

2022. gadā 16. jūnijā Saeima pieņēma [grozījumus Politisko partiju likumā](#). Tie ieviesa aizliegumu partijām vērsties pret Latvijas vai citu valstu neatkarību, valsts iekārtas vardarbīgu grozīšanu, sniegt attiecīgu atbalstu citām personām vai valstīm, kā arī aicināt nepildīt likumus, ja to nepildīšana apdraud valsts drošību, sludināt vardarbību vai terorismu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, propagandēt karu, veikt darbības, kas vērstas uz naida kurināšanu, slavēt vai aicināt izdarīt noziedzīgus nodarījumus. Grozījumi deva tiesības prokuratūrai vai valsts drošības iestādei izteikt partijai brīdinājumu, ja partijas darbībā tiek konstatētas prettiesiskas darbības pazīmes, vai uzdot pārtraukt šādu rīcību. Ja partijas darbība ir pretrunā ar noteikto aizliegumu, tās darbību var izbeigt, pamatojoties uz tiesas nolēmumu.

Pēc likuma grozījumu pieņemšanas 2022. gada decembrī VDD izteica brīdinājumu partijai "Stabilitātei!" un tās biedriem saistībā ar atbalstu Krievijai un Baltkrievijai.⁶⁸ Savukārt 2023. gada 24. februārī Ģenerālprokuratūra [izteica brīdinājumu](#) partijai "Latvijas Krievu savienība" saistībā ar nepārbaudītu informāciju par Krievijas uzbrukumu Ukrainai tās publikācijās sociālajos tīklos un interneta vietnē. Partijām tika uzdots novērst prettiesiskās darbības.

2020. gada 1. janvārī stājās spēkā [izmaiņas politisko partiju finansēšanas kārtībā](#), sešas reizes palielinot tām valsts budžeta līdzekļu apjomu un ierobežojot privātpersonu ziedojumu apjomu. Šādu grozījumu galvenais mērķis bija mazināt politisko partiju atkarību no privātajiem ziedotājiem. Valsts finansējumu var saņemt tikai tās partijas, par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju. "Sabiedrības par atklātību – Delna" vairākkārt [ir aicinājusi](#) pārskatīt partiju finansēšanas modeli, nodrošinot godīgāku sistēmu attiecībā arī uz reģionālajām partijām, kuras nepiedalās Saeimas vēlēšanās.

2022. gada 15. decembrī ST pasludināja [spriedumu](#) lietā, kurā pieteicējs bija politiskā partija "Mēs – Talsiem un novadam", atzīstot, ka Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma norma, kas neparedz reģionālo partiju finansēšanu atbilst vienlīdzīguma principam. ST atzina, ka "politiskajām partijām, kuras darbojas nacionālā līmenī un spējušas iegūt vairāk nekā divu procentu vēlētāju atbalstu, un tām politiskajām partijām, kuras darbojas reģionālā līmenī, ir atšķirīgas funkcijas ilgtspējīgas politikas veidošanā un demokrātijas stiprināšanā."

⁶⁸ Valsts Drošības dienesta [2022. gada pārskats](#).

Mazākumtautību tiesības un integrācijas jautājumi

Apstiprinātas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021. -2027. gadam”. Notiek pilnīga pāreja uz visu līmeņu izglītību valsts valodā. Bezmaksas valsts valodas apmācības bija pieejamas atsevišķās pašvaldībās, pedagogiem, bezdarbniekiem, Ukrainas civiliedzīvotājiem un trešo valstu valstspiederīgajiem. Pieņemti grozījumi Darba likumā un Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā, kuri ierobežo svešvalodu lietošanu. Atrisināts ebreju īpašumu restitūcijas jautājums.

Statistika

Uz 2023. gada beigām Latvijā dzīvoja 1 175 902 latviešu, 445 612 krievu, 55 929 - baltkrievu, 56 675 - ukraiņu, 35 446 – poļu, 20 530 – lietuviešu. Vislielākais mazākumtautību skaits ir Daugavpilī - 79% (46,9% ir krievi, poļi – 12,8%, baltkrievi – 7,1%), Rīgā - 53,4% (34,6% ir krievi) un Rēzeknē - 52,6% (40,8% - krievi).

Politikas plānošana

2021. gadā Ministru Kabinets apstiprināja [“Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam”](#). Vadlīnijas noteica, ka “saliedētas sabiedrības politikas virsmērķis ir nacionāla, solidāra, atvērta un pilsoniski aktīva sabiedrība, kuras pastāvēšanas pamats ir Satversmē noteiktās demokrātiskās vērtības un cilvēktiesības, latviešu valoda un latviskā kultūrtelpa”. Vadlīnijas paredzēja rīcību trīs virzienos - nacionālās identitātes stiprināšanā, pilsoniskās sabiedrības attīstībā un

Latvijas iedzīvotāju skaits pēc tautības¹

	2023	%
Latvieši	1 175 902	62
Krievi	445 612	24
Baltkrievi	55 929	3
Ukraiņi	56 675	3
Poļi	35 446	2
Lietuvieši	20 530	1
Citas tautības, ieskaitot neizvēlētu un nezināmu	92 914	5
Pavisam	1 883 008	100

4 630 romi dzīvoja Latvijā uz 2024. gada sākumu

47% romu nav pamatzglītības

40 miljonus eiro valsts izmaksās ebreju restitūcijas fondam

integrācijā. Uz vadlīniju pamata tika izstrādāts pasākumu [rīcības plāns](#) 2022. un 2023. gadam. Tas ietvēra tostarp atbalstu tādām aktivitātēm, kas ir vērstas uz mazākumtautību un latviešu jauniešu sadarbību⁶⁹ un trešo valstu valstspiederīgo integrāciju.

2019. gadā Rīgas pašvaldībā tika pieņemtas [Rīgas pilsētas sabiedrības integrācijas pamatnostādnes 2019. – 2024. gadam](#). Pamatnostādņu rīcības plāna ietvaros, citstarp tiek piešķirts finansējums pasākumiem mazākumtautību kultūras identitātes saglabāšanai, kā arī valsts valodas apmācībām dažādām grupām.

Izglītības reforma

Pārskata periodā ir veiktas būtiskas izmaiņas izglītības sistēmā attiecībā uz iespējām iegūt izglītību daļēji mazākumtautību valodās. 2018. gadā tika pārskatīta bilingvālā izglītība mazākumtautību skolās, kas paredzēja latviešu valodas kā mācību valodas proporcijas palielināšanu, ievērojami samazinot mazākumtautību valodas proporciju izglītības programmās. Tā no 1. līdz 6.klasei mācību saturam latviešu valodā bija jābūt vismaz 50%, bet no 7. - 9. klasei vismaz 80%. Vidusskolas posmā no 10. - 12. klasei visas programmas bija jāīsteno tikai latviešu valodā. 2019. gadā [Satversmes tiesa atzina](#), ka attiecīgas likuma normas atbilst Satversmei, citstarp secinot, ka normas neierobežo pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo iespējas kopt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Reformas atbilstību ECK vērtēja arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa. 2023. gadā tā pasludināja divus spriedumus – [Villuļina un citi pret Latviju](#) un [Džibuti un citi pret Latviju](#). Iesniedzēji apgalvoja, ka 2018. gadā īstenotā izglītības reforma ierobežo bērnu tiesības uz pieeju izglītībai un diskriminē viņus valodas dēļ. Abās lietās ECT neatzina, ka būtu noticis ECK pārkāpums gan attiecībā uz valsts un pašvaldības, gan privātām izglītības iestādēm. ECT atzina, ka no ECK neizriet valsts pienākums nodrošināt izglītību mazākumtautību valodās.

2022. gadā Saeima pieņēma jaunus grozījumus Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā, kas noteica pilnu vispārējās izglītības programmu valsts, pašvaldību un privātajās izglītības iestādēs pāreju tikai uz latviešu valodu. Ar [Izglītības likuma grozījumiem](#) tika noteikts, ka turpmāk pašvaldībām ir jānodrošina iespēja mazākumtautību izglītojamiem interešu programmas ietvaros bez maksas apgūt mazākumtautību valodās tikai tos priekšmetus, kas ir saistīti ar to kultūru un valodu.

Pāreju paredzēts pabeigt līdz 2025. gadam. No 2023. gada 1. septembra pāreja uz mācībām latviešu valodā notiek visās pirmsskolas izglītības iestādēs, kā arī vispārīzglītojošās pamatizglītības programmas 1., 4. un 7. klasēs. No 2024. gada 1. septembra - 2., 5. un 8. klasēs, bet no 2025. gada 1. septembra - arī 3., 6. un 9. klasēs.

Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM) [datiem](#) 2023./2024.gadā reforma aptvēra 51% pirmsskolas (t.sk. privātās), kurās ir bērni, kuri iepriekšējā mācību gadā apguva

⁶⁹ SIF projektu konkursos programmai 2020. un 2021. gadā bija paredzēts finansējums EUR 31 303,00 gadā, vienam projekta piešķirot līdz 5,200 eiro, 2022. un 2023. gadā finansējums palielinājās līdz 86,000 eiro gadā un viena projekta maksimālais finansējums līdz 10,000 eiro. <https://www.sif.gov.lv/lv/mazakumtautibu-un-sabiedribas-saliedetibas-programma>

mazākumtautību izglītības programmas, no kopējā pirmsskolu skaita (317 pirmsskolas izglītības iestādes); 11,6% bērnus, kuri iepriekšējā mācību gadā pirmsskolā apguva mazākumtautību izglītības programmas, no kopējā bērnu skaita (11 010 bērnu).

Pamatskolas līmenī reforma aptvēra 45,1% skolas (t.sk. privātās), kurās ir skolēni, kuri iepriekšējā mācību gadā apguva mazākumtautību izglītības programmas, no kopējā skolu skaita (285 skolas); 14,8% 1. klases skolēnu īpatsvars (3 276); 23,1% 4. klases skolēnu īpatsvars (4 678); 24,1% 7. klases skolēnu īpatsvars (4 574).

Pāreja uz mācībām tikai latviešu valodās aktualizēja jautājumu par daļas mazākumtautību skolotāju latviešu valodas prasmes līmeni, kam jābūt C1 līmenī. Lai arī par to nav visaptverošu un precīzu datu, Valsts valodas centrs (turpmāk - VVC) [apgalvoja](#), ka valsts valodu nepietiekamā līmenī zina 10% – 30% skolotāju, kā arī tā ir atšķirīga dažādās izglītības iestādēs. 2023. gadā IKVD neatbilstošas valsts valodas zināšanas [konstatēja](#) galvenokārt pedagogiem Rīgā. Kopš 2022. gada septembra, kad Saeima pieņēma grozījumus Izglītības likumā par pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā, VVC [konstatēja](#) kopumā 220 pedagogus ar nepietiekamām valsts valodas prasmēm. No viņiem 157 atbrīvoti no darba, 37 atradās pārejošā darba nespējā, astoņi - atstādināti, bet viens atradās atvaļinājumā. 17 pedagogi bija nokārtojuši valsts valodas prasmes pārbaudījumu.

Izm ir veikusi [aptaujū par vienotas skolas īstenošanas rezultātiem](#) 2023./2024. mācību gadā. Pārejai uz mācībām valsts valodā 2023. gadā mazākumtautību skolēnu un skolotāju atbalstam tika nodrošināts Eiropas Savienības fondu līdzfinansējums vairāk nekā 1,5 miljonu eiro apmērā. 2023. gadā tika piešķirts papildu finansiālais atbalsts 1,7 miljonu eiro apmērā mazākumtautību skolu pedagogiem un atbalsta personālam, logopēdiem un skolotājiem pagarinātajās dienas grupās saistībā ar pilnīgu pāreju uz mācībām valsts valodā.

Valodas reforma skara arī augstākās izglītības iestādes. 2018. gada [grozījumi Augstskolu likumā](#) noteica, ka izglītības programmām gan valsts, gan privātajās augstskolās ir jābūt valsts valodā. Izņēmums var būt piemērots tikai attiecībā uz ES oficiālajām valodām un mācību programmas, kas ir saistītas ar valodu un kultūru. Izskatot likuma grozījumu attiecībā uz privātajām augstskolām atbilstību Satversmei, ST [atzina](#), ka izglītības grozījumi attiecībā uz svešvalodām, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, atbilst Satversmei.⁷⁰

2023. gada oktobrī Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja [pieņēma ceturto viedokli par Latviju](#) attiecībā uz Konvencijas īstenošanu. Konsultatīvā komiteja asi kritizēja Latviju par valodas reformu izglītības iestādēs. Konsultatīvā komiteja mudinājusi iestādes pārskatīt lēmumu pakāpeniski izbeigt bilingvālo mācību modeli. Starp komitejas rekomendācijām ir aicinājums pārskatīt lēmumu par pāreju uz izglītību tikai latviešu valodā un saglabāt apmācības daļēji mazākumtautību valodās pamatprogrammas ietvaros, ja pēc tā ir pieprasījums, kā arī saglabāt iespēju mācīties mazākumtautību valodās mazākumtautību dibinātās izglītības iestādēs. Latvijas valdība [komentāros par komitejas viedokli](#) nepiekrīta šīm rekomendācijām, argumentējot, ka “pāreja uz vienotu izglītības sistēmu latviešu

⁷⁰ Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra spriedums Nr. 2020-33-01

valodā ir nepieciešams solis izglītības kvalitātes nodrošināšanai, padomju okupācijas seku pārvarēšanai un sabiedrības integrācijai.”

2023. gadā veiktajā aptaujā par attieksmi pret pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā, 32% respondentu uzskatīja, ka tā saliedēs sabiedrību, 31% - ne saliedēs, ne šķels, 32% - šķels. No tiem, kas uzskatīja, ka saliedēs, latviešu vidū tādi ir 37%, cittautiešu – 23%; ka šķels – 27% latviešu vidū, 38% - cittautiešu vidū.

Latviešu valodas apmācības

Lai gan valsts politika sabiedrības saliedētības jomā balstās uz valsts valodu kā vienu no pamatelementiem un atbilstoši Valsts valodas politikas pamatnostādņem 2021.-2027. gadam viens no rīcības uzdevumiem ir nodrošināt iespēju ikvienam pilnveidot latviešu valodas prasmi, tomēr valsts budžeta finansējums latviešu valodas apguvei mērķtiecīgi visām mazākumtautībām netika paredzēts. Bezmaksas latviešu valodas kursus plašam pašvaldības iedzīvotāju skaitam, tostarp mazākumtautībām pārskata periodā nodrošināja vairākas pašvaldības, piemēram, Rīgā, Jūrmalā, Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī. Rīgā no 2019. līdz 2023. gadam pašvaldība ir piešķirusi finansējumu 615 187,28 eiro apmērā, nodrošinot 4 046 personu apmācības. Pašvaldība ziņoja, ka pieprasījums pēc kursiem ir ļoti liels un vietas tiek aizpildītas ļoti ātri.⁷¹

Ar ES fondu un valsts budžeta līdzfinansējumu bezmaksas valsts valodas apmācības bija pieejamas tādām grupām kā bezdarbnieki, bezdarba riskam pakļautie, trešo valstu valsts piederīgie, tostarp patvēruma meklētāji un starptautiskās aizsardzības saņēmēji, un reemigranti. Ukrainas civiliedzīvotāju latviešu valodas apmācībai 2022. gadā bija pieejams valsts finansējums 3 miljonu eiro apmērā, 2023. gadā pirmajā posmā - 743 000 eiro un otrajā posmā 4 miljonu apmērā. Nodarbinātības valsts aģentūra (turpmāk - NVA) Konkurētspējas paaugstināšanas pasākumu programmas ietvaros 2023. gadā pieāvāja pirmsskolas un pamatizglītības pedagogiem iespējas attīstīt valsts valodas prasmes bezmaksasursos. No ES Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (turpmāk - PMIF) 2019. - 2020. gadā tika piešķirti 1,533 miljoni eiro trešo valstu valsts piederīgo latviešu valodas apmācībai. Savukārt 2023. gadā ar PMIF finansējumu tika uzsākti četri latviešu valodas apmācību projekti par kopsummu 2,299 miljoni eiro. 25% tiek līdzfinansēti no valsts budžeta. Projektu īstenošana turpināsies līdz 2026. gadam.

Ar priekšlikumiem piešķirt bezmaksas latviešu valodas apmācībām visiem Latvijas iedzīvotājiem 2022. gada nāca Saskaņas deputāti,⁷² bet 2023. gadā “Progresīvie”, taču priekšlikumi tika noraidīti.

Svešvalodu lietošanas ierobežojumi

2018. gadā Darba likumā tika pieņemti vairāki grozījumi, kas ir galvenokārt vērsti uz krievu valodas lietojuma ierobežošanu darba tirgū, tostarp aizliedzot darba devējam prasīt no darbinieka konkrētas svešvalodas prasmi, ja tās lietošana neietilpst darba pienākumos.

⁷¹Ziņu aģentūra LETA, Divu dienu laikā Rīgā gandrīz pilnībā nokomplektētas pavasara sesijas grupas latviešu valodas bezmaksas apguvei, 08.01.2020.

⁷²Ziņu aģentūra LETA, KM parlamentārais sekretārs aicina nepiešķirt naudu latviešu valodas kursiem, jo tie neesot efektīvi, 1.12.2020.

2023. gada nogalē “Nacionālā apvienība” iesniedza Saeimai jaunus priekšlikumus grozījumiem Darba likumā. Sākotnējs priekšlikums paredzēja noteikt konkrētu profesiju un amatu uzskaitījumu, kuros būtu pieļaujams prasīt krievu valodas zināšanas - universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskajam personālam, bibliotekāriem, arhīvistiem un tiem radniecīgu profesiju vecākajiem speciālistiem, kā arī rakstniekiem, žurnālistiem un lingvistiem. Priekšlikumu autori norādīja, ka ar grozījumiem tiks aizstāvētas darbinieku tiesības darba pienākumu veikšanas laikā izmantot valsts valodu un netikt diskriminēti ar nepamatotām prasībām pēc krievu valodas zināšanām. Iesniegto grozījumu redakciju kritizēja Saeimas Juridiskais birojs un tiesībsargs, norādot, ka jau patreiz Darba likuma regulējums ir piemērots un pietiekams, lai novērstu diskrimināciju darba tirgū valodas dēļ. Tiesībsargs arī [norādīja](#), ka problēma ir nevis tiesiskajā regulējumā, bet gan tā ieviešanā praksē.⁷³

2023. gada jūnijā Saeima pieņēma [grozījumus](#) Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā, nosakot ka apmaksātajai priekšvēlēšanu aģitācijai jābūt valsts valodā. Grozījumi nosaka, ka valsts valodā jābūt tai visai priekšvēlēšanu aģitācijai un aģitācijas materiāliem. Aģitācijas materiāli var ietvert vai aģitācija var tikt nodrošināta ar tulkojumu Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās pirms Eiropas Parlamenta vēlēšanām un pašvaldību vēlēšanām.

Romu situācija

Latvijā 2024. gada 1. janvārī bija reģistrēti 4630 romi.⁷⁴ Atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes [datiem](#), 12 gadu laikā romu tautības iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 1 476 cilvēkiem, bet to īpatsvars visu iedzīvotāju vidū samazinājies no 0,3 % līdz 0,2 % 2024. gada sākumā. Lielākā daļa romu dzīvoja Kurzemē - 27,3 %. Rīgas reģionā dzīvoja 22,4 %, Latgalē - 19,6 %, Zemgalē - 19,2 %, bet Vidzemē - 11,5 %.

Romu skaits Latvijā.

Avots: [Centrālās statistikas pārvalde](#)

2019. gads	2020. gads	2021. gads	2022. gads	2023. gads	2024. gads
4983	4891	4838	4784	4677	4630

Romi joprojām ir viena no vismazāk sociāli aizsargātām grupām Latvijā. To vidū ir augstāks īpatsvars ar personām, kas nav ieguvušas obligāto pamatizglītību, salīdzinot ar pārējiem Latvijas iedzīvotājiem - vecumā virs 25 gadiem pamatskolas izglītību nav ieguvuši 1,1% visu iedzīvotāju un 32,5% romu.⁷⁵ Atbilstoši [pētījuma par romu situāciju Latvijā](#) 2023. gadā ietvaros veiktajai aptaujai 47,7% romu bērni nevēlas apmeklēt skolu negatīvas attieksmes no citiem skolēniem dēļ, 44% - agras ģimenes veidošanas prakses dēļ, 41,4% tādēļ, ka bērnam ir grūtības mācībās. Arī

⁷³ Uz pārskata izdošanas dienu grozījumi vēl netika pieņemti.

⁷⁴ Centrālā statistikas pārvalde, [Iedzīvotāji pēc tautības gada sākumā 1935 - 2024](#)

⁷⁵ Centrālā statistikas pārvalde, [Sociālā iekļaušanās. Izglītība](#)

nodarbinātības līmenis romu vidū ir trīs reizes mazāks nekā vidējā Latvijas iedzīvotāju nodarbinātības līmenis.⁷⁶ Romu bezdarba galvenie iemesli ir izglītības trūkums un diskriminācija.⁷⁷

Romu vidū ir sliktākā situācija ar mājokli. Piemēram, trīs no pieciem romu iedzīvotājiem dzīvo mājoklī bez centrālapkures, bet Latvijā vidēji tikai viens no pieciem iedzīvotājiem dzīvo mājoklī bez centrālapkures. 45,3 % romu nebija pieejama vannas istaba vai duša mājoklī (Latvijā vidēji 13,8 %).⁷⁸

Lai nodrošinātu Eiropas Savienības 2021. gada 12. martā apstiprinātā [Eiropas Padomes ieteikuma par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību \(2021/C 93/01\) 1. panta](#) izpildi, 2022. gada maijā Latvijas valdība apstiprināja [Plānu romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam](#). Plāna mērķis ir veicināt romu līdzdalību dažādās sabiedrības dzīves jomās – izglītības, nodarbinātības, veselības, mājokļu, pilsoniskās sabiedrības, kultūras u.c. jomās. Piemēram, plāns paredz romu skolotāju palīgu nodrošināšanu izglītības iestādēs, kurās mācās romu bērni, nodrošinot individualizēto sadarbību ar romu bērnu vecākiem. Plāns paredz romu arī bērnu pirmsskolas izglītības vecuma uzskaites mehānisma izveidi ar mērķi apzināt tos bērnus, kuri neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādes. Tomēr lielāko daļu finansējuma plānā iekļautajiem sociālajiem pasākumiem nodrošina ES, vai to veido vispārēji, visiem iedzīvotājiem kopumā paredzēti pasākumi.

Romi kā specifiska mērķgrupu ir iekļauta vairākos politikas plānošanas dokumentos. Piemēram, 2021. gada apstiprinātās [Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021. -2027. gadam](#) ir noteikts, ka pasākumi romu skolēnu atbalstam un iesaistei izglītībā ir viena no nozīmīgām prioritātēm. Tas, citstarp, paredz attīstīt romu skolotāju palīgu praksi izglītības iestādēs, kurās mācās lielāks skaits romu bērnu. [Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam](#) noteic, ka ir jānodrošina labāku pieeju veselības aprūpes atbalsta pasākumiem romiem, kuri ir saskārušies ar seksuālās un reproduktīvās veselības problēmām, HIV, vīrusu hepatītiem, kā arī ar informācijas trūkumu par dažādiem pieejamajiem veselības pakalpojumiem. [Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam](#) romi ir iekļauti kā viena no pakļautas nabadzības riskam pakļautām grupām, taču rīcības plānā nav iekļauti īpaši pasākumi romu atbalstam.

Kultūras Ministrijas paspārnē kopš 2012. gada darbojas Romu integrācijas politikas īstenošanas konsultatīvā padome.³⁹ Tās mērķis ir veicināt Latvijas romu integrāciju un novērtēt tās īstenošanu, stiprināt romu kopienas un valsts pārvaldes institūciju sadarbību, kā arī veicināt romu kopienas pilsonisko līdzdalību.

IZM izglītības monitoringa dati par 2016./2017. gadu parādīja, ka no 900 romu bērnu, kas apmeklē skolu, 34,2% mācās pēc speciālās izglītības programmas. Romu skaits programmās pēc kurām mācās skolēni ar mācīšanas traucējumiem sastādīja 22,4%, bet speciālās pamatzglītības programmās skolēniem ar garīga rakstura traucējumiem – 39%. Tādējādi neproporcionāli liels

⁷⁶ Centrālā statistikas pārvalde, [Sociālā iekļaušanās. Nodarbinātība](#)

⁷⁷ SIA "Civitta Latvija" (2023), PĒTĪJUMS PAR ROMU SITUĀCIJU LATVIJĀ 60.lpp

⁷⁸ Centrālā statistikas pārvalde, [Sociālā iekļaušanās. Mājokļa apstākļi](#)

romu bērnu skaits apmeklēja speciālās izglītības iestādes, kas norādīja arī uz trūkumiem bērnu diagnožu uzstādīšanas kārtībā. 2019. gadā Eiropas Padomes Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI) aicināja Latviju steidzami novērst romu bērnu nepamatotu iekļaušanu speciālās izglītības programmās. Arī 2022. gadā [tiesībsargs savā pētījumā](#) ir konstatējis, ka romu bērniem, iespējams, nepamatoti tiek noteiktas speciālās izglītības programmas, kas paredzētas izglītojamajiem ar iedzimtiem garīgās attīstības traucējumiem. Tiesībsargs ir aicinājis IZM izvērtēt pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju darbu, iespējami nepamatoti ievievojot romu tautības bērnus speciālajās izglītības iestādēs vai sniedzot izglītību neatbilstošās speciālās izglītības programmās. Pētījumā par romu situāciju Latvijā 2023. gadā ir secināts, ka romu skaits izglītības iestādēs Latvijā netiek monitorēts kopš 2016./17. mācību gada.

KM kopš 2016. gada ar Eiropas Komisijas atbalstu attīsta Latvijas romu platformu, kas ir koordinācijas mehānisms, lai uzlabotu visu romu integrācijas procesā iesaistīto pušu sadarbību, komunikāciju, pieredzes apmaiņu un informētību. Viens no būtiskiem Latvijas romu platformas projektu pienesumiem romu integrācijai ir atbalsts romu mediatoru⁷⁹ darbam vairākās Latvijas pašvaldībās. Pašvaldības atzīst, ka sadarbība ar romu mediatoriem ir pozitīva un palīdz komunikācijā ar romiem. Pamatā mediatoru darbs tika apmaksāts no projekta līdzekļiem, taču ierobežotā apmērā un ir kopumā zemu atalgots. Viena no Eiropas Padomes Konsultatīvas komitejas [rekomendācijām](#) Latvijai ir nodrošināt valsts finansējumu romu mediatoriem, kurās ir ievērojams romu skaits.

Attīstība ebreju īpašumu restitūcijas jautājumā

Pēc vairāku gadu diskusijām 2022. gada 10. februārī Saeima galīgajā lasījumā pieņēma [likumu](#) Par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas ebreju kopienai. Tas paredz atlīdzināt daļu no restitūcijas laikā neatgūtā īpašuma valsts noteiktās kadastrālās vērtības. Jauns likums pieņemts, lai likvidētu vēsturiskās netaisnīgās sekas, kas radušās nacistiskā totalitārā režīma īstenotā holokausta un padomju komunistiskā totalitārā režīma darbības rezultātā Latvijas teritorijā. Kopumā zaudējumi, kas radušies, nelikumīgi atsavinot nekustamo īpašumu ebreju kopienai, ir vairāk nekā 47 miljoni eiro.

Likums noteic, ka atlīdzinājumu uzsāks 2023. gadā un to pabeigs līdz 2032. gada beigām. Atlīdzinājumu varēs izmantot vienīgi likumā noteiktajiem mērķiem un pasākumiem Latvijā, kā arī sociālās un materiālās palīdzības sniegšanai tiem Latvijas teritorijā holokausta cietušajiem, kuri dzīvo ārpus Latvijas. Piešķirtos līdzekļus Latvijas ebreju kopienas restitūcijas fonds drīkstēs izmantot tikai tādu pasākumu un projektu finansēšanai Latvijā, kuri saistīti ar reliģiju, kultūru, izglītību, zinātnei, veselības aprūpi, vēsturi, sportu, labdarību, Latvijas ebreju kultūrvēsturiskā mantojuma atjaunošanu un saglabāšanu. Tāpat tos varēs izmantot Latvijas ebreju draudžu un

⁷⁹ Romu mediatoru galvenais uzdevums ir veicināt un nodrošināt dialogu un sadarbību starp romu ģimenēm un pašvaldības iestāžu, kā arī valsts aģentūru speciālistiem tādās jomās kā izglītība, sociālie jautājumi, nodarbinātība, bērnu tiesības u.c. Dažādos periodos tie darbojās Rīgā, Valmierā, Ventspilī, Jelgavā, Dobelē, Viļakā, Talsos. Covid-19 pandēmijas laikā mediatori sniedza nepieciešamu palīdzību romu ģimenēm, tostarp ar attālināto bērnu mācību procesu.

kopienu padomē ietilpstošo organizāciju darba atbalstam, Latvijas sabiedrības integrācijas, vienotības un pilsoniskās sabiedrības attīstības veicināšanai, kā arī ebreju kopienas un fonda īpašuma apsaimniekošanai.

Par mediju saturu mazākumtautību valodās lasīt [Vārda brīvības](#) sadaļā

Pilsonība un uzturēšanās tiesības

Sākot no 2020. gada 1. janvārī nepilsoņu bērniem automātiski piešķir Latvijas pilsonību. Satversmes tiesa atzina par atbilstošu Satversmei Pilsonības likuma normu par pilsonības atņemšanu personai, kura to ieguva negodprātīgā ceļā vairāk nekā pirms 10 gadiem. Pieņemti grozījumi Imigrācijas likumā, kas uzliek par pienākumu Krievijas Federācijas pilsoņiem, kas agrāk bija Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi, apliecināt latviešu valodas zināšanas, lai pagarinātu uzturēšanās tiesības Latvijā.

2023. gadā Latvijā dzīvoja:
1 621 208 jeb 86,1% Latvijas pilsoņi
175 401 jeb 9,3% nepilsoņi
86 399 jeb 4,6% citu valstu pilsoņi

Pilsonība un naturalizācija

2023. gadā Latvijā dzīvoja 1 883 008 iedzīvotāji. No tiem - Latvijas pilsoņi – 1 621 208 jeb 86,1%, nepilsoņi - 175 401 jeb 9,3%, citu valstu pilsoņi – 86 399 jeb 4,6% (t.sk. 31 209 Krievijas pilsoņu; 23 770 – Ukrainas pilsoņi).⁸⁰ Laikā no 2019. līdz 2023. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā ir samazinājies par 36 960.

No [Latvijas pilsoņiem](#) - 1 174 880 jeb 72,5% ir latvieši, 298 684 jeb 18,4 % ir krievi, 27 944 jeb 1,7 % poļi, 25 240 jeb 1,56 % baltkrievi, 15 691 jeb 0,97% ir ukraiņi, 14 590 lietuvieši, 4432 romi, 3106 ebreji, 970 igauņi, 55 671 jeb 3,43% ir cita tautība, t.sk. neizvēlēta vai nezināma.

Saskaņā ar PMLP [datiem](#) kopš naturalizācijas procesa sākuma 1995. gada 1. februāra saņemti 151 495 naturalizācijas iesniegumi par 165 019 personām. Ar Ministru kabineta rīkojumu Latvijas pilsonība tika piešķirta 149 425 personām, to skaitā 14 666 nepilngadīgie bērni, kas naturalizējās kopā ar vecākiem.

Naturalizēto personu skaits pēdējos gados ir samazinājies, jau vairākus gadus nepārsniedzot 1000 personas gadā. 2019. gadā

Naturalizēto pilsoņu skaits:

2019. gadā – 808 personas
2020. gadā – 725 personas
2021. gadā - 419 personas
2022. gadā – 518 personas,
2023. gadā – 595 personas.

⁸⁰ Centrālā statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc tautības un valstiskās piederības gada sākumā.](#)

naturalizējās 808 personas, 2020. gadā – 725, 2021. gadā tikai 419 (Covid-19 pandēmijas ietekmē), 2022. gadā – 518 personas, 2023. gadā – 595 personas. Vienlaikus dati rāda, ka Ukrainas kara ietekmē pieauga naturalizācijas iesniegumu skaits – 2022. un 2023. gadā 1175 un 1269 pieteikumu (salīdzinājumā – 2019. gadā bija 1067 pieteikumu, 2020. gadā – 669, 2021. gadā – 562⁸¹), taču apmērām [puse pretendentu nenokārtoja](#) latviešu valodas un vēstures eksāmenu.

Nepilsoņi

2023. gadā no 175 401 nepilsoņiem lielākā daļa bija krievi – 115 719, baltkrievi – 24 999, ukraiņi – 17 214.⁸² No 175 401 nepilsoņiem lielākā daļa jeb 88 930 dzīvoja Rīgā, 10 705 - Daugavpilī, 8 289 - Liepājā, 6 082 - Jūrmalā, 5 807 - Jelgavā.⁸³ 75,5% nepilsoņu bija vecāki par 50 gadiem.⁸⁴ 83 137 jeb 47,5% nepilsoņi bija dzimuši Latvijā, savukārt 92 264 jeb 52,6% dzimuši ārpus Latvijas.⁸⁵

2019. gada 17. oktobrī Saeima pieņēma likumu [“Par nepilsoņa statusa piešķiršanas izbeigšanu bērniem”](#). Tas noteica, ka jaundzimušajiem pēc 2020. gada 1. janvāra vairs nepiešķirs nepilsoņa statusu, bet piešķirs Latvijas pilsonību, ja vien bērna vecāki nav vienojušies par citas valsts pilsonības piešķiršanu un bērns nebūs citas valsts pilsonis. Ja bērns ir dzimis ārpus Latvijas vai viens no viņa vecākiem ir citas valsts pilsonis, vecākiem, lai bērnu atzītu par Latvijas pilsoni, PMLP ir jāiesniedz iesniegums un dokumenti, kas apliecina, ka bērns nav un nav bijis nevienas valsts pilsonis. Atbilstoši PMLP datiem 2016. gadā kā nepilsoņi bija reģistrēti 47 bērni, 2017. gadā – 51, 2018. gadā - 33 bērni. Pirms tam, no 2013. gada līdz jaunā likuma pieņemšanai viens nepilsoņa vecāks varēja reģistrēt bērnu par Latvijas pilsoni. Automātiski piešķirt Latvijas pilsonību nepilsoņu bērniem kopš 90. gadu vidus acināja daudzas starptautiskās organizācijas.

2023. gadā tiesībsargs [konstatēja](#) bērna labāko interešu neievērošanu no valsts iestāžu puses, lai bērnam ar Latvijas nepilsoņa statusu, kuru adoptēja ārvalstu pilsoņi, tiktu piešķirta Latvijas pilsonība. Konkrētajā lietā pēc aizgādības tiesību atņemšanas vecākiem piecus gadus vecs bērns nonāca audžuģimenē, līdz viņu adoptēja ārvalsts pilsoņi. Lai arī vairāk nekā četrus gadus bērna juridiskais pārstāvis bija bāriņtiesa, tā neveica darbības, lai bērns iegūtu Latvijas pilsoņa statusu. Pēc adopcijas vecāki lūdza PMLP piešķirt bērnam pilsonību, taču saņēma atteikumu, jo pašiem vecākiem nebija Latvijas pilsonības. Tiesībsargs konstatēja, ka ne bāriņtiesa, ne PMLP nevērtēja bērna labākās intereses un nenodrošināja fundamentālu bērna identitātes aspektu – pilsonību. Vecāku strīds ar PMLP tika nodots izskatīšanai administratīvajā tiesā.

2023. gada 1. septembrī stājās spēkā steidzamības kārtā pieņemtie [grozījumi leroču aprites likumā](#), ar kuriem ierobežo Latvijas nepilsoņu un citu valstu pilsoņu tiesības turēt ieročus. Grozījumu

⁸¹ Covid-19 pandēmija.

⁸² Centrālā statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc tautības un valstiskās piederības gada sākumā – Valstiskā piederība, Tautība, Rādītāji un Laika periods](#)

⁸³ Centrālā statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāji pēc valstiskās piederības reģionos un valstspilsētās gada sākumā – Teritoriālā vienība, Laika periods un Valstiskā piederība](#)

⁸⁴ Centrālā statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāji pēc dzimuma, valstiskās piederības un pa vecuma grupām gada sākumā – Dzimums, Vecuma grupa, Laika periods un Valstiskā piederība](#)

⁸⁵ Centrālā statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāji pēc valstiskās piederības un dzimšanas valsts gada sākumā – vienības mainīgais, Valstiskā piederība, Laika periods un Dzimšanas valsts](#)

mērķis bija stiprināt valsts drošību saistībā ar Krievijas uzbrukumu Ukrainai. Tie noteica pārejas periodu līdz 2023. gada 1. septembrim, kad anulē izsniegtās ieroču atļaujas nepilsoņiem, kā arī personām, kuras Latvijā saņēmušas pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, bet nav no NATO dalībvalsts, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalsts, Austrālijas Savienības, Brazīlijas Federatīvās Republikas, Jaunzēlandes vai Ukrainas pilsonis. Šīs personas nevar turēt savā īpašumā un lietot sporta un medību ieročus, gāzes ieročus un kolekcionāru ieročus. Saskaņā ar Valsts policijas licencēšanas un atļauju sistēmas biroja [informāciju](#) 40 nepilsoņu starplaikā bija naturalizējušies un 10 vēl bija naturalizācijas procesā. Likuma grozījumi skāra ap 1200 nepilsoņus.

2023. gada 11. novembrī ST [atzina](#) par Satversmes 91. panta pirmajam teikumam atbilstošu regulējumu, kas nosaka Latvijas pilsonības atņemšanas termiņa skaitījumu gadījumos, kad pilsoņa tiesību atjaunošanas vai naturalizācijas procesā persona sniegusi nepatiesas ziņas vai noklusējusi faktus, kas attiecas uz Latvijas pilsonības iegūšanas vai atjaunošanas nosacījumiem. ST uzsvēra, ka persona nevar paļauties uz pilsonības saglabāšanu, ja tā iegūta negodprātīgā ceļā. Vienlaikus ST norādīja uz iestāžu un tiesu pienākumu netipiskos gadījumos vērtēt lēmuma par pilsonības atņemšanu samērīgumu. Minētajā lietā PMLP pieņēma lēmumu par pilsonības atņemšanu personai, jo šī persona 1995. gadā, apliecinot savu piederību Latvijas pilsoņu lokam, noklusējusi faktu, ka tai ir Krievijas pilsonība. Pieteikuma iesniedzējs uzskatīja, ka apstrīdētā norma ir pretrunā Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, jo kopējais termiņš, kurā var atņemt pilsonību personai, kas to ieguvusi vai atjaunojusi līdz 2013. gada 1. oktobrim, pārsniedz 10 gadus. Savukārt personai, kura pilsonību ir ieguvusi vai atjaunojusi pēc 2013. gada 1. oktobra, tās atņemšanas termiņš saskaņā ar Pilsonības likuma 24. panta trešo daļu ir 10 gadi.

Grozījumi Imigrācijas likumā un Repatriācijas likumā

2022. gadā, reaģējot uz Krievijas uzbrukumu Ukrainai, un, lai samazinātu riskus valsts drošībai, Saeima [gandrīz pilnībā apturēja](#) pirmreizējo termiņuzturēšanās atļauju izsniegšanu Krievijas Federācijas un Baltkrievijas Republikas pilsoņiem. Izņēmums tika veikts tikai attiecībā uz ģimenes apvienošanu, starptautisko aizsardzību, nodarbinātību, kas ir noteikta ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, valsts interesēm vai humāniem apsvērumiem.

Lai stiprinātu valsts drošību, 2022. gada rudenī aizejošā Saeima steidzamības kārtībā pieņēma Imigrācijas likuma [grozījumus](#), kas skāra Krievijas Federācijas (turpmāk – KF) pilsoņus, kuri iepriekš bija Latvijas pilsoņi vai nepilsoņi. Grozījumi pēc būtības atcēla šai KF pilsoņu kategorijas atvieglotus noteikumus, lai saņemtu pastāvīgas uzturēšanās atļauju, salīdzinājumā ar citiem KF un citu valstu pilsoņiem. Likuma pārejas noteikumi noteica, ka, lai pagarinātu pastāvīgu uzturēšanās atļauju, KF pilsoņiem ir jāiesniedz apliecinājums par valsts valodas prasmēm vismaz A2 līmenī, kā arī jāatbilst citām prasībām, tostarp par nepārtrauktu uzturēšanos Latvijas teritorijā, ienākumiem vismaz minimālās algas līmenī vai pensiju. Papildus, iesniedzot dokumentus PMLP, personām bija jāaizpilda anketa ar detalizētu informāciju par radniekiem un personīgo attieksmi, piemēram, pret Krimas okupāciju un Krievijas karu pret Ukrainu. Personām, kas neiesniedz attiecīgos dokumentus, uzturēšanās atļauja 2023. gada 1. septembrī tiktu anulēta un līdz 2. decembrim Latvija būtu jāatstāj.

2023. gadā Latvijā dzīvoja 37 906 KF pilsoņi.⁸⁶ Likuma grozījumi sākotnēji attiecās uz 24,7 tūkstošiem, bet [valsts valodas pārbaude bija jākārt](#)o gandrīz 18 tūkstošiem. Personām, kurām valsts valodas prasmes apliecības tika izsniegtas pirms 2002. gada 1. februāra, bija vēlreiz jākārt valsts valodas eksāmens, lai iegūtu jauna veida apliecību. Pārējie, piemēram, bērni līdz 15 gadu vecumam un personas, kas vecākas par 75 gadiem (ap 4000), no pārbaudes bija atbrīvoti. 2023. gada vasarā [Saeimas plenārsēde noraidīja LR pilsoņu kolektīvo](#) iniciatīvu par valsts valodas prasmes pārbaudes vecuma sliekšņa samazināšanu līdz 65 gadiem. Vēl pilnībā vai daļēji varēja tikt atbrīvotas personas, kurām ir ar veselības stāvokli saistīti funkcionēšanas ierobežojumi vai diagnoze, kas var būt par pamatu grūtībām pilnvērtīgi apgūt un pierādīt valodas prasmes. Diagnozes apstiprināšanai personai bija jāiesniedz fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsta vai psihiatra atzinums. [Praksē](#) šāda atzinuma iegūšana personām sagādāja grūtības garu rindu uz pieteikšanos ārsta vizītei dēļ.

2023. gada aprīlī tika pieņemti [grozījumi](#) Imigrācijas likumā, kas atļāva kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi vismaz divas reizes visiem, kuri pieteicās tās kārtošanai. Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš tika pagarināts līdz 2023. gada 31. decembrim vai līdz dienai, kad stājas spēkā galīgais nolēmums lietā par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanu. Personām, kuras neiesniedz PMLP dokumentus Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai līdz 2023. gada 1. septembrim, Latvija būtu jāatstāj līdz 2023. gada 2. decembrim Latviešu valodas pārbaudei no 2023. gada 11. aprīļa līdz 29. augustam [reģistrējās](#) 13 147 personas, no kurām 11 301 ieradās uz eksāmenu. No šīm personām 39% eksāmenu nokārtoja, savukārt 61% nenokārtoja latviešu valodas pārbaudi. Pārbaudes sākotnēji rīkoja Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, bet gada beigās arī Rēzeknē un Ventspilī.

[2023. gada aprīlī PMLP izsūtīja vēstules 24 505 KF pilsoņiem](#), informējot viņus par Imigrācijas likuma grozījumiem un par darbībām, kas jāveic, lai pēc 1. septembra varētu turpināt uzturēties Latvijā ES pastāvīgā iedzīvotāja statusā. [2023. gada 30. augustā PMLP atgādināja 25 316 KF pilsoņiem](#), ka līdz 1. septembrim ir jāiesniedz visi nepieciešamie dokumenti. 2023. gada augusta beigās mazāk par pusi jeb 11 033 personas bija iesniegušas visus nepieciešamos dokumentus ES pastāvīgā iedzīvotāja statusa pieprasīšanai.

Nemot vērā lielo personu skaitu, kas nepaspēja nokārtot visus dokumentus, 2023. gada 14. septembrī Imigrācijas likums tika [grozīts vēlreiz](#), nosakot tiesiskos pamatus, uz kuriem KF pilsonis var turpmāk uzturēties Latvijā arī tādā gadījumā, ja nav izpildītas ES pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai noteiktās prasības. Grozījumi deva personām, kuras līdz 30. novembrim nesekmīgi nokārtojušas valsts valodas pārbaudi vai kuras to nav kārtājušas attaisnojošu iemeslu dēļ, piemēram, būtisku ar veselību saistītu iemeslu vai citu no personas gribas un rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ, papildu divus gadus, lai apgūtu valsts valodu un uzturētos Latvijā. Termiņš tika noteikts ar 31. decembri, pretējā gadījumā 2024. gada 3. janvārī KF pilsoņu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas zaudētu spēku. Šādas uzturēšanās tiesības nodrošina sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanu, kā arī tiesības strādāt.

⁸⁶Centrālās statistikas pārvaldes dati, [Iedzīvotāji pēc valstiskās piederības gada sākumā 2000 – 2023](#)

Imigrācijas likuma grozījuma rezultātā ir izveidojušās vairākas KF pilsoņu grupas atkarībā no tā, vai tās ir vai nav pildījušas likumā izvirzītās prasības:

1. KF pilsoņi, kas ir izpildījuši visas likumā noteiktās prasības (iesnieguši nepieciešamos dokumentus, t.sk. apliecinājumu par valsts valodas prasmes pārbaudi);
2. KF pilsoņi, kuri ir nokārtojuši latviešu valodas prasmes pārbaudi, bet nevar pieteikties ES pastāvīgā iedzīvotāja statusam, jo, piemēram, ir atradušies ārpus Latvijas ilgāku laiku nekā to paredz likums, un/vai kuriem nav pietiekamu finanšu līdzekļu;
3. KF pilsoņi, kuri nav nokārtojuši latviešu valodas prasmes pārbaudi ar pirmo reizi, bet ir pieteikušies pārbaudei atkārtoti, vai nav to kārtojuši attaisnotu iemeslu dēļ, bet ir iesnieguši visus nepieciešamos dokumentus līdz 2023. gada decembrim - var pieteikties pagaidu uzturēšanās atļaujai uz 2 gadiem;
4. KF pilsoņi, kuri nav nokārtojuši latviešu valodas prasmes pārbaudi ar pirmo reizi, nav iesnieguši visus nepieciešamos dokumentus PMLP līdz 2023. gada 31. decembrim, varēja uzturēties Latvijā līdz 2024. gada 1. aprīlim un šajā laikā iesniegt dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai, ja pastāv pamats tās pieprasīšanai un persona vēlas turpināt dzīvot Latvijā.
5. KF, kuri nav pildījuši likumā izvirzītos nosacījumus - šo personu pastāvīgā uzturēšanas atļauja 2023. gada 1. septembrī tika anulēta un viņām līdz 2. decembrim Latvija bija jāatstāj.

2023. gada decembra beigās PMLP informēja, ka [1213 personas](#) nav pieteikušas nevienai no uzturēšanās atļaujām, savukārt 906 ir aizbraukušas no Latvijas.

Vairāki KF pilsoņi, kuru tiesības skāra likuma grozījumi, iesniedza pieteikumus ST. Pieteikumu iesniedzēji uzskatīja, ka Imigrācijas likuma normas neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, Satversmes 91. panta pirmajam teikumam (tiesiskā vienlīdzība), 96. pantam, kā arī ECK 4. protokola 4. pantam - ārzemnieku kolektīvas izraidīšanas aizliegums.

2024. gada 15. februārī ST [atzina](#) apstrīdētās normas atbilstību Satversmei. Tā norādīja, ka valstij ir rīcības brīvība izvērtēt valsts drošības riskus un attiecīgi mainīt savu imigrācijas politiku, lai uz tiem reaģētu. Ja persona pat nemēģina kārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, tad pastāvīgās uzturēšanās atļaujas anulēšanu un iespējamo personas izraidīšanu no valsts nevar uzskatīt par nesamērīgiem pasākumiem. ST norādīja, ka citu ārzemnieku pilsonības valstis neatrodas Latvijai kaimiņos un vēsturiski nav apdraudējušas Latvijas valsts drošību. Apstrīdētā norma neparedz ārzemnieku automātisku izraidīšanu no Latvijas teritorijas. Sistēmiski kopsakarā ar citām Imigrācijas likuma pārejas normām tā noteic, ka ir jāņem vērā personas individuālie apstākļi, kā arī padara iespējamo personas izraidīšanu atkarīgu no pašas personas rīcības.

2023. gada 1. jūlijā stājās spēkā [grozījumi](#) Repatriācijas likumā, kuri no 2024. gada 1. janvāra paredz personām vairs nepiešķirs repatrianta statusu. Likuma grozījumi tika pamatoti ar to, ka pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā pieauga repatriācijas pieteikumu skaits no Krievijas pilsoņiem. Likumdevējs secināja, ka šāda personu plūsmu uz Latviju neatbilst Repatriācijas likuma preambulā

ietvertajai pamatidejai – veicināt to latviešu atgriešanos etniskajā dzimtenē, kas no Latvijas izceļojuši genocīda, kara vai asimilācijas draudu dēļ.

Patvēruma meklētāju un bēgļu tiesības

Būtiski pieauga patvēruma meklētāju skaits, galvenokārt personām bēgot no Ukrainas, Sīrijas, Irākas, Afganistānas, Krievijas un Baltkrievijas. Latvijas pagaidu aizsardzību saņēma gandrīz 45 000 Ukrainas civiliedzīvotāju. Izsludinātā ārkārtas situācija vairākos pierobežas reģionos saistībā ar lielu migrantu skaita pieaugumu uz Latvijas – Baltkrievijas robežas, ierobežoja patvēruma meklētāju tiesības iesniegt patvēruma iesniegumu. Personas, kuras mēģināja šķērsot robežu, ziņoja par vardarbības gadījumiem no Latvijas amatpersonu puses. 2023. gadā tika ierosināta krimināllieta pret biedrības “Gribu palīdzēt bēgļiem” darbinieci Ievu Raubiško par palīdzības sniegšanu sīriešiem uz Latvijas-Baltkrievijas robežas. Samazinājās atšķirība starp bēgļa un alternatīvā statusa saņēmēju sociālās palīdzības apjomu. Visplašākais sociālās palīdzības apjoms ir pieejams Ukrainas civiliedzīvotājiem.

Patvēruma meklētāju skaits

2019. gadā patvērumu Latvijā prasīja 178 patvēruma meklētāji. 2020. gadā patvēruma meklētāju skaits samazinājās līdz 147, bet 2021. gadā patvēruma meklētāju skaits pieauga līdz 582. Tikpat liels skaits saglabājās arī 2022. gadā - pirmreizējo patvēruma iesniegumu skaits sasniedza 546 un atkārtoto⁸⁷ patvēruma iesniegumu skaits ir 76. 2023. gadā patvēruma meklētāju skaits turpināja palielināties un sasniedza rekordlielu skaitu – 1624. Visvairāk bēgļa status ir piešķirts 2022. gadā – 216 personām. Ārpus patvēruma procedūras Latvijas pagaidu aizsardzību saņēma gandrīz [45 000 Ukrainas pilsonu](#).

⁸⁷ Atkārtotu iesniegumu patvērumam var iesniegt persona, attiecībā uz kuru pieņemts galīgais lēmums par atteikumu piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu un tās lietā ir ievērojami mainījušies apstākļi. [Patvēruma likuma 35. pants](#).

Patvēruma meklētāju skaits:

2019. gadā – 178
2020. gadā - 147
2021. gadā - 582
2022. gadā - 546
2023. gadā – 1624

44 961 Ukrainas civiliedzīvotājs saņēma Latvijas pagaidu aizsardzību

Valsts robežsardzes novērstu mēģinājumu skaits šķērsot nelegāli Latvijas – Baltkrievijas robežu:

2021. gadā – 4045
2022. gadā – 5286
2023. gadā - 13 863

Patvēruma statistika

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

	2019. gads	2020. gads	2021. gads	2022. gads	2023. gads
Patvēruma meklētāju skaits	178	147	582	546	1624
Bēgļa status	37	8	80	216	88
Alternatīvais status	14	17	25	27	40

2020. gada martā saistībā ar ieviesto ārkārtējo situāciju valstī ar mērķi mazināt Covid-19 izplatību, izmaiņas notika patvēruma procedūras norises kārtībā. Patvēruma meklētāju personiskās intervijas tika organizētas attālināti, izmantojot video konferences režīmu. Attālināti tika novadītas arī tiesas sēdes par patvēruma meklētāju turpmākās aizturēšanas nepieciešamības izvērtēšanu. Administratīvajā rajona tiesā patvēruma meklētāju pieteikumus par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu pamatā skatīja rakstveida procesā. 2021. gada 7. septembrī patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā "Mucenieki" tika izsludināta karantīna. Tās laikā centrs tika slēgts, [izraisot izmitināto patvēruma meklētāju neapmierinātību](#), jo viņiem bija aizliegts doties ārpus centra teritorijas.

Reaģējot uz plašiem protestiem par 2020. gada augustā notikušo Baltkrievijas prezidenta vēlēšanu rezultātu klaju falsifikāciju un varas sagrābšanu, Baltkrievijas varas iestādes izvērsa masveida vajāšanas pret politiskiem līderiem, žurnālistiem, blogeriem, aktīvistiem un protesta dalībniekiem, kā rezultātā pieauga Baltkrievijas pilsoņu skaits, kas meklēja patvērumu Latvijā. Saskaņā ar statistikas datiem, 44 personas no Baltkrievijas lūdza patvērumu Latvijā 2020. gadā un 55 personas – 2021. gadā.⁸⁸

Kopš 2021. gada augusta notikumiem Afganistānā, kur talibi pārņēma varu, Latvijā palielinājās patvēruma meklētāju – Afganistānas pilsoņu skaits. 2021. gadā bija reģistrēti 71 Afganistānas pilsoņu patvēruma iesniegumi, salīdzinājumā ar 8 patvēruma iesniegumiem 2020. gadā. Ņemot vērā to, ka daudzi Afganistānas pilsoņi sniedza atbalstu gan Latvijas nacionāliem bruņotiem spēkiem dažādās misijās, gan arī citiem NATO partnervalstu bruņotajiem spēkiem, Latvijas Ārlietu ministrija un Aizsardzības ministrija veicināja šo personu pārvietošanu no Afganistānas uz Latviju. Saskaņā ar LCC pieejamo informāciju, šādām personām starptautiskā aizsardzība tika piešķirta paātrinātā kārtībā bez personiskās intervijas veikšanas.

Saistībā ar Krievijas uzbrukumu Ukrainā 2022. gada 24. februārī, pamatojoties uz Pagaidu aizsardzības direktīvu, ES pirmo reizi tika iedarbināta pagaidu aizsardzība kā viens no starptautiskās aizsardzības veidiem. Patvēruma meklētāju no Ukrainas uzņemšana Latvijā notika uz [Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma](#) pamata. Viņiem tika piešķirts Latvijas pagaidu aizsardzības statuss.

⁸⁸ Eiropas migrācijas tīkla [ziņojums par migrācijas un patvēruma situāciju Latvijā 2021. gadā](#)

Pieauga arī patvēruma meklētāju skaits no Krievijas, kas bēg no mobilizācijas un drošības riskiem, tostarp - tiek vajāti Krievijā seksuālās orientācijas dēļ. Piemēram, 2023. gada 19. jūlijā Administratīvās rajona tiesa, apmierinot Krievijas pilsoņa, kurš savas seksuālās orientācijas dēļ vairs nevarēja uzturēties dzimtenē, pieteikumu, uzdeva PMLP par pienākumu piešķirt viņam alternatīvo statusu.⁸⁹

Laika posmā no 2019. līdz 2024. gadam LCC iesaistījās dažādās statusa noteikšanas lietās, kas rezultējās ar Administratīvās rajona tiesas spriedumiem 21 personām par pieteikumu apmierināšanu par bēgļa vai alternatīva statusa piešķiršanu.

Krīze uz Latvijas - Baltkrievijas robežas

2021. gada augustā būtiskas izmaiņas notika tiesībās piekļūt teritorijai un patvēruma procedūrai. Baltkrievijas autoritārais vadītājs A. Lukašenko, reaģējot uz ES ieviestajām sankcijām, veicināja trešo valstu pilsoņu skaita palielināšanos uz ES un Baltkrievijas robežām. Ņemot vērā konstatēto Latvijas - Baltkrievijas robežas nelikumīgās šķērsošanas gadījumu skaitu straujo pieaugumu, Ministru kabinets pieņēma [rīkojumu](#) par ārkārtējas situācijas ieviešanu **Ludzas, Krāslavas, Augšdaugavas novadā un Daugavpilī**. Rīkojuma 6. punkts noteica, ka VRS (turpmāk - VRS) struktūrvienībās un citās iestādēs, kas izvietotas teritorijā, kurā ir izsludināta ārkārtējā situācija, netiek pieņemti personu iesniegumi par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu. Personu, kuras ieradās Latvijā no Baltkrievijas robežas un tika ievietotas VRS aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā "Daugavpils", mēģinājumi iesniegt patvēruma iesniegumus bija neveiksmīgi, jo nedz VRS, nedz Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (turpmāk - PMLP) neveicināja patvēruma iesniegumu reģistrāciju un patvēruma procedūras uzsākšanu.

2021. gada 25. augustā ECT pieņēma nolēmumu lietā [H.M.M. un citi pret Latviju](#) par pagaidu noregulējumu saistībā ar 41 Irākas kurdu izcelsmes personām uz Latvijas–Baltkrievijas robežas. ECT uzdeva Latvijas varas iestādēm nodrošināt prasītājus ar pārtiku, ūdeni, apģērbu, atbilstošu medicīnisko aprūpi un, ja iespējams, ar pagaidu pajumti.

Latvijas Cilvēktiesību centra iesaistes rezultātā Administratīvajā rajona tiesā Rēzeknes tiesu namā tika ierosinātas 9 tiesvedības, kuru mērķis bija panākt, ka pamatojoties uz Latvijas starptautiskajām saistībām un ES Kopējās patvēruma sistēmas normatīviem aktiem, VRS ir pienākums pieņemt un reģistrēt patvēruma iesniegumus. Pirmais spriedums tika pieņemts 2022. gada 14. martā un tiesa noteica, ka "Rīkojuma 6.punkts pārkāpj arī neizraidīšanas un kolektīvās izraidīšanas aizlieguma principu, kādēļ tas ir prettiesisks un atceļams attiecībā uz pieteicējiem. Vienlaikus VRS ir uzliekams pienākums pieņemt un reģistrēt pieteicēju patvēruma iesniegumu."⁹⁰ Spriedums no VRS puses bija ne tikai izpildīts attiecībā pret pieteicējiem, bet 2022. gada 6. aprīlī Ministru kabinets atbalstīja grozījumus Rīkojuma 6. punktā, nosakot, ka patvēruma iesniegumus pieņem robežšķērsošanas vietās, kā arī VRS Daugavpils pārvaldes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā "Daugavpils".

⁸⁹ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2023.gada 19.jūlija spriedums lietā Nr.A420153123. [Sprieduma kopsavilkums](#)

⁹⁰ Administratīvās rajona tiesas Rēzekne tiesu nama 2022.gada 14.marta spriedums lietā Nr. A42-01184-22/42

Neskatoties uz to, ka normatīvajā līmenī pieeja patvēruma procedūrai tika daļēji atrisināta, tomēr publiskajā telpā turpināja parādīties informācija par daudzskaitlīgiem atturēšanas gadījumiem no nelikumīgās robežas šķērsošanas. Atbilstoši VRS datiem 2021. gadā tika novērsti 4045 cilvēku⁹¹ mēģinājumi nelikumīgi šķērsot Latvijas - Baltkrievijas robežu, [2022. gadā](#) tika novērsti vairāk kā 5000 cilvēku mēģinājumi, 217 cilvēkiem humānu apsvērumu dēļ robežas šķērsošana netika liegta. [2023. gadā](#) no valsts robežas nelikumīgas šķērsošanas ir atturēti 13 863 cilvēki⁹², bet humānu apsvērumu dēļ uzņemti 428 cilvēki. 2023. gada nogalē tika pabeigta robežas žoga izbūves pirmā kārtā uz Latvijas – Baltkrievijas robežas, kas palīdz aizkavēt robežas pārkāpējus.

Ārkārtējā situācija pierobežā tika daudzkārt pagarināta un pastāvēja līdz 2023. gada 10. augustam. 2023. gada 22. jūnijā tika pieņemti [grozījumi](#) Latvijas Republikas valsts robežas likumā, kas ievieša tiesības Ministru kabinetam izsludināt pastiprinātu robežapsardzības sistēmas darbības režīmu. Ministru kabinets 2023. gada 10. augustā pieņēma rīkojumu [Nr. 514 “Par pastiprināta robežapsardzības sistēmas darbības režīma izsludināšanu”](#), kas noteica VRS sadarbībā ar Nacionāliem bruņotiem spēkiem un Valsts policiju nodrošināt nelikumīgas robežas šķērsošanas mēģinājumus. Minētais ietvēra gan pastiprinātas patrulēšanas nodrošināšanu gar Latvijas Republikas–Baltkrievijas robežu, gan fizisku šķēršļu radīšanu, lai novērstu iespējamu valsts robežas šķērsošanu. Tāpat Ministru kabineta rīkojumā tika noteikta kārtība kā tiek nodrošināta medicīniskās palīdzības sniegšana personām, kuras izņēmuma kārtā šķērso valsts robežu.

Publiskajā telpā vairākkārt izskanēja ziņojumi par iespējamu vardarbību pret patvēruma meklētājiem no Latvijas valsts iestāžu puses. Par spīdzināšanu un necilvēcīgu attieksmi mežā apgalvoja Aleksandra Jolkina savā [pētījumā](#). Nedaudz vēlāk, 2022. gada 25. augustā iznāca Amnesty International [ziņojums](#), kas analogiski kritizēja Latvijas valsts iestādes un apgalvoja par fiziskā spēka pielietošanu pret patvēruma meklētāju. Abu ziņojumu secinājumiem [nepiekrita Tiesībsargs](#) un VRS, kas attiecīgi apšaubīja ziņojumos ietvertu kritiku.

Iekšējās drošības birojs [uzsāka pārbaudi](#) par izskanējušām ziņām par iespējamu nežēlīgu izturēšanos pret personām, kuri 2021. gadā mēģināja ieceļot nelegāli Latvijā no Baltkrievijas. Taču tās [rezultātā](#) robežsargu pārkāpumi netika konstatēti. Cita oficiāla publiska informācija par izmeklēšanas rezultātiem, izņemot IDB sniegto ziņu medijos, nav pieejama. Divas NVO – “Providus” un “Gribu palīdzēt bēgļiem” [vērsās prokuratūrā](#) “ar iesniegumu, kuru pamatā ir nelegālo migrantu liecības par piedzīvoto uz Latvijas – Baltkrievijas robežas”. Ģenerālprokuratūras veikto izmeklējumu un pārbaūžu rezultāti nav publiski pieejami.

CPT savā [ziņojumā](#) par vizīti Latvijā, norādīja uz vairākām sūdzībām par izteikti sliktu izturēšanos no aizturētajiem ārvalstu pilsoņiem laika posmā no 2021. gada augusta līdz 2022. gada martam. Iespējamā sliktā izturēšanās ir saistīta ar Latvijas speciālo policijas spēku darbiniekiem, kuri patrulēja pierobežas zonā, un tika teikts, ka tā tika veikta ar mērķi piespiest attiecīgās personas atgriezties Baltkrievijā. Cilvēku liecības galvenokārt bija par sitieniem ar dūrēm, spērieniem,

⁹¹ Ziņu aģentūra LETA, Pirms gadumijas robežsargi novērsuši 85 cilvēku mēģinājumus nelikumīgi šķērsot robežu ar Baltkrieviju, 01.01.2022.

⁹² VRS uzskaita cilvēku mēģinājumus šķērsot robežu, nevis kopējo pie robežas esošo cilvēku skaitu.

sitieniem ar nūju un elektriskās strāvas triecieniem, kas nodarīti dažādām ķermeņa daļām (tostarp dzimumorgāniem) aizturēšanas brīdī vai tūlīt pēc tam, kad attiecīgais ārvalstnieks tika aizturēts. CPT ieteica visām iesaistītajām tiesībaizsardzības iestādēm regulāri sniegt skaidru un stingru vēstījumu, ka jebkāda pārmērīga spēka piemērošana ir nelikumīga un tiks attiecīgi sodīta. Turklāt viņiem būtu jānodrošina turpmāka praktiska apmācība saistībā ar samērīgu spēka lietošanu, tostarp kontroles un ierobežošanas paņēmieniem, attiecībā pret ārvalstu pilsoņu aizturēšanu uz robežas. CPT ieteica nodrošināt, ka nelegālie migranti, kuri ierodas uz robežas vai atrodas Latvijas teritorijā, netiek piespiedu kārtā atgriezti atpakaļ uz Baltkrieviju bez individuāla izvērtējuma. Turklāt ir svarīgi, lai ārvalstniekiem būtu efektīva piekļuve patvēruma piešķiršanas procedūrai (vai citai uzturēšanās procedūrai).⁹³

2023. gadā tika [ierosināta krimināllieta](#) pret biedrības “Gribu palīdzēt bēgļiem” projektu vadītāju Ilevu Raubiško par palīdzības sniegšanu sīriešiem uz Latvijas - Baltkrievijas robežas. Saskaņā ar I. Raubiško sniegtu informāciju, 2023. gada 11. janvārī ECT pieņēma lēmumu par pagaidu noregulējumu attiecībā uz vairākiem sīriešiem par viņu neizraidīšanu no Latvijas teritorijas. Valstij bija jānodrošina šiem cilvēkiem pārtika, ūdens, pagaidu mājoklis un apģērbs. Lai pārliecinātos par ECT nolēmuma izpildi un saņemot lūgumu no šiem sīriešiem sniegt tiem palīdzību, I. Raubiško kopā ar biedrības vadītāju Egilu Grasmani ieradās pie Latvijas-Baltkrievijas robežas, nodrošināja personām ēdienu, ūdeni, kā arī izsauca neatliekamo ātro palīdzību un VRS. Tiesību aizsardzības iestāžu ieskatā ar šīm darbībām I. Raubiško organizēja nelikumīgu robežšķērsošanu personu grupai. Apsūdzība tika izvirzīta pēc Krimināllikuma 20. panta un 284. panta otrās daļas. Sākotnēji kriminālprocess tika ierosināts arī pret E. Grasmani, taču pēcāk izbeigts. 2024. gadā krimināllieta tika nodota Rēzeknes rajona tiesai un pirmā tiesas sēde notika 2024. gada 28. februārī.

Ņemot vērā izveidojušo situāciju ar trešo valstu pilsoņu ieceļošanu no Baltkrievijas robežas, Latvijas Saeima 2023. gadā pieņēma [grozījumus](#) Krimināllikumā, paredzot bargākus sodus par nelikumīgu pārvadāšanu. Tā, piemēram, Krimināllikuma 285.panta pirmās daļas sankcija tika grozīta no “soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu” uz “soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar probācijas uzraudzību, vai ar naudas sodu”. Tāpat arī pants (285), kas paredz atbildību par personas nelikumīgu pārvietošanu pāri valsts robežai tika papildināts ar 3.¹ daļu šādā redakcijā:

"(3¹) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas pastiprinātas robežapsardzības sistēmas darbības režīma laikā vai ārkārtējās situācijas laikā, kas izsludināta valsts robežas neaizskaramības apdraudējuma dēļ, neatkarīgi no nodarījuma izdarīšanas vietas Latvijas teritorijā - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no diviem līdz desmit gadiem, confiscējot mantu vai bez mantas confiscācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās."

Nepilngadīgo patvēruma meklētāju aizturēšanas prakse turpinās, neskatoties uz nacionālo un starptautisko cilvēktiesību organizāciju aicinājumiem to izbeigt..

⁹³Eiropas komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai, [Zinojums Latvijas valdības par CPT vizīti Latvijā no 2022. gada 10. līdz 20. maijam](#), 33. punkts.

Gimenes atkalapvienošanās

Kopš 2020. gada LCC sniedz palīdzību bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušām personām ar ģimenes atkalapvienošanas procedūru. Personām ar bēgļa statusu un personām ar alternatīvo statusu tiesības uz ģimenes atkalapvienošanu nav identiskas. Personas ar alternatīvo statusu [tiesības uz ģimenes atkalapvienošanu](#) iegūst tikai pēc diviem gadiem no lēmuma par alternatīvā statusa piešķiršanas brīža. Kopš 2020. gada LCC ir palīdzējis atkalapvienoties ģimenēm no Jemenas, Afganistānas un Krievijas. Tiesības uz ģimenes atkalapvienošanu pastāv arī personām ar pagaidu aizsardzību. Tā, 2023. gadā juridiskā palīdzība tika sniegta Ukrainas pilsonim – pagaidu aizsardzības statusa saņēmējam, kurš vēlējās Latvijā atkalapvienoties ar savu sievu – Krievijas pilsoni.

Pārskata periodā situāciju ar tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanu var raksturot kā neviennozīmīgu. Pastāv kā pozitīvas tendences – valsts iestāžu elastīgas pieejas nodrošināšanā, tā arī negatīvas prakses, piemēram, dažādu procedūru piemērošanā, kā arī atsevišķos gadījumos – pierādījumu par finanšu līdzekļu esamības iesniegšanas pierādījumiem.

Pastāv dažādi šķēršļi ātrām un efektīvām ģimenes atkalapvienošanas procedūrām, īpaši šīs problēmas ir aktuālas ģimenēm no Afganistānas, kur pie varas iesaistītais talibu grupējums pilnībā izmainīja pilsoņu ikdienu. Piemēram, personām nav derīgu ceļošanas dokumentu. Latvijas normatīvie akti neparedz ārkārtas ceļošanas dokumentu izsniegšanu bēgļu ģimenes locekļiem. Ģimenes locekļiem ir grūtības piekļūt līdz tuvākai reģiona valstij, kur atrodas Latvijas vēstniecība.

Sociālais nodrošinājums

2021. gada 27. septembrī Saeima [grozīja](#) Imigrācijas likumu, atļaujot visiem patvēruma meklētājiem strādāt jau pēc trīs mēnešiem kopš iesnieguma iesniegšanas brīža. Iniciatīva tika izstrādāta ņemot vērā patvēruma meklētāju no Baltkrievijas vēlmi un gatavību sākt strādāt uzreiz. Līdz šim esošais tiesiskais regulējums paredzēja, ka tiesības uz darbu rodas līdz ar patvēruma piešķiršanu vai arī, ja kopš iesnieguma par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanas ir pagājuši seši mēneši.

Pārskata periodā notika pozitīvas tendences, kas veicināja atšķirību mazināšanos starp bēgļa un alternatīvā statusa saņēmējiem attiecībā uz pieeju sociālai palīdzībai. Piemēram, lai mazinātu Covid-19 infekcijas izplatības radīto negatīvo ietekmi un spriedzi ģimenēs ar bērniem, tika ieviests vienreizējs finansiāls atbalsts 500 eiro apmērā par katru bērnu. Taču uz šādu finansiālu atbalstu varēja pretendēt tikai personas ar bēgļa statusu un šo personu ģimenes locekļi. NVO kopā ar Tiesībsarga biroju ierosināja veikt grozījumus regulējumā ar mērķi attiecināt vienreizējo finansiālo pabalstu arī uz personām ar alternatīvo statusu un viņu ģimenes locekļiem. Iesaistes rezultātā, 2021. gada 16. decembrī tika pieņemti [grozījumi](#) Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā un vienreizējais finansiālais atbalsts tika attiecināts arī uz personām ar alternatīvo statusu.

2023. gada 1. jūlijā stājās spēkā [grozījumi](#) Valsts sociālo pabalstu likumā, kas piešķir personām ar alternatīvo statusu un viņu ģimenes locekļiem tiesības uz tādiem pašiem valsts sociāliem pabalstiem, kādi ir pieejami personām ar bēgļa statusu.

Atbilstoši [Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumam](#) Ukrainas civiliedzīvotājiem kā pagaidu aizsardzības saņēmējiem pieejamais atbalsts ir daudz plašāks nekā personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Piemēram, Ukrainiem ir tiesības saņemt vienreizēju pabalstu krīzes situācijā 343 eiro pilngadīgai personai un 240 eiro par katru bērnu; mājokļa pabalstu; tiesības saņemt vienreizēju nodarbinātības uzsākšanas pabalstu vienas minimālās mēneša darba algas apmērā; bezmaksas izmantot sabiedrisko transportu (dotētajā reģionālās nozīmes maršrutā).⁹⁴ Izņēmumi tika noteikti arī attiecībā uz reglamentēto profesiju tiesībām nodarboties Latvijā: ar ārstniecību⁹⁵, tiesības sniegt psihologa pakalpojumus⁹⁶ un būt nodarbinātam izglītībā un sportā.⁹⁷ Kopumā, attiecībā uz Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātību piemērojami izņēmumi attiecībā uz tiesībām nodarbināt arī bez valsts valodas zināšanām tiktāl, ciktāl tas netraucē darba pienākumu pildīšanu. Šī prakse izriet no nepieciešamības ātri un efektīvi integrēt Ukrainas civiliedzīvotājus Latvijas un ES darba tirgū, vienlaikus izvirzot aicinājumu tādus pašus standartus attiecināt uz starptautiskās aizsardzības saņēmējiem no citām valstīm – tiem/tām veiksmīga integrācija arī ir saistīta ar pienācīgu iztikas līdzekļu nodrošināšanu nodarbinātības ceļā. Šāds atbalsts Ukrainu civiliedzīvotājiem tika salīdzināts ar pieejamo atbalstu bēgļa vai alternatīvā statusa saņēmējiem, kā rezultātā *Amnesty International* [secināja](#), ka attieksme pret Ukrainas iedzīvotājiem parāda Latvijas un visu ES dalībvalstu potenciālu uzņemt personas, kas meklē starptautisko aizsardzību un nodrošināt tiem nepieciešamos materiālos resursus un pieejas procedūrām, kas izriet no ES un starptautiskām tiesībās.

⁹⁴ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 8.³ panta pirmā daļa.

⁹⁵ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 14. pants.

⁹⁶ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 14.¹ pants.

⁹⁷ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma 15. pants.